

Niels-Henrik M. Hansen

Ung og hørehæmmet

Høretab, kommunikation og trivsel

Center for Ungdomsforskning 2006

Ung og hørehæmmet

Høretab, kommunikation og trivsel

Center for Ungdomsforskning 2006

Forord

Denne rapport er resultatet af et samarbejde mellem Helsefonden og Center for Ungdomsforskning, Learning Lab Denmark ved Danmarks Pædagogiske Universitet.

Rapporten præsenterer og beskriver resultaterne af henholdsvis en række interviews med unge hørehæmmede samt en spørgeskemaundersøgelse, hvor alle unge hørehæmmede i Danmark mellem 15 og 35 år haft mulighed for at deltage.

Der skal lyde en stor tak til alle de unge hørehæmmede, der velvilligt har medvirket og tilladt et indblik i deres liv og tanker.

Samtidigt skal de mennesker, som har hjulpet med at sende spørgeskemaet ud, have en stor tak. Uden deres hjælp var dette projekt aldrig blevet til noget. Endelig skal der også lyde en stor tak til eleverne på Frijsenborg Ungdomsskole og Bråskovgård Efterskole, der har ydet en stor indsats i forbindelse med dette projekt.

Cand.scient.soc. Bent Bolding Vestergård skal også have en stor tak for hans arbejdsindsats i forbindelse med spørgeskemaet og en række interviews. Det samme gælder cand.mag. Anne Kofod og cand.mag. Tine Filges, som har hjulpet til med den afsluttende korrektur.

Emdrup, september 2006

Niels-Henrik M. Hansen

Center for Ungdomsforskning

Ung og hørehæmmet

© Niels-Henrik M. Hansen og Center for Ungdomsforskning 2006

Rapporten er lavet med økonomisk støtte fra Helsefonden.

Layout: Niels-Henrik M. Hansen

Om Center for Ungdomsforskning

Center for Ungdomsforskning er en forskningsenhed ved Learning Lab Denmark, Danmarks Pædagogiske Universitet.

Det er de unge, der er i centrum af CeFUs arbejde. Deres adfærds-, bevidstheds- og identitetsformer adskiller sig på mange måder fra tidligere generationers. Traditioner er under opbrud og et kompliceret mønster af brydninger præger hverdagen i uddannelsesinstitutioner, demokratiske organiseringer og på arbejdsmarkedet.

Centrets formål er at analysere de måder, som unge indgår i samfundsinstitutionerne på og at indsamle den eksisterende viden derom. Centret beskæftiger sig bl.a. med unges uddannelsesvalg, medievaner, kønsroller, politisk adfærd, kriminalitet, etnicitet og sundhed.

Centrets aktiviteter udmønter sig løbende i rapporter, bøger, artikler, tidsskrifter, konferencer og andre aktiviteter.

Centrets hjemmeside kan findes på www.cefu.dk.

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1 - Indledning	13
Metode	14
Rapportens opbygning	14
Kapitel 2 – Ung i dag	17
Det almene niveau	18
Antallet af unge falder	18
Større andel af minoritetsunge	19
Søgning mod byerne	19
Det personlige plan	19
Identitet	20
Afrunding	22
Kapitel 3 – Høretab og hørelse	23
Lyd	23
Øret	23
Høretab	24
Undersøgelse og fastlæggelse af høretab	25
Behandlingsmuligheder	26
Antallet af unge hørehæmmede	27
Afrunding	28
Kapitel 4 – Handicap og funktionsnedsættelser	29
Handicap	29
Fedme og overvægt – et eksempel	30
FNs standardregler for handicappede	30
Det usynlige handicap	31
Afrunding	35
Kapitel 5 – Hvem er de?	37
Materialet	37
Brug af høretekniske hjælpemidler	40
Situationen lige nu	42
Afrunding	44
Kapitel 6 - Oplevelser i folkeskolen	45
Social integration i folkeskolen	49
Afrunding	52
Kapitel 7 - Arbejdsmarkedet	53
Uddannelsesniveau	54
Situationen på arbejdsmarkedet	54
Livet på arbejdspladsen	56
Indenfor eller udenfor på arbejdsmarkedet	59
Depression, livet lige nu og ensomhed	61
Afrunding	62

Kapitel 8 – Kommunikation	63
Kommunikationsmidler	64
Mundaflysning	65
Når kommunikationen bryder sammen	72
Accept af handicap	74
Kapitel 9 - Mobning, ensomhed og selvmord	81
Mobning	81
Høretab og mobning	83
Ubehagelige drillerier	84
Konsekvenser af mobningen	84
Afrunding	87
Kapitel 10 - Trivsel og velvære	89
Personlig trivsel	89
Tinnitus	90
Personligt velvære den seneste uge	91
Tinnitusens påvirkning af det personlige velvære	93
Energi og overskud	94
Relationer til omgivelserne	95
Medier	97
Reaktioner på dårlige relationer	98
Hørenedsættelsens påvirkning af livskvaliteten	99
Holdning til hørenedsættelsen	100
Afrunding	102
Kapitel 11 – Unge hørehæmmedes livskvalitet	103
Appendiks 1 - Litteraturliste	107
Appendiks 2 - Undersøgelses metoder	109
Spørgeskemaundersøgelsen	109
Spørgeskemaet	110
Indsamlingsstrategi	110
Svarprocent	111
Fejlkilder og problemer	112
Interviewdelen	112
Tolkning og analyse	113

Resumé

Målet med denne rapport er, at beskrive unge hørehæmmedes situation i dagens Danmark. Udgangspunktet for beskrivelsen er en konstatering af, at der ikke er meget tilgængelig viden om netop denne gruppes situation. Det gælder såvel på nationalt som på internationalt plan. Det håber denne rapport at være med til at rette op på. I den henseende er undersøgelsen og dens datamaterialet unikt og mere omfattende end mange andre studier på området.

Et andet udgangspunkt for denne rapport er en konstatering af, at unge hørehæmmede også er unge. Det kan måske lyde banalt, men ofte er der en risiko for i en analyse af handicappedes situation, at handicappet kommer til at fylde det hele og dermed skygger for, at der f.eks. i denne forbindelse er tale om en gruppe unge, der udover at have en funktionshæmning også er unge, med de problemer og udfordringer, det måtte medføre.

Rapporten indledes med en række beskrivende kapitler (kapitlerne 2, 3 og 4), hvor henholdsvis de tekniske sider af et høretab beskrives og hvorledes et handicap kan defineres samt relationen mellem en funktionsnedsættelse og et handicap kan beskrives ud fra forskellige perspektiver. Men allerførst præsenteres der en kort analyse af den generelle situation for unge i dag, som danner en ydre ramme for de efterfølgende analyser (kapitel 2).

Dernæst beskrives unge hørehæmmedes generelle situation i kapitel 5. Kapitlet beskriver med brede og overordnede strøg et billede af de unge i undersøgelsen. Dette billede efterfølges af en række mere specifikke analyser i de efterfølgende kapitler.

Kapitel 6 analyserer hørehæmmedes erfaringer med folkeskolen. Kapitlet viser et meget blandet billede af de unge hørehæmmedes erfaringer i folkeskolen. Der er en del, som er tilfredse med

deres undervisning og vilkår i folkeskolen, men der er også en del, der har oplevet at der ikke blev taget hensyn til deres hørenedsættelse i folkeskolen. Den sidstnævnte gruppe er karakteriseret ved at være dem med de mest omfattende høreproblemer. Undersøgelsen peger med andre ord på, at dem, der har mest brug for hjælp, samtidig er dem, der oplever at få mindst hjælp. Konklusionen på kapitlet er, at en del af de unges hørehæmmedes problemer i folkeskolen ville kunne afhjælpes ved at lærerne fik mere viden om de hørehæmmede elevers problemer og behov.

I kapitel 7 flyttes opmærksomheden hen på de unge hørehæmmedes vilkår på arbejdsmarkedet. Kapitlet tegner et billede, der på mange niveauer ligner det andre undersøgelser har tegnet af hørehæmmede på arbejdsmarkedet. Der er flere hørehæmmede, som er arbejdsløse eller befinder sig i en marginal position i forhold til arbejdsmarkedet, hvor de enten er helt udenfor (pensionister eller i periferien (fleksjob)). Kapitlet viser også, at livskvaliteten er højest blandt dem i arbejde, efterfulgt blandt dem, der enten er pensionister eller i fleksjob, mens de arbejdsløse har det dårligst.

I det efterfølgende kapitel beskrives de unge hørehæmmedes kommunikation. Det belyses, hvilke kommunikationsformer de hørehæmmede benytter i relation til graden af deres funktionsnedsættelse. Brugen af mundaflæsning kommer også under lup samt hvad der sker, når kommunikationen bliver udfordret af den ene eller anden årsag. Forskellige reaktionsmønstre diskuteres, hvilket leder frem til en analyse og diskussion af i hvilket omfang de unge hørehæmmede har accepteret deres hørenedsættelse og dens konsekvenser for dem og deres omgivelser.

Kapitlet "Mobning, ensomhed og selvmord" tager fat i, hvorledes mobning og ensomhed er relateret, og hvordan det er forbundet til eventuelle overvejelser om en selvskadende adfærd blandt

de unge. Kapitlet viser, at der er en overvægt af unge hørehæmmede der har været udsat for mobning sammenlignet med normalthørende unge. Det diskuteres ydermere, at det måske ikke altid er høretabet som der bliver drillet med, men at hørenedsættelsen sætter en del af de unge hørehæmmede i en sårbar position mht. mobning og ubehagelige drillerier. Et centralt resultat er, at følgerne af mobningen rækker langt udover den aktuelle situation. Det betyder, at bliver den hørehæmmede f.eks. mobbet i folkeskolen kan der iagttages en ringere social trivsel senere i livet – mange år efter at mobningen rent faktisk fandt sted. Det gælder så vidt for alle unge, der mobbes, men er prægnant blandt de unge hørehæmmede, fordi der er flere, der bliver mobbet.

I kapitel 10 vender rapporten tilbage til spørgsmålet om de unge hørehæmmedes trivsel og velvære. Blandt hovedresultaterne kan nævnes, at to væsentlige faktorer i de unge hørehæmmedes velbefindende er dels om de lider af tinnitus og dels i hvilket omfang de unge hørehæmmede har

problemer med at skelne mellem forskellige lyde. Både tilstedeværelsen af tinnitus og markante skelneproblemer øger risikoen for at den hørehæmmede oplever en dårlig livskvalitet.

I rapportens sidste hovedkapitel – kapitel 11 – samles der op på de forskellige analyser og de diskuteres i relation til det generelle kapitel om unge i dag. Kapitlet tegner et forholdsvis dystert billede af de unge hørehæmmedes situation. Dette billede peger endvidere på, at mere forskning på dette område er påkrævet, så de unge hørehæmmedes situation kan ændres.

Kapitel 1 - Indledning

Hvorfor sætte fokus på unge hørehæmmede? Det er der to grunde til. For det første er der ganske lidt viden om, hvordan unge hørehæmmede klarer sig og hvilke problemer de møder i deres hverdag – hvad enten der er tale om deres færd i uddannelsessystemet, på arbejdsmarkedet eller i de andre sammenhænge, hvor unge indgår. For det andet er der det særlige ved unge hørehæmmede, at de på mange områder har et usynligt handicap. Usynligt i den forstand, at deres handicap måske ikke er observerbart for andre, moderne høreapparater kan være næsten umulige at se, selv hvis man ved, hvad man skal kigge efter, men det betyder ikke, at følgerne af handicapet er usynlige.

Det paradoksale er netop, at unge hørehæmmede i kraft af høretabets usynlighed får nogle frihedsgrader i forhold til, hvilken betydning og påvirkning handicapet får i relation til deres tilværelse, men omvendt kan dette frirum også resultere i forskellige problemer for den enkelte hørehæmmede, fordi høretabets konsekvenser netop ikke er klart defineret – hverken for den unge hørehæmmede selv eller for deres omgivelser.

Den manglende viden om unge hørehæmmedes situation gør det samtidig svært at dokumentere om, der eksisterer nogle særlige behov eller problemstillinger blandt denne gruppe.

Denne rapport vil dog først og fremmest forsøge at tegne et billede af, hvorledes unge hørehæmmede har det i dag. Baseret på en spørgeskemaundersøgelse med ca. 445 besvarelser vil rapporten tegne et omrids af situationen på en række forskellige områder. Spørgeskemaundersøgelsen suppleres undervejs med forskellige interviews af unge hørehæmmede, hvor der bliver sat ord og forklaringer på de forskellige problemstillinger, der berøres.

Et af udgangspunkterne for denne rapport er, at de unge hørehæmmede netop er unge, og at en diskussion af betydningen af deres handicap nødvendigvis må tage det med. Samtidig vil rapporten også forsøge at tegne et billede, hvor der ikke kun fokuseres på de negative sider af handicapet. De positive sider skal også med – hvis de findes – det er flere af respondenterne i undersøgelsen, der sætter spørgsmålstegn ved. Det er generelt en risiko, når man arbejder med handicappede, at de bliver reduceret til handicapet og at alle resultaterne ses som en konsekvens af handicapet. Et eksempel kan være, at mange unge hørehæmmede er ensomme. Her er det ofte en forklaring, at de på grund af deres handicap har sværere ved at kommunikere og derfor har problemer med sociale relationer, hvilket igen resulterer i følelsen af ensomhed. Den forklaring er måske sand, men det er vigtigt at tage det generelle billede, der viser, at følelsen af ensomhed er udbredt blandt unge i almindelighed.

Psykologen Torben Bechmann peger på, at ensomhedsfølelsen blandt unge kan være et udtryk for en generel forringelse af de sociale relationer i det moderne samfund, som gør det svært at opretholde meningsfulde forbindelser til vores medmennesker (Bechmann 2006). Det er altså en helt anden forklaring på det samme fænomen. Det vigtige er ikke om den ene eller anden forklaring er mest rigtige, men at man tager begge dimensioner med, når man ser på unges hørehæmmedes livsvilkår. Der skal således foretages en balancegang mellem at sætte unge hørehæmmedes situation ind i en almen kontekst og se, hvor deres handicap giver dem nogle særlige udfordringer.

Et andet udgangspunkt er, at rapporten arbejder med hørehæmmede og dermed ekskluderer døve. Den centrale årsag til denne skelnen er, at den primære interesse hviler på de unge hørehandicappede, der kommunikerer sprogligt – via det talte sprog – og ikke har tegnsprog som deres primære sprog. Døve er med andre ord ekskluderet, fordi de grundet deres sprog indskrives i nogle andre problemstillinger, og derfor kræver en anden tilgang.

Endvidere er der gruppen af hørehandicappede, der er blevet behandlet med et cochlear implant (CI). Det er en omfattende diskussion om, hvorledes de skal kategoriseres. Denne diskussion falder udenfor denne rapports område, men de CI-opererede indgår i datamaterialet i det omfang, at det talte sprog er deres primære kommunikationsmiddel.

Metode

Det centrale materiale for denne rapport er et spørgeskema med 107 spørgsmål, som er blevet trykt i 1200 eksemplarer, og som der er modtaget 446 besvarelser af. Målgruppen har været unge hørehæmmede i alderen 15-35 år, som enten har været i kontakt med en audiologisk afdeling på et hospital, gået på Frijsenborg Ungdomsskole eller været i kontakt med amtslig hørekonsulent og/eller et talehøreinstitut. Derudover har der været mulighed for, at unge medlemmer af Landsforeningen for Bedre Hørelse har kunnet udfylde spørgeskemaet via internettet.

Denne facetterede tilgang har været nødvendig, da der ikke eksisterer et samlet register over unge hørehæmmede i Danmark. Samtidig har der været det grundlæggende problem, at mange af de steder der kommer i kontakt med unge hørehæmmede ikke må udlevere kontaktoplysninger på dem til andre. Det har gjort, at udsendelsen af spørgeskemaet er sket ved deres hjælp – hvilket har været en stor hjælp – men det har også gjort det vanskeligt at udsende rykkere og ekstra spørgeskemaer, som kunne have øget antallet

af besvarelser. Metoden er endvidere problematisk i den forstand, at det har været umuligt, at foretage en tilfældig udvælgelse af respondenter, som kunne have sikret en statistisk repræsentativitet. Endelig giver den en række fejlkilder, idet folk kan have fået skemaet flere gange eller har fået et skema selvom de ikke er hørehæmmede, men blot har været i kontakt med f.eks. en audiologisk afdeling af andre årsager. Det er også vanskeligt at vurdere, hvor mange spørgeskemaer der reelt er blevet sendt ud, idet flere steder har markeret, at de egentlig har bestilt for mange spørgeskemaer, da de ikke har haft et overblik over, hvor mange unge hørehæmmede der reelt var registreret i deres system.

Når disse forbehold er noteret skal det omvendt også bemærkes, at indenfor de rammer denne undersøgelse er gennemført næppe havde været muligt at gøre det anderledes. Der er ingen tvivl om, at materialet giver et unikt indblik i unge hørehæmmedes livssituation.

Spørgeskemaet suppleres i denne rapport med 10 interview, som er foretaget med forskellige unge hørehæmmede og ressourcepersoner indenfor området, og en række interviews/fokusgruppeinterviews foretaget med hørehæmmede elever på Frijsenborg Ungdomsskole og Bråskovgård Efterskole.

Rapportens opbygning

I kapitlet "Unge generelt i dag" sættes der kort fokus på de generelle udviklingstendenser, som kan aflæses på ungdomsområdet i dag. Kapitlet vil trække på en del af de generelle analyser, som Center for Ungdomsforskning har gennemført de seneste år.

Efterfølgende kommer der et teknisk kapitel om, hvad et høretab er, hvordan det undersøges, hvilke klassifikationer af hørenedsættelser der findes, og hvilke behandlingsmuligheder der findes.

Rapportens tredje kapitel vil sætte spot på handicapbegrebet og hvordan det forholder sig til andre begreber som funktionshæmning og funktionsnedsættelse. Kapitlet vil også komme ind på, hvad der er, der gør en hørenedsættelse til noget særligt. Her i indledningen er det blevet fremhævet at et høretab i sig selv er usynligt, hvilket gør det svært at definere dets implikationer og betydning. Det kan gøre det svært for andre at forholde sig til en person med en hørenedsættelse, men giver samtidig den hørehæmmede nogle muligheder.

Kapitlet "Hvem er de?" tegner et indledningsvist og overordnet billede de unge hørehæmmede. Blandt hovedtemaerne i dette kapitel er spørgsmålet om nuværende beskæftigelse, uddannelse,

høretabets størrelse, brug af høreapparater og andre høretekniske hjælpemidler.

Under overskriften "Oplevelser i folkeskolen" tager det efterfølgende kapitel fat i to temaer. For det første, hvordan det fagligt er gået i folkeskolen, herunder om man har fået ekstra hjælp og om underviserne generelt har taget hensyn til de problemer høretabet evt. måtte afstedkomme. For det andet fokuseres der på, hvorledes de unge har klaret sig socialt i folkeskolen.

Det næste kapitel belyser på samme vis de unge hørehæmmedes erfaringer på arbejdsmarkedet.

I kapitel 8 analyseres det, hvorledes hørenedsættelsen påvirker de unge hørehæmmedes kommunikation. Der er en fokus på de situationer, hvor kommunikationen ikke lykkes – hvad sker der, og hvordan reagerer den hørehæmmede og kommunikationspartneren?

Mobning, ensomhed og selvmord er emnerne i kapitel 9, hvor det undersøges, hvor mange der har været udsat for mobning, følt sig ensomme og eventuelle overvejelser om selvmord.

Kapitel 10 tager fat på spørgsmålet om trivsel og velvære. Hvordan trives de unge hørehæmmede? Kan der spores nogen problemstillinger i trivslen i relation til hørenedsættelsen?

Afslutningsvis vil der blive samlet op på rapportens forskellige diskussioner og analyser, som vil blive sat i relation til den indledningsvise diskussion af unges generelle situation. Det sker i kapitel 11, som afslutter rapporten.

I appendikset er der bl.a. en mere uddybende gennemgang af metoderne, der har været anvendt i forbindelse med indsamlingen af materialet bag denne rapport.

Kapitel 2 – Ung i dag

Oftentimes, når man diskuterer handicappede eller møder handicappede, vil der være en tendens til, at den handicappede bliver sat lige med handicappet. Risikoen er, at man overser den kendsgerning, at der måske er tale om en ung kvinde, som også oplever de problemer og udfordringer som unge kvinder almindeligvis møder.

Det er vanskeligt at argumentere for, at fraværet af handicap i sig selv skulle sikre et problemløst liv, men det er alligevel en slutning man ofte fristes til at drage, når man diskuterer de problemer, som en ung handicappet kan have. Handicappet kommer nemt til at fylde det hele og overskygge, at der også er tale om unge.

Det er derfor, at dette kapitel vil sætte fokus på det generelle ungdomsliv i dag, og ganske kort forsøge at opridsse nogle centrale problemer og udviklingstendenser heri. I den forbindelse vil kapitlet arbejde med to adskilte niveauer. Et alment niveau, hvor de overordnede udviklingstendenser aftegnes og et mere specifikt niveau, hvor konsekvenserne for den enkelte unge beskrives.

Igennem tiderne er der sat mange betegnelser og beskrivelser på ungdomstiden. Generation X var aktuel i begyndelsen af 1990'erne og blev afløst af generation Y. Unge er også blevet set som zappere, rodløse og utaknemmelige. En søgning på Google afslører endnu flere betegnelser.

Forsøgene på at beskrive ungdomstiden igennem disse afspejler meget godt den store interesse og ikke mindst bekymring, der rettes mod ungdoms-

tiden. Man bliver "chokeret" over unges alkoholforbrug, men forventer på den anden side, at ungdomstiden er den periode, hvor man skal slå sig løs og more sig inden den alvorstunge voksenalder kommer og ødelægger festen.

For tiden kan der aflæses en massiv interesse i at øge andelen af unge, som gennemfører en uddannelse – og helst den rigtige uddannelse, så velfærdssamfundets fortsatte beståen kan sikres. Pointen er i denne forbindelse er, at unge er omgivet af forventninger til deres gøremål og laden. Forventninger, der for nogle ikke er noget problem, men for andre unge kan være et problem. Forventninger, der klart kommer til udtryk i samfundets og mediernes interesse i stort set alle aspekter, men helst de negative, af ungdomslivet.

Samtidig skal man ikke glemme selve den biologiske overgang som ungdomstiden også indeholder. Puberteten er næsten blevet til noget, som kun sundhedsplejersken taler om og som forældrene frygter. Måske er det en indlysende konstatering, at de biologiske processer som de unge gennemgår i puberteten også i høj grad danner en ramme og arena for deres udfoldelser og mentale evner (se f.eks. Graham 2004), men det er alligevel noget man ofte overser, når man ser på unges adfærd og situation. Grue (1999) peger på, at unge i puberteten oplever hormonale svingninger i en grad, der f.eks. er sammenligneligt med dem kvinder oplever i deres overgangsalder – men i modsætning til de voksne har unge

ikke den samme livsmæssige erfaringer og viden til at håndtere svingningerne ud fra.

Det leder op til spørgsmålet om, hvornår er man ung. For nogle er ungdomstiden bundet snævert op til puberteten, og dermed afgrænset til en forholdsvis snæver tidsperiode, hvor andre breder ungdomskategorien mere ud og definerer den ud fra ydre faktorer, som at man f.eks. er under uddannelse eller lever et liv ud fra bestemte normer. I officielt sprogbrug regner man enten 15-25 år eller 15-30 år som ungdomsperioden. De forskellige definitioner har hver deres fordele og ulemper, men i nærværende rapport er aldersafgrænsningen 15-35 år. De primære årsager til denne afsætning er dels et ønske om at fange unge hørehæmmede i forskellige sammenhænge – under uddannelse, på arbejdsmarkedet mv. – og dels et praktisk behov for en undersøgelsespopulation af en vis størrelse. For en yderligere diskussion af dette henvises til appendikset om metodens metoder.

Den resterende del af dette kapitel er struktureret i to afsnit. Hvert af disse afsnit forsøger at beskrive, hvad der er kendetegnende for ungdomslivet i dag, men ud fra hver deres perspektiv. Indledningsvis vil de ydre og i høj grad strukturelle vilkår blive indkredset under overskriften ”det almene niveau”. Det efterfølges af et afsnit, hvor blikket er rettet mod det personlige plan.

Det almene niveau

Ser man helt nøgternt og overordnet på samfundsudviklingen kan der identificeres tre udviklingstendenser (Simonsen 2004), der allerede nu påvirker ungdomslivet og som i det kommende årti yderligere vil sætte deres præg på udviklingen. Disse udviklingstendenser er for det første, at antallet af unge falder, for det andet, at andelen af unge med minoritetsbaggrund vil stige og endelig – for det tredje – at en stadig større andel af unge vil søge mod de store byer.

Antallet af unge falder

Den første tendens er, at antallet af unge falder. Det vil det blive ved med et stykke tid endnu, og når antallet igen begynder at stige vil unge-gruppen stadig udgøre en mindre del af befolkningen. Der vil kort sagt være flere og flere ældre i forhold til unge. Unge er og bliver derfor en knap ressource i et samfund, der i stigende grad efterspørger netop de unge. Samtidig betyder det, at færre unge skal forsørge en voksende gruppe af ældre – også selvom de forskellige tiltag for at holde de ældre længere på arbejdsmarkedet bliver iværksat. Denne ”ældrebyrde” har bl.a. som konsekvens, at der bliver stillet større krav til de unge

om at være produktive og til deres uddannelse. Konkret indebærer det, at unge i dag og i morgen skal være mere veluddannede, velfungerende og ikke mindst motiverede for at yde en masse for at løfte denne ældrebyrde og den danske velfærdstat fremover. For unge hørehæmmede vil det formentlig også betyde en større fokusering på deres integration i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet. Når der er knaphed på arbejdskraft kommer der en naturlig fokusering på de udsatte grupper på arbejdsmarkedet og hertil må gruppen af hørehæmmede henregnes (se bl.a. Clausen 2001 for en analyse af hørehæmmedes situation på det danske arbejdsmarked).

Konsekvenserne for de unge kan allerede aflæses nu. Der indføres nationale test i folkeskolen. Man overvejer, hvorledes andelen af unge der får en ungdomsuddannelse kan øges og hvordan man kan sikre, at de unge bliver hurtigere færdige med deres uddannelse. Følgerne kan også aflæses i de unges egne beretninger, hvor tanker om uddannelsesvalget fylder rigtig meget. Allerede ved afslutningen af mellemskolen forventes det, at de unge har gjort sig tanker om deres fremtidige arbejdsliv – som nedfældes i en uddannelsesbog. Mantraet er, at uddannelse er godt og desto mere uddannelse, desto bedre bliver det.

Det paradoksale er imidlertid, at gruppen af unge, som ikke får en erhvervskompetencegivende uddannelse vokser (Katznelson 2004; Simonsen 2004). Det er på trods af den store fokus og indsats, der længe har været på området. Denne udvikling rummer dels problemer for opretholdelsen af velfærdssamfundet og dels samtidig potentialet for en markant stigmatisering af hele denne gruppe af unge, der grundlæggende ikke kan leve op til samfundets krav om uddannelse (Simonsen 2004:20). Stigmatiseringen rammer på mange områder og er ikke mindst arvelig. Tankerne og intentionerne om lige muligheder for alle, fungerer fint på papir, men i virkeligheden er der måske nok tale om valg-frihed, men ikke valg-lighed. De unges baggrund er stadigvæk den væsentligste strømpil for deres valg af uddannelse og arbejde.

På den anden side oplever en eskalerende gruppe unge, at de er meget eftertragtede. Alle muligheder er åbne, alt kan lade sig gøre, men der er ikke noget, der dur. Denne gruppe oplever måske, at de ikke selv kan stå mål med deres egne forventninger til livet. Konsekvensen er et ønske om at melde sig ud, simpelthen stå af rotteræset og bare være til. Netop det ønske er det eneste, som ikke kan lade sig gøre. Skematisk kan man tale om en ubalance, hvor mængden af krav og forventninger til de unge er så voldsomme, at de når et niveau, hvor de er potentielt destruktive for den enkelte unge (Simonsen 2004:21-22).

En yderligere konsekvens af fokuseringen på uddannelse er, at en del af de veluddannede unge, der har fulgt rådet og som har taget lange videregående uddannelser, oplever, at de ikke kan komme ind på arbejdsmarkedet. Det er i særlig grad unge med bestemte typer af humanistiske og kreative uddannelser, der oplever denne situation, hvor de på trods af deres indsats ikke kan få foden indenfor på arbejdsmarkedet. De har i realiteten gennemført en ubrugelig uddannelse, og finder dem selv marginaliseret.

Der er kort sagt mange indikationer på, at det moderne samfund for de unges vedkommende er præget en voksende polarisering. Udviklingen favoriserer bestemte grupper i samfundet, især de i forvejen velbjegete. Det er de unge udmærket godt klar over, men i professor Birgitte Simonsens (2004) analyse, forvirrer det samtidig de unge, hvilket giver sig udslag på en lang række områder. Indikationerne er som nævnt mangfoldige og kan tilsammen formuleres i "mere-tesen". Der er simpelthen mere af det hele, næsten uanset hvilket område af de unges liv man ser på. Der er mere druk, mere brug af illegale rusmidler, flere unge med ondt i sjælen, flere selvmordforsøg. Omvendt er der også flere af de positive takter. Flere får en længevarende uddannelse, kommer på studieophold, får spændende jobs og flere oplever, at de har et godt og rigt liv.

Der er således ikke noget paradoks mellem det, at flere og flere unge har det bedre end nogensinde før, samtidig med at en voksende gruppe unge føler sig udstødt, marginaliseret og sat udenfor det gode selskab – der er snarere tale om to sider af den samme generelle udvikling.

Sættes denne udvikling i relief til unge hørehæmmede bliver ovennævnte paradoks endnu tydeligere. De velfungerende hørehæmmede unge har utrolig mange muligheder. Deres arbejdskraft er efterspurgt og kan de gennemføre de(n) rigtige uddannelser og kan de leve op til de mange forventninger, der i øvrigt er bundet op på ungdomslivet, står alle muligheder åbne. Men vendes billedet om, så er det klart, at risikoen for ikke at kunne leve op til alle disse forventninger øges, når der kommer et høretab ind i billedet. Usikkerheden overfor om man som hørehæmmet kan gennemføre denne uddannelse eller en anden, og om man finde sin plads på arbejdsmarkedet kan potentielt være destruktiv, især hvis det ramler ind i et skisma mellem tanken om ungdomslivet som et stort "tag-selv bord" og de begrænsninger et høretab evt. kan give.

Større andel af minoritetsunge

En anden tendens, som kan forudses med en rimelig sikkerhed, er, at en stadig større del af de unge vil have en anden etnisk baggrund end

dansk. I det perspektiv betyder det, unge vil blive konfronteret med en tilstedeværelse af forskellige religioner, værdisæt og normer. Når der generelt kommer færre unge, betyder det samtidigt, at denne gruppe unge må lukkes fuldt ud ind i samfundet. Der bliver den store udfordring at finde en måde som alle kan acceptere, og som kan medvirke til at opretholde og forny de præmisser velfærdsstaten hviler på. Det bliver en svær udvikling for alle de involverede, og særligt i den tid vi lever i nu. Det er stadig vanskeligt for unge med minoritetsbaggrund at komme ind på arbejdsmarkedet og der kan aflæses et større frafald på en række uddannelser. Set i et handicapperspektiv er gruppen af unge, der både er hørehæmmet og har en minoritets baggrund, dobbelt stigmatiseret. De skal både overkomme fordømmene om hørehandicappede og så dem om folk med en anden etnisk baggrund end dansk.

Søgning mod byerne

Den tredje tendens er, at de unge i stigende grad søger mod storbyerne. Det indebærer dels et problem for landets randområder, som mister de unge, der skulle medvirke til f.eks. at betale skatter og passe gruppen af ældre, og dels en udfordring til den måde storbyerne indrettes på således, at de kan imødegå de behov, unge stiller, og mindsker risikoen for, at unge tabes på gulvet og ikke får en uddannelse og et arbejde jf. den tidligere diskussion.

Udviklingen i ejendomspriserne er et eksempel på en tendens, der gør det svært for unge at bosættes sig i storbyerne. Men samtidig også en udvikling, der forstærker kravene om at finde den "rigtige" uddannelse og efterfølgende job, så man kan få den rigtige bopæl det rigtige sted.

Det personlige plan

Når blikket vendes mod det personlige plan, så er der særligt et begreb, som er centralt. Det er individualisering. Næsten uanset hvilket mærkat, som puttes over ethvert forsøg på en samtid-diagnose, er tanken om individualisering et gennemgående og bærende tema. Knyttet til dette er der ofte en konstatering af, at samfundsudviklingen er accelereret på alle niveauer og områder. Eksisterende strukturer nedbrydes, ændres eller udskiftes i et stadig spil, hvor der tilsyneladende ikke er noget endemål – forandringen er i sig selv blevet målet – resultatet er blevet et samfund, en hverdag, hvor alting er mere flydende end nogensinde tidligere. Familieformerne er under opbrud. Hvad der er gode og attraktive uddannelser ændrer sig konstant og hvad man f.eks. skal gøre for leve sundt skifter også.

Jeppesen, Filges og Sørensen (2006) beskriver denne tilstand som "totalt normalt kaos", hvilket meget præcist beskriver dette. Udtrykket har de overtaget fra sociologen Scott Lash (2002). For dem er det kendetegnende for det moderne samfund, at alting principielt er flydende og kan ændres. I deres optik er der sket en forskydning fra det faste mod et mere flydende og uforudsigeligt samfund (Jeppesen, Filges og Sørensen 2006:81). Det skal ikke forstås som, at alt er blevet flydende og uforudsigeligt, men tyngdepunktet har flyttet sig i den retning. Det er blevet normalt at forvente, at tingene er flydende og kan forandres hele tiden. For unge kan man tilføje den tvist, at det for dem i særlig grad er blevet "totalt normalt" at forvente kaos.

De er vokset op i en periode, hvor traditionelle institutioner har mistet magt og indflydelse. Samtidigt har de erfaret, at begivenheder på den anden side af jorden kan have lige så indflydelse på deres hverdag, som f.eks. det danske folketing har. De har oplevet, hvorledes en tegning i en dansk avis kan udløse boykot af danske varer i Mellemosten og medfører, at deres forældre mister arbejdet på det lokale mejeri.

Individualiseringen går med andre ord hånd i hånd med globaliseringen og eroderingen af mange af de traditionelle former. Det interessante er imidlertid, hvilken påvirkning det har for den enkelte unge – hvordan det totalt normale kaos former og influerer på unges tilværelse.

En ting er allerede blevet berørt. Den generelle frisættelse og globaliseringen har øget opmærksomheden enormt på unges valg af uddannelse og profession. Der er også gået inflation i uddannelserne. Det er ikke længere nok blot at have en grundskoleuddannelse – som minimum skal man have en faglig uddannelse i dag, og man skal stræbe meget højt før ens kvalifikationer skiller sig ud.

For de unge betyder fokuseringen, at der indføres flere prøver og evalueringer, og der er flere som ender i en specialklasse, fordi de ikke kan leve op til kravene. Taler man med de unge, er uddannelsesvalget et tema, der fylder rigtig meget i deres liv. Det er et tema, der giver anledning til mange overvejelser, fordi de unge oplever, at udvalget af uddannelser er enormt, men at det på den anden side er svært at forudse, om der er arbejde til dem bagefter. Måske er der arbejde nu, men hvordan ser verden ud om f.eks. fem eller ti år? Den samme problemstilling står forældrene overfor, hvilket leder dem til at føle, at de ikke er de rigtige til at guide deres børn. I stedet siger de til deres børn, at de skal sørge for at vælge en uddannelse og et arbejde, som interesserer dem. Men det kan være svært at vide hvad man synes er interessant, når man er 15 år og gerne vil så meget andet.

Sideløbende med dette sker der en oprustning i kravene til de unges personlige og sociale kvalifikationer. Det er ikke længere nok, at være faglig dygtig, man skal også besidde de rette menneskelige og sociale egenskaber. Det kan også siges at være en følge af den generelle samfundsudvikling. Der stilles i stigende grad krav om, at den enkelte unge er reflektiv, dvs. er i stand til at vurdere sine egne muligheder, vælge imellem disse og vurdere følgerne af disse valg (Jensen 2006:18), thi den centrale livsudfordring for dagens unge er at træffe de "rigtige" valg.

Identitet

Centralt i dette står de unges identitet. Teoretisk arbejder man ofte med en forståelse, hvor unges identitet i dag ses som flydende – hvilket sættes i modsætning til en tanke om at identiteten tidligere var mere fastlåst og givet i kraft af de unges baggrund. Man var f.eks. maler Jensens søn, og repræsenterede følgelig en række ting. Man er så vidt stadig maler Jensens søn, men i dagens samfund antages det ikke at rumme nogen synderlig information i sig selv. Kroppen, påklædningen, opførslen og forbruget i øvrigt antages i stedet at bibringe information om, hvem den unge er og hvad vedkommende står for. Identiteten er så og sige det eneste, som er tilbage til at sige noget om den pågældende person, og den er i dag intimt forbundet med forbrug. Det er igennem forbruget, at unge kan udtrykke, hvem de er, og hvilke værdier de står for. Forbruget og identiteten er i den forstand at betragte som kommunikation; en information om hvem jeg er og mit sociale ståsted. Men det er ikke en problemløs kommunikation. Nogen kan håndtere denne kommunikation – købe det rigtige tøj, udsende de rigtige signaler – mens andre ikke kan håndtere dette.

Dette er måske særlig prægnant, når man ser på kroppens betydning i ungdomslivet. Unges kroppe er i dag næsten blevet til offentlige objekter, som alle legitimt kan forholde sig til og kommentere. Der er voldsom fokus på (over)vægt og (usund)kost. Kroppen bliver indirekte set som en adgang til lykke, at have en perfekt krop bliver set som adgangsbillet til det "gode" liv. Ungdomsforskeren Tine Filges formulerer det meget præcist som at:

"Det ser ud som om, at identiteterne bare er noget, som knyttes løst til tøj, og kan du ikke mestre koderne, er det dig, og kun dig, som der er noget i vejen med. For nogle unge er det ikke et problem. For andre unge er det et vedvarende og behårdt arbejde at følge med, og for de sårbare unge, er det en næsten umulig opgave. De falder igennem. De opgiver at kode eller sample noget som helst, for det kan de af

mange grunde slet ikke. De forstår ikke, at tøj og stil ikke kun er noget, man køber, men at det også handler om personlighed og kompetencer.” (Filges 2005:28)

En af Filges pointer er, at det ikke er nok blot at købe noget bestemt tøj, man skal også beherske de sekundære koder for ikke at falde igennem. Det er en opgave mange klarer, men som mange har svært ved at håndtere.

Det er i det hele taget et gennemgående træk ved ungdomslivet i dag. Det stiller mange krav, rummer mange frihedsgrader og muligheder, men stiller samtidig krav til (og rummer forventninger om) at den enkelte unge selv kan håndtere dette. Ungdomslivet er måske et stort tag-selv-bord, men ikke alle har de samme muligheder for at komme til fadet, og måske endnu vigtigere, de samme forudsætninger og evner til at kunne vælge mellem retterne på bordet.

Undersøgelser har vist, at unges sociale baggrund – deres sociale arv – i udstrakt grad er bestemmende for deres valg af uddannelse og ikke mindst livsstil. Næsten uanset hvilket område, der undersøges, fremstår den sociale arv som en væsentlig forklarende variabel. Betydningen af social arv kan ikke begrænses til et spørgsmål om økonomi alene, men sætter sig igennem på langt de fleste niveauer og sammenhænge (Erik Jørgen Hansen 1995).

Et særligt relevant område i relation til diskussionen af unge hørehæmmede i en generel ungdomsproblematik er, hvorledes fokuseringen på identitet og kommunikationen af denne indgår i diverse inklusions- og eksklusionsprocesser. Citatet af Filges i det foregående peger på nogle centrale træk i disse processer.

Globalisering og individualisering har måske nok medført nogle nye former, men de har ikke mindsket betydningen af at indgå i sociale relationer og netværk – snarere tværtimod, så er deres betydning måske endda øget.

Et sidste kompleksitetsniveau i det totalt normale kaos og diskussionen af unges identitetsdannelse er de biologiske og sociale forandringsprocesser som puberteten indebærer. Her kan man skelne mellem de direkte og indirekte konsekvenser (Grue 1999). De direkte konsekvenser er, at unge i puberteten oplever voldsomme og hurtige skift i deres hormonniveauer og som en følge af det oplever store ændringer i deres adfærd indenfor kort tid. De direkte konsekvenser er altså udelukkende biologiske af karakter, hvor de indirekte konsekvenser skabes af de lokale sociale og kulturelle normers omkring den unges udvikling i puberteten. Deres betydning, mener Grue, peger også på, hvilken rolle et handicap kan have i ungdommen. Det centrale med de indirekte følger

er, at de i udstrakt grad medieres og håndteres igennem kontakten med jævnaldrende. Samværet med jævnaldrende i puberteten skaber en trykramme om de biologiske og sociale ændringer, den unge oplever. Forskning viser, at unge, der ikke har denne kontakt, har større risiko for dårligere psykisk velbefindende senere i livet (Grue 1999:17-23).

Særligt udsat er de unge, der af en eller anden årsag oplever, at deres udvikling i puberteten kompliceres af andre ændringer eller de, der enten kommer sent eller tidligt ind i puberteten. Unge med et høretab eller et andet handicap er næsten per definition ”anderledes” og risikerer derfor at skille sig negativt ud.

Ydermere vil hørenedsættelsen potentielt også påvirke den unge hørehæmmedes evne til at kommunikere med jævnaldrende unge, og dermed øge risikoen for, at de ikke i samme grad som andre har mulighed for at indgå i disse vigtige fora jf. Grues analyse. Unge hørehæmmede risikerer at blive dobbelt ramt, fordi de dels måske har ringere mulighed for at indgå i venskabsgrupper og få den støtte, de udgør, og dels fordi støtten er central i den identitetsdannelse, som er så eftertragtet og efterspurgt af alle inklusive de unge selv.

I forhold til kommunikation rummer udviklingen både fordele og ulemper for unge hørehæmmede. De mange nye måder at kommunikere på – sms, email, instant-messengers mv. – har den fordel, at de stiller hørehæmmede lige med normalhørende, men de stiller samtidig krav til deres evne til at føre simultane dialoger, hvilket kan være svært, hvis man bruger alt opmærksomheden på at følge en samtale her og nu. Spørgsmålet er også om hørehæmmede i det hele taget får adgang til de sociale netværk, som så kan vedligeholdes via forskellige kommunikationsveje.

Afrunding

Et element, som har været gennemgående i dette afsnit er, hvor essentiel og central kommunikation er. Nøglen til et velfungerende ungdomsliv er tilsyneladende evnen til lynhurtigt at afkode de mange signaler og informationer ungdomslivet indeholder. Det stiller unge hørehæmmede i en unik situation, da de dels har problemer med oral kommunikation, men samtidig kan drage nytte af den non-verbale kommunikation til at kompensere for dette. Så i udgangspunktet åbner udviklingen en række muligheder for unge hørehæmmede, men øger også risikoen for, at de bliver ekskluderet og marginaliseret, hvis de ikke formår at imødegå denne udfordring.

I den forstand kan unge positioneres som en slags seismografer, der som noget af det første registrerer følgerne af samfundsudviklingen og reagerer på dem. Samfundsviklingen sætter allerede nu øgede krav og forventninger til de unge, da de på mange områder er et knapt og eftertragtet gode.

De mange forventninger til ungdomslivet – både fra de unges og samfundets side – gør det samtidigt også vanskeligere at være ung. Som ung forventes det, at man er mange ting – du skal vælge den rigtige uddannelse, have den rigtige krop, leve sundt og fornuftigt, finde den rigtige kæreste, komme til de rigtige fester og høre den

rigtige musik – listen er nærmest endeløs. Det er en opgave, som ikke bliver lettere af, at være handicappet; uanset den unges egen holdning til, om handicappet har betydning eller ej, så vil omgivelserne forholde sig til det ud fra deres viden og forestillinger om handicappede. Det stiller yderligere forventninger til unge hørehæmmede – især hvis disse forestillinger er i modstrid med de forventninger, der i øvrigt bindes op på ungdomstiden.

I det kommende kapitel vil det blive gennemgået, hvad et høretab er, hvordan det måles og behandles og hvilke hjælpemidler, der findes. Målet vil være, at introducere til de mest centrale begreber og deres brug.

Kapitel 3 – Høretab og hørelse

Vi er omgivet af lyd i hverdagen. Vi hører radio, ser fjernsyn og taler med vores venner, familie, skolekammerater eller kollegaer på arbejde. Lyd, i form af det talte sprog, er det medium, som binder os sammen og lader os udveksle ideer, tanker og følelser.

I dette kapitel vil det blive gennemgået, hvad lyd er, hvorledes man måler og klassificerer hørenedsættelser og hvilke muligheder, der er for unge hørehæmmede.

Lyd

Lyd er basalt set en form for mekanisk energi, der udbreder sig igennem luften, som en bølgeform. Lyd kan beskrives ved en række faktorer. Da lyd er svingninger i luften angives antallet af svingninger per sekund ved enheden hertz (Hz). En dyb bastone er kendetegnet ved få svingninger per sekund, mens en lys tone omvendt er kendetegnet ved et højt antal svingninger per sekund. Et ungt og velfungerende menneskeligt øre er i stand til at høre toner mellem 20-20.000 Hz.

Hvor kraftig en lyd er angives som regel ved enheden decibel. En decibel angiver forholdet mellem to lydtryk, og kan som sådan defineres på mange forskellige måder. I hverdagen bruges decibel til at angive forskellen mellem det netop

hørbare (0 dB) og det aktuelle lydtryk. Det netop hørbare kan med reference til fysikken angives som styrken af en 1000 Hz tone på 20 mikropascal. Ofte har man anvendt målinger af unge mænds hørelse på session som udgangspunkt for definitionen af det netop hørbare.

Ved den dagligdags forståelse af dB arbejder man med en skala, der går fra 0 dB (det lige hørbare) og til 130 dB, som markerer smertegrænsen for det menneskelige øre. Teoretisk er det maksimale lydtryk 194 dB, men her er man langt over den menneskelige tolerance og hvad man møder i hverdagen.

Øret

Det menneskelige øres centrale funktion er at opfange lydene i omgivelserne og transformere deres mekaniske energi til elektriske signaler, som hjernen kan forstå. For at opfylde den funktion har hver af ørets elementer en specifik funktion.

Det ydre øres opgave er, at fungere som en tragt, der fanger lyden og kanaliserer denne ind til mellemøret. Det ydre øre, som udgøres af ørelappen og øregangen indtil trommehinden, spiller desuden en rolle i forbindelse med fastlæggelsen af, hvor lydene kommer fra. Retningshørelsen ved at ørelappen forstærker lyde fra bestemte retninger,

men en velfungerende retningshørelse kræver en ens hørelse på begge øre.

Trommehinden udgør grænsen mellem det ydre øre og mellemøret. I det luftfyldte mellemøre findes tre små knogler, som mekanisk overfører lyden fra trommehinden til det ovale vindue, som danner grænsen til det indre øre og sneglen. Da der er en væsentlig forskel på størrelsen af trommehinden og det ovale vindue sker der i mellemøret en forstærkning af lyden.

I modsætning til det ydre øre og mellemøret er det indre øre væskefyldt. Det består af sneglen og ligevægtsorganet. Sneglen indeholder omkring 30.000 sanseceller, som er forbundet med hjernen via hørenerven. Det er sansecellerne, der omdanner den mekaniske energi til elektrisk energi.

Høretab

Der skelnes overordnet set mellem to typer af sygdomme/lidelser i øret. Den ene hovedtype kaldes for lydledningslidelser og dækker groft sagt over lidelser, der forhindrer lydets vej igennem øret. Den anden hovedtype kaldes for perceptionslidelser, og dækker over problemer med det indre øre eller forbindelsen til hjernen.

En almindelig lydledningslidelse er f.eks. infektioner i øret. Det kan f.eks. være akut mellemørebetændelse eller andre bakterie og virus infektioner. Men også en øregang tilstoppet med ørevoks regnes som en lydledningslidelse. I denne kategori finder man også medfødte deformationer, der

lukker af for lydets vej igennem øret, og erhvervede skader, som også hindrer lydets passage.

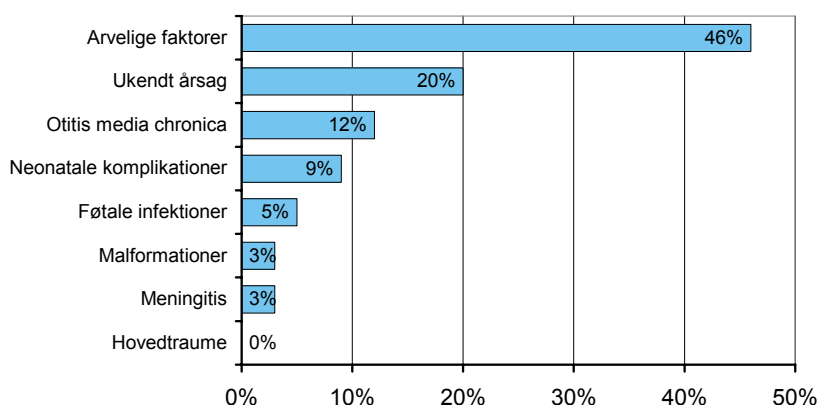
Otosclerose, som er en arvelig sygdom, hvor stignbøjlen i mellemøret vokser fast til det ovale vindue, som danner overgangen til det indre øre, regnes også som en lydledningslidelse. Sygdommen kan lindres igennem en operation, hvor stignbøjlen enten løsnes eller erstattes af en kunstig (Nielsen 1979:18).

Når man taler om perceptionslidelser er der tale om mange forskellige typer. Den mest udbredte er de aldersbetingede hørenedsættelser, som rammer næsten alle i varierende omfang med alderen. Lidelsen skyldes, at sansecellerne i sneglen ødelægges, hvilket påvirker høreevnen (Nielsen 1979:19). Denne lidelse er af nærliggende grunde ikke så relevant i denne forbindelse.

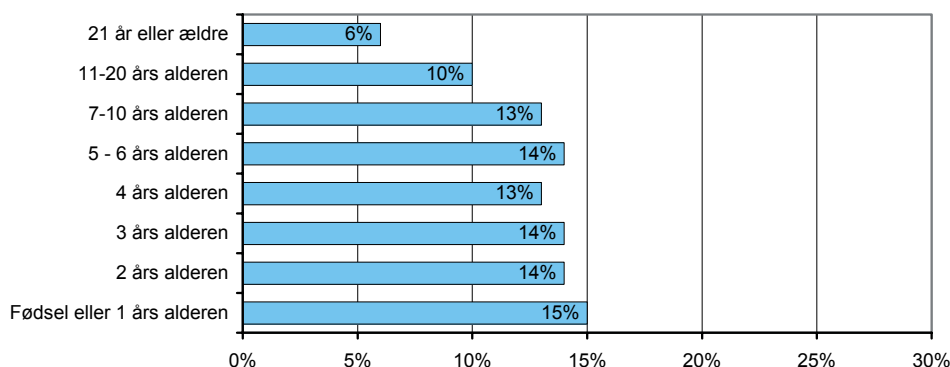
Blandt børn og unge spiller infektioner med virus en rolle. Som ofte er der tale om lidelser, hvor det ufødte barn smittes via moderkagen. Resultatet kan være en hørenedsættelse. Et eksempel på denne type er sygdommen røde hunde, men der findes andre sygdomme af lignende karakter.

Men i mange tilfælde vil en perceptionslidelse blandt børn og unge indebære, at de er født med høretabet, og at det for manges vedkommende tilskrives arvelige faktorer. Nedenstående figur viser en opgørelse over årsagerne til hørenedsættelsen blandt børn født i hovedstadsområdet mellem 1980-90.

Det er vigtigt at notere sig, at denne opgørelse kan være usikker i den forstand, at ikke alle disse sager kan være påviste, i en del sager vil lægen

Figur 1. Årsager til høretab blandt børn, født mellem 1980-1990 (n=181). Opstillet på grundlag af tal fra Parving (1999).

Figur 2. Alder for identifikation af høretabet blandt respondenterne i spørgeskemaundersøgelsen. N=424.

antage, at årsagen til hørenedsættelsen skyldes dette og hint uden, at det bliver eller kan påvises.

Figuren viser, at arvelige faktorer menes at være årsagen til hørenedsættelse i næsten halvdelen af tilfældene. I en femtedel af sagerne har man ikke kunne finde en årsag til hørenedsættelse. Kronisk mellemørebetændelse (otitis media chronica) antages at være årsagen i 12 % af tilfældene. Komplikationer i forbindelse med en for tidlig fødsel menes at være baggrunden i 9 % af sagerne.

I Danmark bliver børn og unge med høretab behandlet på de amtslige audiologiske afdelinger. Siden 1960'erne har det været hensigten at sikre en så tidlig identifikation af hørehæmmede børn som muligt for at sikre deres sproglige og sociale udvikling. En tidlig identifikation indebærer, at hørenedsættelse er diagnosticeret inden barnet fylder et halvt år (Ravn og Bjerager 2004:3086) og har størst effekt for de børn, hvor høretabet er mindre end 75 dB (Parving 1998:45).

Selvom der længe har været en målsætning om tidlige identifikation er kun 12 % af de hørehæmmede børn fundet i 6 måneders alderen, 37 % i 12-måneders alderen, og 80 % i 4 års alderen (Parving 1998:45).

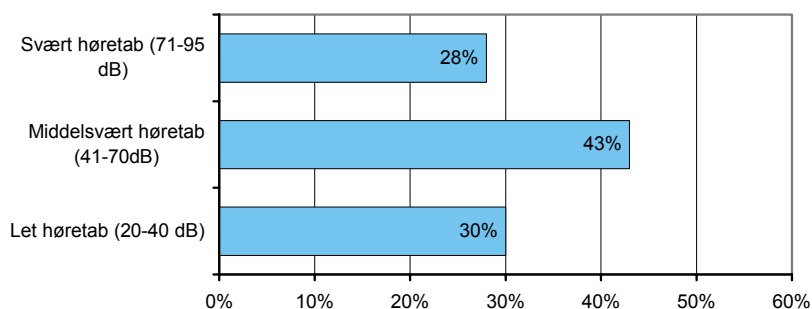
Tallene fra datasættet tegner et tilsvarende billede, om end det fremstår mere broget. Der skal indledningsvis tages det forbehold, at der er tale om respondenternes selvrapporterede angivelser, hvilket giver en mulig fejlkilde. Sættes disse tal i relation til graden af høretabet giver det samtidig en klar sammenhæng mellem høretabets størrelse og identifikationstidspunktet. Desto mindre høretabet er, desto længere går der i snit før, det bliver opdaget.

Undersøgelse og fastlæggelse af høretab

I mange år er alle nyfødtes hørelse blevet testet i 8 måneders alderen. Testen, som er kendt som BOEL-testen (Blik Orienteret Efter Lyd) blev indført i 1975, men har ikke vist sig at være effektiv i forhold til identifikationen af børn med et høretab (Ravn og Bjerager 2004:3086).

Almindeligvis har man målt en hørenedsættelse ved at fastlægge henholdsvis en persons høretærskel, skelneevne og taletærskel. Høretærsklen undersøges ved at måle, hvornår personen lige kan høre en lyd. Målingen sker på en række toner mellem 125 – 8000 Hz og ved at teste hvert øre for sig (Parving 1998:13). Høretabet tegnes ind i et audiogram, der angiver størrelsen af høretabet ved forskellige toner og i forhold til en almindelig hørelse. Tale har imidlertid en mere kompliceret lydæssig struktur end de toner, der anvendes ved målinger af høretærsklen. Derfor undersøges som regel også personens evne til at skelne mellem forskellige ord (skelneevnen) samt hvor stor en lydstyrke tale skal have, før personen kan forstå halvdelen af en række ord. Disse tre test kan tilsammen medvirke til at beskrive omfanget en persons hørenedsættelse.

Ofte vil man i dagligdagen bruge en mere enkelt opgivelse af størrelsen af et høretab. Hvis en person angives til at have f.eks. et middelsvært høretab er grundlaget for det udsagn en gennemsnitsberegning af hørenedsættelsen i det såkaldte taleområde. Størrelsen af høretabet er med andre ord beregnet ved at tage et gennemsnit af høretabet ved 500, 1000 og 2000 Hz. En hørenedsættelse på mindre end 20 dB falder indenfor normalområdet og angives som en normal hørelse. Et høretab på 20-40 dB ses som en lettere hørenedsættelse, hvor en mellem 41

Figur 3. Respondenternes høretab. N=438.

og 70 dB anses som middel. Er hørenedsættelsen mellem 71-95 dB er der tale om et middelsvært høretab. Er det over 95 dB er der tale om et svært høretab. En hørenedsættelse på ca. 120 dB regnes som døvhed.

Den ovenstående figur viser, hvorledes deltagerne i spørgeskemaundersøgelsen fordeler sig mht. deres høretab. Lidt under halvdelen har en hørenedsættelse, som de betegner som middelsvært. De resterende fordeler sig stort set ligeligt i grupperne med let- og svært høretab. De få respondenter, der havde markeret, at de havde et meget svært høretab eller var døde, havde samtidig tegnsprog som deres første sprog og blev derfor ekskluderet af datasættet.

Den næste figur viser respondenternes selvvaluerede evne til at skelne mellem forskellige lyde. De fleste (84 %) oplever problemer med skelne i en eller anden udstrækning – for den største dels vedkommende er der dog kun tale om lejlighedsvis problemer (45 %).

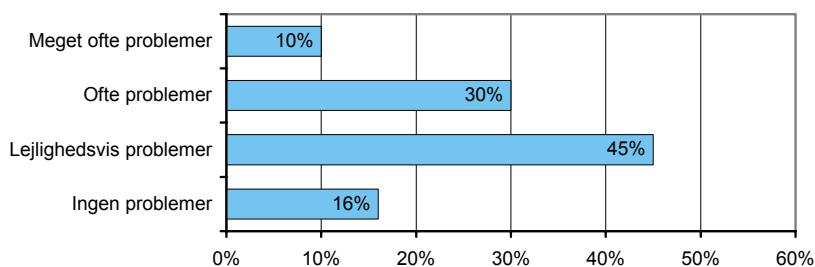
Omkring en tredjedel oplever ofte at have problemer, mens det er forholdsvis få (10 %), der oplever at have en så dårlig skelneevne, at de

meget ofte har problemer. Den næste figur sætter skelneevnen i relation til størrelsen af hørenedsættelsen (se næste side).

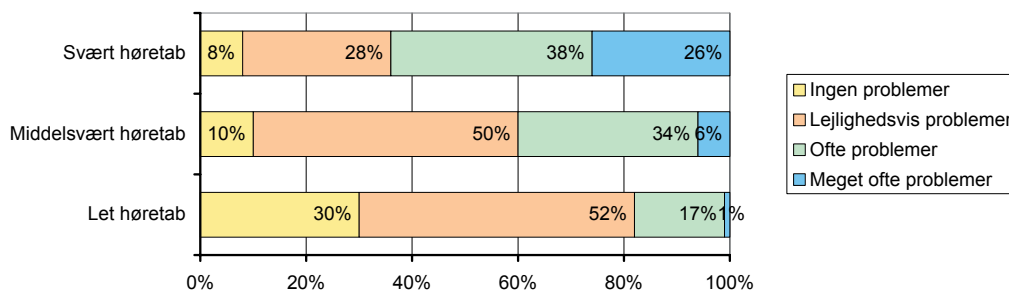
Ikke overraskende er der en klar sammenhæng mellem størrelsen af høretab og problemerne med at skelne. Blandt de med et let høretab har under 1 % meget ofte problemer med at skelne mellem lyden – ser man i stedet på gruppen med et svært høretab, så er det tilsvarende tal 26 %. Omvendt er det meget få (8 %) blandt de med et svært høretab, der aldrig har nogen problemer, hvor det blandt de unge med et let høretab er næsten en tredjedel, der aldrig har skelneproblemer.

Behandlingsmuligheder

Der findes en række forskellige muligheder for behandling af en hørenedsættelse. Hvilken, der anvendes afhænger af typen og graden af høretabet. For personer med en meget kraftig hørenedsættelse kan en såkaldt cochlear implantation komme på tale – for andre typer af høretab kan behandling ved høreapparater være en løsning. Ved visse typer høretab kan man operativt fjerne

Figur 4. Den selvvaluerede evne til at skelne mellem lyde blandt respondenterne i datamaterialet. N=437.

Figur 5. Skelneevnen i relation til størrelsen af høretabet. N=437.

årsagen til høretabets opståen. Det kan f.eks. i de tilfælde, hvor lydens vej igennem øret hindres fysisk.

For de fleste unge hørehæmmede er den primære behandlingsmulighed høreapparater, som tilpasses og udleveres af de amtslige audiologiske afdelinger. Et moderne høreapparat findes i mange forskellige størrelser, designs og typer. Grundlæggende skelnes der mellem den anvendte teknologi – digitalt eller analogt – og hvorledes høreapparatet bæres af brugeren. Høreapparatet kan enten sidde i øret, bag ved øret eller være kropsbåret. Uanset typen består et høreapparat af en mikrofon, der opfanger lyden og sender den videre til en forstærker, hvor lyden forstærkes. Slutteligt sendes lyden via en højttaler ind i øret igennem en øreprop.

Et cochlear implant (CI) fungerer ved, at lyden opfanges af en lille computer, som behandler den og sender lyden direkte op i hørenerven igennem en række indopererede elektroder i det indre øre. Fordelen ved denne metode er, at sanscellerne i det indre øre ikke spiller en rolle. Et høreapparat kan forstærke lyden, men ikke erstatte ødelagte sansceller. Her skaber CI i stedet en ny forbindelse til hørenerven, som går uden om sneglen og sanscellerne.

Udover høreapparater og CI findes der en række hjælpemidler, der kan assistere den hørehæmmede i hverdagen. F.eks. kan telefonen udstyres med ekstra forstærkning, hjemmet udstyres med lamper, der lyser, når det ringer på døren eller telefonen ringer, og vækkeuret kan vibrere i stedet for at ringe. De fleste hjælpemidler kan anskaffes uden omkostninger for den enkelte hørehæmmede.

Hvor de tekniske foranstaltninger og hjælpemidler forholdsvis nemt lader sig opsummere er det straks vanskeligere, når de sociale foranstaltninger skal beskrives, da de varierer fra amt til amt, fra den ene kommune til den anden. De fleste am-

ter har et talehøreinstitut, som bl.a. skal undervise hørehæmmede i at bruge deres høretekniske hjælpemidler bedst muligt og i at klare sig med deres handicap.

De fleste unge hørehæmmede bliver enkeltintegreret i folkeskolen. Enkeltintegration betyder i denne forbindelse, at den enkelte hørehæmmede gennemfører sin skolegang i en almindelig folkeskoleklasse – tit som den eneste hørehæmmede i klassen og på den pågældende folkeskole. Tanken er, at kommunikationen og den daglige kontakt med de andre hørende elever skal sikre den hørehæmmede elev den bedst mulige faglige og sociale udvikling.

Alternativet til enkeltintegration er, at skolegangen henlægges til en såkaldt centerskole eller til en specialskole for døve og hørehæmmede. En centerskole er som regel i udgangspunktet en almindelig folkeskole, hvor der skabes et særskilt miljø for de hørehæmmede elever, som i nogle sammenhænge integreres med de hørende elever og i andre sammenhænge undervises særskilt i mindre klasser. Der findes centerskoler spredt ud over hele landet.

Der findes tre specialskoler – i Fredericia, Aalborg og København – for døve og hørehæmmede. Disse skoler er hovedsagligt målrettet døve og svært hørehæmmede elever, hvor kommunikationssproget primært er tegnsprog.

Antallet af unge hørehæmmede

Et grundlæggende problem i forbindelsen med denne undersøgelse har været, at der ikke eksisterer noget samlet register over antallet af hørehæmmede i Danmark. På den ene side har det gjort det vanskeligt at komme i kontakt med de unge hørehæmmede og på den anden side har det vanskeliggjort vurderingen af, om antallet af besvarelser af spørgeskemaet er tilfredsstillende. De forskellige opgørelser over antallet af høre-

hæmmede i Danmark varierer i væsentlig grad.

Basalt set er der to tilgængelige kilder, som kan give en ide om antallet af unge hørehæmmede i Danmark. Den ene kilde er Socialforskningsinstituttet, der på grundlag af en re-analyse af en række af deres repræsentative omnibus undersøgelser har forsøgt at indkredse antallet af hørehæmmede. Resultatet af deres analyser var, at 11 % af befolkningen over 16 år har selvrappede problemer med deres hørelse. Samtidigt blev det anslået, at der i de yngste aldersgrupper var 4-5 % med høreprøblemer (Boolsen 1992:7-8). Det indlysende problem med denne type analyse er, at der er tale om selvrapporing. Det er uklart, hvorvidt der reelt er tale om en hørenedsættelse og hvilke kriterier de enkelte respondenter har brugt.

Den anden tilgængelige kilde er at se på registrering af nyfødte med en hørenedsættelse. Parving (1998) har lavet en opgørelse over antallet af medfødte behandlingskrævende høretab. Hun finder frem til, at for børn født mellem 1980-90 har 1,5 børn per 1000 en sådan hørenedsættelse. Dette gælder for børn født i hovedstadsområdet – på landsplan opgøres den tilsvarende rate til 1,3 per 1000 fødte (Parving 1998:47). Det betyder, at der ud af en typisk fødselsårgang på 55.000 børn er omkring 72 børn med en behandlingskrævende hørenedsættelse. Tilsvarende svenske og amerikanske undersøgelser peger henholdsvis på en lidt højere og lidt lavere forekomst af børn med hørenedsættelse (Sehlin, Holmgren og Zakrisson 1990:193; Naarden, Decouflé og Caldwell 1999:570). Noget af forskellen kan forklare i de forskellige undersøgelser kriterier for, hvornår et høretab regnes med eller ej.

Opsummerende må det konstateres, at det er uhyre vanskeligt at give et estimat for, hvor mange unge hørehæmmede, der findes i Danmark. Et bud er, at der i Danmark bliver født mellem 70 og 100 børn om året med et høretab, som er behandlingskrævende. Dertil skal der lægges de unge, som erhverver deres høretab senere – hvad enten det skyldes sygdom eller ulykker. Det betyder, at estimatet kan justeres til, at der i målgruppen for denne rapport – de 15-35-årige – formentlig findes der omkring 2000-2500 hørehæmmede.

Afrunding

I dette kapitel er den medicinske og audiologiske side af et høretab blevet gennemgået. Ørets opbygning er også kort blevet gennemgået.

På trods af de klare definitioner og forståelser af en hørenedsættelse, og den indsats man har gjort for at finde og identificere hørehæmmede hurtigst muligt, bliver billedet mere grumset, når man skal diskutere, hvor mange unge hørehæmmede, der findes.

I det næste kapitel vil der blive set mere specifikt på de sociale sider af et handicap – hvordan kan en hørenedsættelse defineres som et handicap eller en funktionshæmning – og hvad impliceret disse forskellige betegnelser?

Kapitel 4 – Handicap og funktionsnedsættelser

I dette kapitel vil der indledningsvis blive sat fokus på handicapbegrebet, som vil blive diskuteret ud fra flere forskellige perspektiver, da det langt fra er lige så entydigt, som den almindelige, dagligdags brug af ordet antyder.

Efterfølgende vil diskussionen komme ind på, hvad der kendetegner unge hørehæmmedes funktionsnedsættelse og de mulige konsekvenser af det

Handicap

Forskeren Henning Olsen peger på, at ordet handicap stammer fra et gammelt engelsk spil, som hed "Hand in cap" (Olsen 2000:13). Ordet kan som sådan spores tilbage til 1653, men blev først forbundet til fysisk formåen eller mangel på samme i begyndelsen af det 20. århundrede, hvor det blev brugt i forbindelse med børn, der var lammede. Undervejs er ordet også blevet brugt i forbindelse med f.eks. hestevæddeløb, hvor det blev brugt til at sætte hestene lige. I den forståelse anvendes begrebet stadig indenfor sportens verden. Omkring 1950'erne dækkede begrebet ikke kun unge, men også voksne med både fysiske og psykiske lidelser.

Handicapforskeren Steen Bengtsson (2003) peger på, at ordet handicap i en dansk sammenhæng benyttes i utallige sammenhænge – såvel som i politiske, sociale og videnskabelige arenaer –

men at begrebet i sig selv er problematisk. F.eks. er det umuligt at måle, hvor mange i Danmark der er handicappede. Antallet afhænger af, hvilke kriterier der anvendes, og i den forstand mener Bengtsson, at man lige så godt kan begynde med det antal, man ønsker der skal være og så tilpasse kriterierne efter det. Han konstaterer med andre ord, at begrebet er så problematisk, at det næsten er ubrugeligt. F.eks. forsøgte man i 1997 at klarlægge, hvor mange handicappede der er i den danske befolkning. Tre forskellige undersøgelser kom frem til tre forskellige tal rækkende fra 17.000 til 255.000 handicappede (Bengtsson 2003:2).

Det kan i den forbindelse være nyttigt at skelne mellem grundlidelsen og handicapet. Grundlidelsen kan forstås som den medicinske definition af problemet. Ved unge hørehæmmede vil den medicinske forståelse konstatere, at personen har en hørelse, der er ringere end andre unges; man vil undersøge, om nedsættelsen kan tilskrives problemer med lydets vej igennem øret eller om der er tale om problemer med sansecellerne i det indre øre eller forbindelsen til hjernen. I nogle tilfælde vil man ud fra en analyse af høretabets karakter, og om der er andre med høretab i familien, konstatere, at der er tale om en bestemt type høretab med en given prognose mv.

I mange sammenhænge sættes den medicinske forståelse af grundlidelsen lig med handicapets betydning. Der er dog nogle problemer med denne forståelse i en social sammenhæng. Helt

grundlæggende så reducerer denne forståelse en persons handicap til en personlig egenskab eller defekt, som bliver til en essentiel egenskab hos den person. Definitionen tager ikke højde for, at en hørenedsættelse kan have varierende betydning blandt forskellige unge alt efter hvilke sociale relationer, de indgår i. Grue (1999) peger på fire problemfelter ved den medicinske forståelse. Det første problemfelt er, at man implicit antager, at der nødvendigvis er en forskel mellem ikke-handicappede og handicappede. Det andet problemfelt er, at de begreber der bruges til at fastlægge handicapet har forskelligt indhold alt efter tidsperioden, den kulturelle kontekst og sociale sammenhæng, de bliver anvendt i. For det tredje kan definitionerne snarere tjene et politisk formål end et videnskabeligt formål, og derfor vise sig at være tomme, når de undersøges nærmere, hvilket Bengtssons eksempel illustrerer. Endelig peger Grue på, at beskrivelser og klassifikationer i sig selv er sociale handlinger. Handlinger, der kan have konsekvenser for f.eks. de handicappedes muligheder for selv at definere deres egen situation og hvori handicapet for dem konstitueres (Grue 1999:25).

Grue foretrækker i stedet for handicap at tale om "funktionshæmning". Begrebet tager afsæt i og anerkender tilstedeværelsen af en grundlidelse, men pointerer, at det er relationelt og socialt, hvilken indflydelse og betydning grundlidelsen får for det enkelte individ. Konsekvenserne af en bestemt grundlidelse kan med andre ord variere alt efter de sociale og kulturelle omstændigheder. Funktionshæmningen er derfor ikke fastlagt, men dynamisk af natur og må defineres i den relation den indgår i (Grue 1999:26-27).

I Danmark er der ikke tradition for at bruge begrebet om funktionshæmninger. Man taler stadig om handicap.

Fedme og overvægt – et eksempel

Skal man komme med et eksempel på, hvordan de forskellige forståelser af funktionshæmning og handicap relaterer sig til hinanden, kan man f.eks. se på diskussionen om overvægt – fedme – og hvorledes det forstås.

Fedme i medicinsk forstand er en overvægt, der truer kroppens vedbefindende og som kan resultere i forskellige følgesygdomme, som f.eks. diabetes, hjertesygdomme m.v. Handicappet kan i den forbindelse måles via vægt BMI (Body Mass Indeks), blodtryk og i antallet og graden af følgesygdomme. Behandlingen afhænger af, hvorledes handicapet manifesterer sig, men kan f.eks. være behandling af for højt blodtryk eller hyppig kontrol af vægten ved lægen.

Ser man samtidig på betydningen af fedme i den sociale forståelse af handicap, er det nogle andre ting, man får øje på. Her bliver fedme til et handicap, når samfundet er indrettet på en måde, der vanskelig- eller umuliggør overvægtiges funktion og ageren i det. Løsningen bliver at ændre samfundets indretning, så det bliver lettere at være overvægtig i det. Dvs. den funktionsnedsættelse en evt. overvægt giver den enkelte, bliver først til et handicap, når samfundet umuliggør den normale funktion via f.eks. for smalle senge, bussæder eller lignende, eller når fede åbenlyst diskrimineres.

Det er selvfølgelig et eksempel med de forenklinger, det indebærer, men det peger på det forskellige indhold, man kan putte i begreberne. Hvis eksemplet skal overføres på hørehæmmede, kan man sige, at funktionsnedsættelsen er det, man kan måle, dvs. hvor meget en given lyd skal forstærkes med, før den hørehæmmede hører lyden på samme niveau som en normalt-hørende. Hørenedsættelsen bliver så først til et handicap, når samfundet ikke indretter sig, så den hørehæmmede kan klare sig på lige fod med de normalthørende. Handicappet får først karakter og indhold i relationen med omgivelserne. F.eks. bliver den hørehæmmede først handicapet, når vedkommende ikke kan se en dansk film i biografen, fordi den ikke er forsynet med undertekster.

FNs standardregler for handicappede

Ofte anvendes Forenede Nationers standardregler til at definere relationen mellem grundlidelse og handicap. FN har i 1994 defineret "handicap" på grundlag af en skelnen mellem en funktionsnedsættelse, som stort set svarer til begrebet om en grundlidelse, og de begrænsninger personen møder i hverdagen, og som er bestemt af personens omgivelser. Handicappet defineres følgende som relationen mellem personen med funktionsnedsættelsen og personens omgivelser (Lieth 1996:1).

Definitionen lægger op til en forståelse af, hvor det er den handicappede persons omgivelser, der skaber og konstituerer handicapet igennem mangler ved informationer og aktiviteter, der ekskluderer individet med funktionsnedsættelsen i varierende grad.

Anvendt på hørehæmmede indebærer ovenstående definition, at den målbare del – høretabet – bliver den aktuelle funktionsnedsættelse, hvor handicapet bliver den kulturelle og sociale overbygning på funktionsnedsættelsen. Definitionen er dog langt fra uden problemer.

For det første er det grundlæggende problem, at definitionen er meget subjektorienteret. Et andet problem er, at definitionen bliver meget statisk og ikke tager hensyn til, hvilken relation den opstår i. Som eksemplet i det foregående afsnit levendegjorde, kan definitionen af handicapet ændre sig hele tiden. Det er måske i særlig grad prægnant blandt unge hørehæmmede. Det ene øjeblik er de måske i en undervisningssituation, hvor der bliver taget hensyn fra såvel lærere som elever, og hvor hørenedsættelsen ikke har nogen praktisk betydning. Et andet øjeblik står de måske på en banegård og kan ikke høre, at deres tog er aflyst, fordi det bliver meddelt over en højttaler. Et andet og mere pikant eksempel på dette fremkommer i Harmsens (1986) diskussion af hørehandicappedes problemer i intime situationer, hvor der helst ikke skal opstå misforståelser og hvor miljøet gør det svært for den hørehæmmede at kommunikere. Her kan hørenedsættelsen lige pludselig fylde rigtig meget!

Det virker som om, kernen i problemstillingen er at finde en balance mellem en forståelse af handicapet som en relationelt og processuelt størrelse, hvor indholdet i begrebet kan ændre sig fra sekund til sekund og efter situationen, og en forståelse, hvor handicapet er en mere given og låst størrelse, som måske kun ændrer sig langsomt over tid, og hvor indholdet næsten kan forenkles og kommunikeres via et enkelt tal.

Det er muligt, at handicapet kan have varierende udstrækning og konsekvenser, men på den anden side bærer den hørehæmmede og omgivelserne selv en forståelse og bagage med ind i de forskellige situationer, som gør definitionen mindre flydende. Forventninger, [mangel på] viden, fordomme og andre ting gør, at begrebet får en mindre dynamisk karakter og konsistens over tid.

En anden del af balancegangen er også at finde en linie mellem, hvad den enkelte oplever som en følge af funktionsnedsættelsen og som er unikt for vedkommende og hvad der er fælles for alle, der har den samme funktionsnedsættelse.

Konkret peger det på en forståelse af handicap, hvor handicapet er den form en given funktionsnedsættelse får i en kulturel og social kontekst. I den forståelse af handicap er der både en individuel og samfundsmæssig forståelse, som er forbundet, men ikke i en direkte og lineær relation.

Det usynlige handicap

Efter denne generelle diskussion af funktionsnedsættelser og handicap vil dette afsnit se på, hvad der kendetegner et hørehandicap.

Udgangspunktet er på mange måder den konstatering, som den norske psykolog Sissel M. Grønlie

foretager i forordet til sin bog "Når noen ikke hører" (1995) - her konstaterer hun, at vilkårene for udvikling og integration i samfundet bliver specielle, når en sansehæmning rammer det, der er specifikt menneskeligt - nemlig kommunikation og den forbundne informationsudveksling og begrebsudvikling (Grønlie 1995:5). En anden pointe, som Grønlie også fremhæver, er, at:

"Hørselhemming er dramatisk: Det er den funksjonshemningen, som stenger eller skader kanalen til språkmiljøet, og utelukker eller forvrenger vårt orierende lyd-bilde. Men hørselshemning ser udramatisk ut" (Grønlie 1995:12)

Grønlie har fat i en helt central pointe i citatet, nemlig at et høretab i sig selv er forholdsvist usynligt. Den hørehæmmede mangler ikke en arm eller har en synlig deformitet, der klart meddeler, at her er en person, som har et [høre]handicap. Hertil kan det indvendes, at brugen af høreapparater virker som en signalering af, at her kommer en person med en eller anden grad af en hørenedsættelse. Den indvending holder ikke ved nærmere inspektion.

For det første er der mange - især unge - der i dag bruger f.eks. transportabelt musikudstyr eller udstyr til mobiltelefonen, og dermed signalerer "noget i øret" ikke nødvendigvis, at personen hører dårligt.

For det andet er mange moderne høreapparater så små, at de ikke er særlige synlige. De er designet til at være så usynlige som muligt. Det er endda for nogle høreapparater deres særlige salgargument; at de er usynlige for andre end brugeren.

For det tredje er der nogle unge hørehæmmede, som vælger ikke at bruge deres høreapparater, som følgende citat illustrerer. Citatet stammer fra et interview med en pige, som bruger en af sine veninder som eksempel. Veninden bruger helst ikke høreapparater og når hun gør, så er de skjult bag håret:

"Jamen det er bevidst, altså hun har svært ved at acceptere, at hun er hørehæmmed. Det var også hende, der sagde i går, at hun betragter da ikke sig selv som hørehæmmed, fordi hun hører meget godt [...] Og det er også sådan i hendes gamle klasse, der var det kun hendes nære veninder, der vidste, at hun var hørehæmmed, alle de andre vidste det ikke." (Grethe)

Citatet peger på, at accepten af handicapet er vigtig for, om den unge vælger at bruge høreapparater. Det peger også på, at dét at være hørehæmmed er andet og mere end blot det, at der

forelægger en målbar hørenedsættelse. Det er noget som nogle af de unge føler, at de i en eller anden udstrækning kan vælges fra og til.

I forhold til Grønlies kommentar kan situationen vendes om. For nogle unge hørehæmmede ser hørenedsættelsen i form af deres høreapparater så dramatisk ud, at de helt eller delvis vælger ikke at bruge dem. Et andet citat fra Pia Mikkelsen, som er tidligere konsulent på høreområdet og nu arbejder for Landsforeningen for Bedre Hørelse, peger på et andet aspekt ved fravalget af høreapparater:

"Så er der den typiske hørehæmmede, som ikke vil være ved det, ikke vil undersøges og bruge høreapparatet. Så er det først, når de bliver fyret, skal skilles eller noget, at de begynder at bruge det." (Pia Mikkelsen)

Fravalget er ifølge Mikkelsen så rodfæstet, at der skal massive ændringer i livet til, før det tages op til revision. Det antyder, at brugen af høreapparater opfattes som potentielt meget stigmatiserende, og at de for nogle bliver den fysiske manifestation af deres funktionsnedsættelse og dermed symbolet på, hvad der er "i vejen" med dem.

Hvis man ser på andelen af unge hørehæmmede i undersøgelsen, der ikke bruger høreapparater tegner der sig følgende billede, som figuren herunder viser.

Figuren viser andelen, der bruger eller ikke bruger høreapparater, fordelt på graden af deres selvrapporterede høretab. Blandt de unge, der har et lille høretab, er det 37 % der ikke bruger deres høreapparater. Denne andel falder til 10 % blandt de unge med et svært høretab.

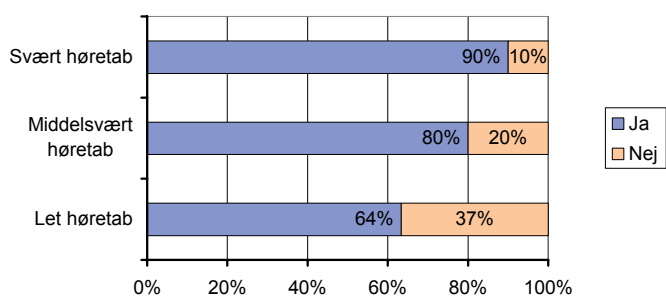
Der er to læsninger af dette. De peger i hver deres retning, men er ikke gensidigt udelukkende. Den

ene er, at sammenlignet med andre lande, er der tale om en høj andel, der bruger høreapparater. Undersøgelser af, hvor mange der faktisk bruger deres høreapparater viser en langt lavere andel, der anvender deres høreapparater. Fænomenet er så udbredt, at man bruger udtryk som "skuffeapparater" om høreapparaterne til dem. Set i det lys, er der tale om en høj andel. På den anden side er det stadig næsten 40 % blandt dem med mindre høretab, der ikke bruger deres høreapparater. Blandt dem med et middelsvært høretab er det en ud af fem, der ikke bruger høreapparater.

Der er en anden dimension i denne diskussion om brugen af høreapparater eller ej. Det er en dimension som Grønlie indirekte peger på, når hun siger, at et høretab ser udramatisk ud. Det er, at implikationerne af en hørenedsættelse er svære at definere og fastsætte på forhånd eller via en hurtig inspektion. Et høretab kan være stort eller lille, det kan påvirke evnen til at skelne mellem lyde i mindre eller væsentlig grad, påvirkningen kan være mere eller mindre dramatisk, men det lader sig ikke lige aflæse for andre.

Samtidig åbner dette et spillerum for hørehæmmede, som på sin vis gør det vanskeligere, fordi det stiller krav til den hørehæmmede om selv at definere handicappet og dets konsekvenser for vedkommende og andre, der skal interagere med ham eller hende.

På den anden side repræsenterer dette spillerum også en mulighed for selv at påvirke, hvad hørenedsættelsen betyder. Sagt mere formalistisk er de sociale konsekvenserne af et høretab ikke fastlagt i særlig grad og det efterlader et definitions(tom)rum for både den unge hørehæmmede selv og for omgivelserne. Den svenske psykolog Per Selander formulerer dette meget præcist i følgende citat, hvor han sammenligner henholdsvis døve og hørehæmmede skolebørns situation:

Figur 1. Bruger du høreapparat, fordelt på graden af høretab.

”Döves situation är också så mycket klarare och mera färdigstrukturerad.[...] Situationen för hörselskadade är inte alls densamma. Det finns ingenting, som är självklart.”(Selander 1992:24)

At være hørehæmmede er med andre ord ikke let, i den forstand, at det er lettere at definere, hvad hørehæmmede er ud fra, hvad de ikke er. De er ikke døve, men heller ikke hørende osv. De er med andre ord et problem. Både for omgivelserne, der har vanskeligt ved at begribe helt præcist, hvad de har med at gøre og hvordan de skal forholde sig til den hørehæmmede, og for den hørehæmmede selv – hvem er jeg, hvad kan jeg og hvad kan jeg ikke. Pia Mikkelsen fra Landsforeningen for Bedre Hørelse beskriver det meget præcist:

”Det at blive enkeltintegreret [i folkeskolen], havde store omkostninger for nogle [hørehæmmede]. Fagligt klarede de sig måske, men de blev isoleret socialt. De havde en dårlig identitetsopfattelse af ’det at være hørehæmmede’. De anså sig selv for at fungere på samme måde som normalthørende. Man fokuserede mest på, at de fagligt klarede sig godt. Når de kom ud, skulle de bruge et par år på at finde ud af hvad deres høretab betød for deres tilværelse. Det er svært at gøre, når de er i puberteten, og på andre måder skal skabe deres identitet. De sloges med at finde sig selv. Når de var 30 år, havde de måske fundet deres egne ben, og fundet ud af at den uddannelse ikke var den rigtige, og så startede de forfra i livet.” (Pia Mikkelsen)(mine tilføjelser)

Problemet, som Mikkelsen beskriver det, er, at andre gik ind og definerede, hvad det at være hørehæmmede var. I kraft af en ensidig fokusering på det faglige sælges der indirekte en forståelse af, at hørenedsættelsen er en læringsteknisk hindring og ikke andet. Resultatet er, ifølge Mikkelsen, nogle unge, der ikke havde forholdt sig til, hvad hørenedsættelsen betød for dem og deres identitet – den var så og sige blevet reduceret til et teknisk problem i forbindelse med skolen og ikke andet. Men på et tidspunkt i deres liv tvinges de af forskellige årsager til at forholde sig til det. Indtil da er risikoen, at deres integration i det sociale liv i skolen bliver overfladisk eller begrænset, hvis de f.eks. vælger ikke at bruge høreapparater eller ikke at forholde sig til deres hørenedsættelse. Et eksempel på den strategi kommer Abelone med i det følgende citat, hvor hun beskriver, hvorledes hun egentlig ikke forsøgte at skjule sine høreapparater, men på den anden side forsøgte at nedtone dem mest muligt. På spørgsmålet om hun forsøgte at gemme høreapparater bag håret, svarer hun:

”Ja, men det havde jeg faktisk hele min teenager tid, der var jeg helt korthåret. Jeg havde måske sådan lige et par totter,

der gik ned, men altså man kunne sagtens se høreapparatet, det var jo den der store model dengang, ikke, så der har ikke været noget at være i tvivl om, men jeg sagde det bare ikke højt til nogen og gik rundt og troede, at hvis jeg bare gik rundt og lod være med at snakke om det, så var der nok ikke nogen der lagde mærke til det. Det var altså sindssygt anstrengende, 24 timer i døgnet at lade som om man ikke er hørehæmmede, når man jo rent faktisk er det, ikke ...” (Abelone)

Det er hårdt at være en man ikke er. Prisen ved at nedtone hørenedsættelsen er måske paradoksalt nok, at den kontant kommer i fokus og bliver et emne eller problem. Abelone fortæller senere i interviewet om, hvilke andre omkostninger denne ”usynligheds” strategi havde. Det er en veninde, der fortæller Abelone om nogle spørgsmål, hun havde fået fra en fyr i klassen om, hvad Abelone forstod eller ikke forstod:

”Hvor han så havde sagt til hende, at jamen han syntes jo da at jeg virkede meget sød, men altså han turde ikke snakke så meget med mig fordi han vidste jo ikke, hvad jeg kunne forstå. Og det var jeg simpelthen sådan i chok over, fordi der havde jeg gået i klasse med ham i 2 år, ikke. Jeg tænkte, at det måtte sgu da være gået op for ham efterhånden, at jeg godt kunne forstå, hvad han sagde .. så det syntes jeg egentlig var lidt ubehagelig .. altså .. sådan nogle har jeg hørt et par stykker af.” (Abelone)

Citatet er interessant, fordi det for det første peger på, at forsøger den hørehæmmede at nedtone funktionsnedsættelsen, kan det efterlade et definitionstomrum, som giver mulighed for at omgivelserne selv putter indhold i. Det er tilsyneladende ikke altid pæne ting, der så risikerer at blive puttet heri, også selvom klassekammeraten har gået sammen med Abelone i næsten tre år! For det andet er citatet interessant, fordi det illustrerer, hvordan hun ikke vælger at tolke det i relation til hørenedsættelsen. Refleksionen over det faktum, at en klassekammerat efter næsten 3 år stadig er i vildrede over, hvad hørenedsættelsen indebærer og konkret, hvordan han skal kontakte hende, finder ikke sted og bliver i stedet erstattet af ”chok” over hans uvidenhed. For det tredje understreger det også, hvorfor der er nogle, som enten vælger at skjule høretabet helt – så slipper man helt for at forholde sig til det og omgivelserne får ikke muligheden for selv at lufte nogle fordomme – eller den modsatte løsning, hvor den unge hørehæmmede enten vælger at definere sig selv som døv eller som hørehæmmede. Diana, som kan tegnsprog, og som i udgangspunktet ser sig selv som døv, selvom hørekurven mere end antyder, at hun i medicinsk forstand er hørehæmmede,

fortæller i nedenstående citat om, hvorfor hun ofte vælger at definere sig selv som døv i stedet for hørehæmmet:

"Derfor vælger jeg tit at sige, at jeg er døv. For så tænker folk: 'Okay, hun kan ikke høre, så er hun nødt til at kunne se på mig når jeg taler'. Fordi ofte, når man siger at man er hørehæmmet så tror folk at man skal råbe og skribe en ind i hovedet i stedet for. De skruer simpelthen op for volumen... det er lidt forskelligt, hvad jeg siger: 'Jo, jeg kan godt høre noget, jo, jeg kan ikke høre noget...' Det er bare nemmere, at sige at jeg er døv, fordi så ved jeg, at de kigger på mig. Så har de regnet ud, hvor jeg vil hen med det. Så... det afhænger lidt. Jeg siger tit, at jeg betragter mig selv som døv et eller andet sted, men på papiret er jeg hørehæmmet, og jeg ved godt, at jeg kan tale." (Diana)

Den anden mulighed, som blev antydnet, hvor den hørehæmmede toner rent flag, kræver, at vedkommende har styrke til at gøre det. At man kan acceptere, at nogle fravælger en, fordi de har fejlagtige forestillinger om, hvad det indebærer at være hørehæmmet, og at nogle skriger en ind i hovedet, fordi de tror, det er måden at kommunikere med en hørehæmmet. Sat på spidsen skriger og råber folk jo af en god vilje. De forholder sig med andre ord til den medicinske forståelse af høretab, hvor handicappet udtrykkes ved, hvor meget lyden skal forstærkes. Problemet er imidlertid, at i en social kontekst er råben noget man gør, fordi folk er dumme eller fordi ens hund ikke hører efter. Det betyder med andre ord, at den gode hensigt med at råbe implicit indeholder en besked om, at den hørehæmmede måske nok ikke er verdens smarteste. Man kan sammenligne det med en situation, hvor man skal fortælle nogle trætte turister vejen til deres hotel. Efter at have gentaget beskrivelsen et par gange er det ikke længere den samme besked eller den samme måde at kommunikere på. Stemmelejet er blevet hævet, beskrivelsen reduceret og simplificeret til fagter og enstavelser. Turisterne får den samme beskrivelse som man ville give et tungnemt barn på tre år.

Endelig kræver det mere end blot styrke at positionere sig som hørehæmmet og dermed definere, hvilken hjælp og hensyntagen man har behov for. Det er en delikat proces, fordi den hørehæmmede nok kan præsentere sin agenda, men det er ikke sikkert, at omgivelserne "køber" det. Og bliver den hørehæmmede for insisterende, kan vedkommende let blive opfattet som irriterende, hvilket måske ødelægger den samtale, som den hørehæmmede så gerne vil være en del af. Inger Riisager, som er specialkonsulent for hørehæmmede, har en beskrivelse som er dækkende for den situation:

"En irriterende hørehæmmet er en der ikke har situationsfornemmelse, er krævende ud over det rimelige. En som altid mener, at der skal kompenseres for alle behov, hensyn, økonomi – det er synd for mig, at jeg er hørehæmmet, og ikke kan lytte på, hvordan andre har det. Det er set fra min stol. Fra de unges stol. De vil nok sige nogenlunde det samme. Altså en der mangler forståelse for, at der kan være andre måder at se situationen på, dem der fylder meget og altid skal have opmærksomhed. Dem er der ingen der gider. Sådan er det." (Inger Riisager)

En tentativ konklusion på diskussionen kunne være, at det at være ung og hørehæmmet stiller nogle ekstra krav. Der er ingen lette løsninger. Hvad det indebærer at være hørehæmmet er diffust – både for den hørehæmmede selv - og ikke mindst for omgivelserne. Det er derfor nogle vælger, at definere sig selv som normalthørende, og undlader at anvende høreapparaterne, også selvom det er svært og anstrengende, men omkostningerne bliver måske klartest retrospektivt, hvilket gør dette attraktivt her og nu. At definere sig selv som døv er en løsning, som andre vælger. Det har nogle andre fordele, men er måske utilfredsstillende, hvis man f.eks. ikke behersker tegnsprog, eller hvis hørelsen er så god, at man faktisk godt kan klare sig i de fleste situationer.

Diskussionen har også antydnet, at hvad deres handicap er, bliver først et emne for en del unge hørehæmmede i det øjeblik status quo bliver udfordret. Det kan være, når man skifter skole eller oplever problemer i livet, som nederlag på arbejdsmarkedet eller i uddannelsessystemet eller ændringer i privatlivet. For nogle betyder det, at høretabet først bliver en del af deres identitet relativt sent i livet, hvilket giver dem nogle ekstra udfordringer. Hvad det betyder for deres liv og tilværelse afhænger af den enkelte, men som det næste citat peger på, er det ikke alle, der klarer det:

"Det er den manglende identitet og selv-værd, som får konsekvenser for uddannelse dvs. oplevelsen af: 'Der er også brug for mig'. Mange har nederlag. Ved at blive bevidst om sin egen situation kan man måle sig med ligestillede, og finde sin plads i forhold til. Det er det største problem. De kan have vanskeligt ved at gennemføre en uddannelse og få et job, som de kan magte med deres høretab, problemer med sociale kompetencer dvs. i parforhold og med venner. Som 40-50 årige synes jeg, at de har haft et fattigt liv, og hængt fast i normaliteten. De overlever, men lever ikke rigtigt. De har hårde betingelser." (Pia Mikkelsen)

Afrunding

I dette kapitel har fokus været på relationen mellem en funktionsnedsættelse og handicapet. Der er blevet præsenteret en diskussion af handicapbegrebet, som er blevet sat i relation til begrebet om funktionsnedsættelser. Nogen endegyldig definition og forståelse af handicapbegrebet er ikke mulig at udvikle indenfor denne rapports rammer, men diskussionen fremhævede, at handicapbegrebet langt fra er entydigt. I stedet for er det et relationelt og processuelt begreb, hvis indhold fastlægges løbende, uden at det dog bliver til et ahistorisk begreb, der lader sig omdefinere og ændre totalt flydende.

Derefter har kapitlet diskuteret, hvordan hørehæmmedes handicap kunne forstås indenfor disse rammer. Brugen af høreapparater og de

hørehæmmedes "præsentation" af deres hørenedsættelse har været brugt som diskussionspartnere her.

Nøglepunkterne i denne diskussion har været de konsekvenser forskellige strategier har i forhold til høretabet. Et kernepunkt ved det at være hørehæmmet er, at det er en uklar position, hvor den hørehæmmede i høj grad selv må definere, hvad det indebærer. Hvis vedkommende ikke gør det, er der en væsentlig risiko for, at andre gør det, hvilket nødvendigvis ikke er til fordel for den unge hørehæmmede.

Kapitel 5 – Hvem er de?

I dette kapitel vil de unge hørehæmmede være i fokus. Kapitlet vil på et overordnet niveau forsøge at beskrive de hørehæmmede, der har svaret på spørgeskemaet – deres alder, graden af deres høretab, hvad de laver og hvor de bor. Hensigten er at tegne et generelt omrids af unge hørehæmmede i dag.

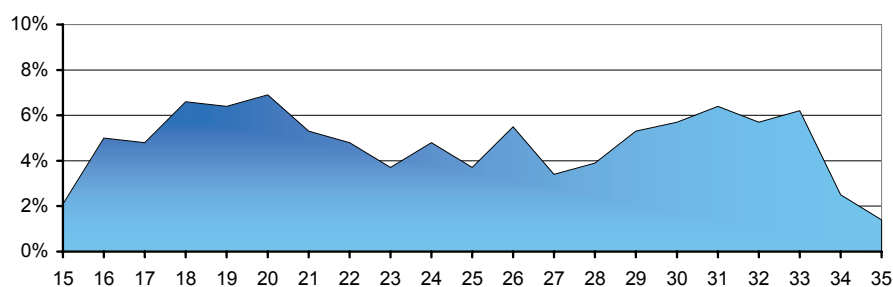
Materialet

I alt er der 437 besvarelser af spørgeskemaet. Ud af de 437 er de 158 mænd (34 %) og 279 (64 %) kvinder. Der er en overvægt af kvinder i materialet. Figur 1 viser aldersfordelingen blandt

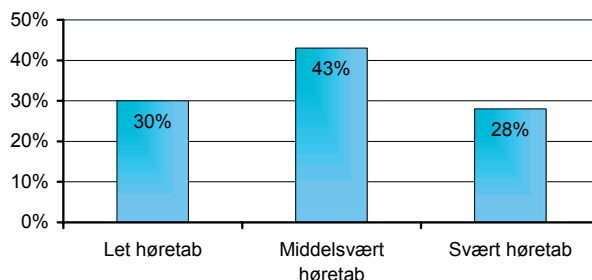
deltagerne i undersøgelsen. Fordelingen på alder er stort set ligelig.

Der er ikke signifikant forskel på aldersfordelingen i relation til køn. I analyserne vil der i de fleste tilfælde blive anvendt en omkodet fordeling af alderen, hvor der arbejdes med tre intervaller. Et fra 15- 20 år (32 %), et andet fra 21 – 28 år (35 %) og et tredje fra 29 – 35 år (33 %). Tallene i parentes angiver andelen af respondenter i alderssegmentet.

Figur 2 viser respondenternes selvbeskrevne hørenedsættelse. Lidt under halvdelen beskriver deres høretab som middelsvært, hvilket dækker

Figur 1. Aldersfordelingen blandt besvarelserne på spørgeskemaet. Bemærk skalaen.

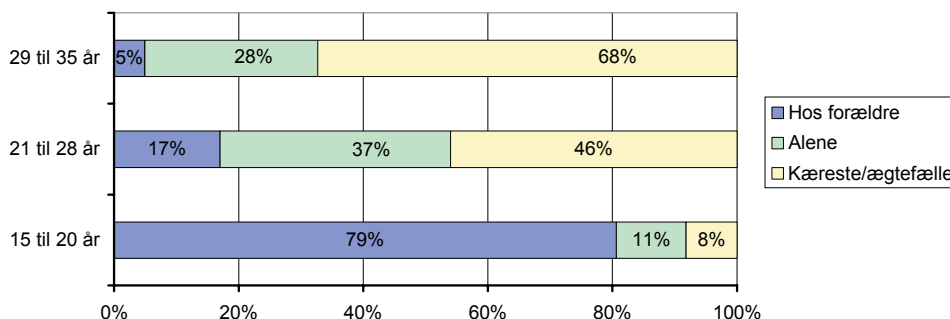
Figur 2. Fordeling af respondenter på graden af høretabet.

over en hørenedsættelse på mellem 41 – 70 dB. Henholdsvis 30 % og 28 % beskriver deres høretab som let (mellem 20 og 40 dB) eller svært (mellem 71-95 dB). Dem, der beskrev dem selv som døve eller døvblevne er blevet ekskluderet fra materialet, med undtagelse af de døvblevne, der havde det talte sprog som primære kommunikationsmedium – de er placeret i gruppen af hørehæmmede med et svært høretab.

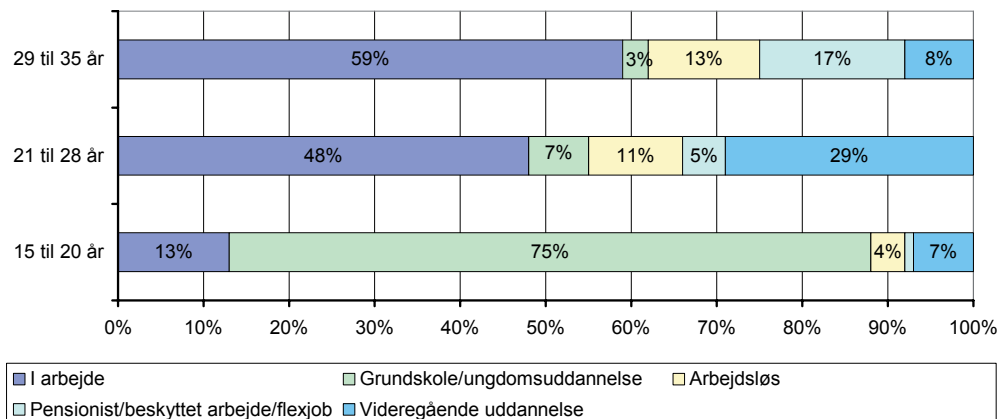
Hvor de unge bor og om de bor sammen med nogen afhænger, ikke overraskende, meget af den unges alder. Blandt gruppen af 15-20-årige bor de fleste stadig hjemme hos deres forældre. Ved de 21 til 28-årige er hovedparten flyttet hjemmefra og bor enten alene eller sammen med kæreste/ægtefælle. I den ældste aldersgruppe bor lidt over to tredjedele sammen med deres kæreste eller ægtefælle, mens meget få stadig bor hjemme hos forældrene. Figur 3 viser denne udvikling over alder.

Samme alderskarakteristiske billede viser sig, når man ser på, hvad de unge laver. Samlet set er 41 % i arbejde, 27 % går enten i grundskolen eller er i gang med en ungdomsuddannelse, 15 % er ved at tage en videregående uddannelse, mens 9 % er arbejdsløse og 8 % enten er pensionist eller i en eller anden form for beskyttet arbejde eller fleksjob. Nedenstående figur viser, hvorledes dette ændrer sig i forhold til de unges alder.

De yngste er for vedkommende enten i gang med en ungdomsuddannelse eller er ved at afslutte folkeskolen. I den midterste aldersgruppe er lige knap halvdelen i arbejde, mens lidt under en tredjedel er ved at gennemføre en videregående uddannelse. Blandt de ældste er næsten 60 % i arbejde, mens andelen, der er pensionist, i beskyttet arbejde eller i flexjob er steget fra 5 % blandt de 21-28-årige til 17 %. 13 % er arbejdsløse og 8 % er i gang med en videregående uddannelse.

Figur 3. Hvor den unge bor, fordelt på alder.

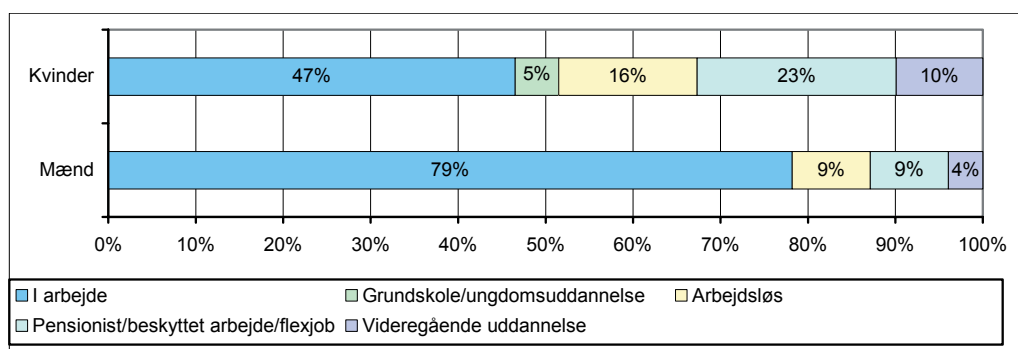
Figur 4. Hvad de unge laver, fordelt på alderssegmenter.

Den høremæssige status

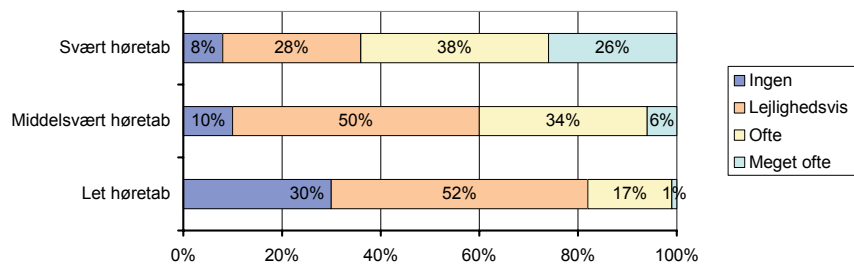
Det er bemærkelsesværdigt, at der dels er mange unge hørehæmmede, der befinder sig uden for arbejdsmarkedet, hvad enten der er tale om, de er pensionister eller ansat i en eller anden form for beskyttet arbejde, og dels er mange arbejdsløse, særligt blandt de ældste, hvor flest muligt burde stå til rådighed for arbejdsmarkedet.

Udover alderen spiller kønnet en rolle. Der er flere mænd end kvinder i arbejde, omvendt er der flere kvinder i gang med en uddannelse og flere kvinder er enten arbejdsløse, pensionist eller i flexjob/beskyttet arbejde. Forskellene er til stede i de to ældste aldersgrupper. Figur 5 viser, hvad de 29-35-årige laver, fordelt på køn.

Tidligere er de unges selvvalgte hørenedsættelse blevet præsenteret. Men det er ikke eneste vurdering af hørenedsættelsen. De er bl.a. også blevet spurgt om, hvordan de vurderer deres evne til at skelne mellem forskellige lyde. Den største andel (44 %) markerer, at de lejlighedsvis har problemer med at skelne mellem forskellige lyde. Lige under en tredjedel (30 %) har ofte problemer, men 10 % oplever at have problemer meget ofte. De resterende 16 % oplever ikke at have nogen problemer med at skelne mellem lyde. Skelnevnen er i stor udstrækning forbundet med graden af høretabet.

Figur 5. Hvad de 29-35-årige laver, fordelt på køn. Bemærk at kategorien "grundskole/ungdomsuddannelse" er fraværende hos mændene (0 %).

Figur 6. Problemer med at skelne mellem lyde, fordelt på graden af høretabet.

Blandt dem med en svær hørenedsættelse har 64 % ofte eller meget ofte svært ved at skelne mellem forskellige lyde. I gruppen af hørehæmmede med lettere høretab er den samme andel faldet til 18 %. Omvendt oplever 30 % i denne gruppe ingen problemer med at skelne mellem lyde – i gruppen af svært hørehæmmede er denne andel faldet til 8 %.

De fleste (73 %) i materialet har en hørenedsættelse på begge ører, mens 18 % har en normal hørelse på det ene øre og en hørenedsættelse på det andet. De sidste 10 % har en hørenedsættelse på det ene øre og er døv på det andet øre.

En ud af fem (21 %) har formentlig arvet deres høretab, i det en eller begge deres forældre også selv har et hørehandicap.

Der er meget få (3 %), som har fået et cochlear implant. Hovedparten vurderer dem selv som havende et svært høretab.

Endelig er der også spurgt til, om man lider af tinnitus, hvilket 32 % af de unge gør. Oplevelsen af tinnitus er tilsyneladende ikke forbundet med høretabets størrelse eller køn, men er forbundet med den hørehæmmedes alder. Figur 7 viser udviklingen i andelen, som har tinnitus, på de forskellige aldersgrupper.

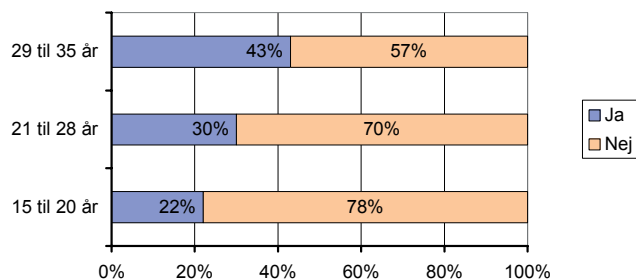
Der er en overrepræsentation af personer, der lider af tinnitus, når man ser på problemer med at skelne mellem forskellige lyde. Om det er tinnitus, der er den udløsende faktor eller omvendt – at det er svært at skelne mellem forskellige lyde – kan ikke afgøres ud fra dette materiale.

Brug af høretekniske hjælpemidler

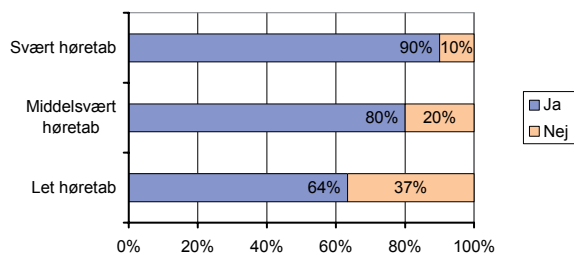
Samlet set bruger 81 % af respondenterne et høreapparat. Brugen af høreapparater er mest udbredt blandt dem med en svær eller middelsvær hørenedsættelse. Figur 8 viser udbredelsen af høreapparater fordelt på graden af hørenedsættelsen.

Der er en overvægt af kvinder (84 % versus 76 %), uanset graden af høretabet, som bruger høreapparater. Hvis der fokuseres på de 81 % som bruger høreapparater, så bruger 71 % af dem høreapparater i alle situationer. Det svarer med andre ord til, at 57 % af de hørehæmmede i materialet anvender høreapparater hele tiden.

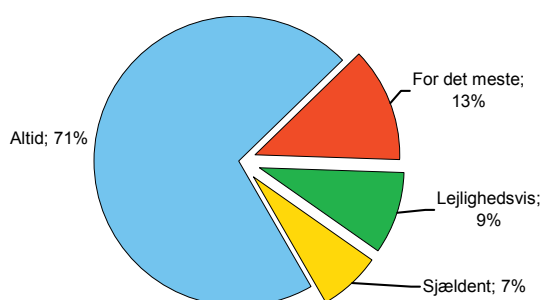
Figur 9 viser, hvor meget høreapparatet bruges. De fleste (84 %) anvender deres høreapparater al-

Figur 7. Lider du af tinnitus, fordelt på alder.

Figur 8. Bruger du høreapparat, fordelt på graden af høretab.

Figur 9. Hvor meget bruges høreapparatet.

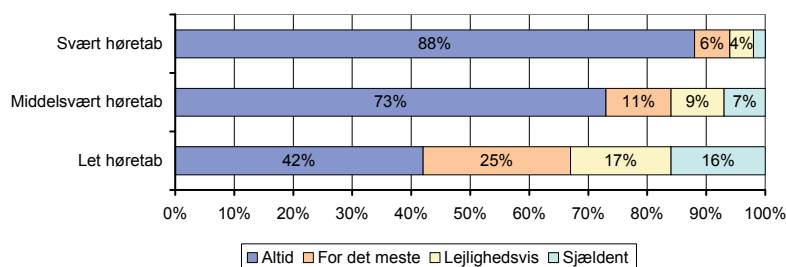
tid eller for det meste, mens 7 % sjældent bruger deres høreapparater i hverdagen.

Brugen af høreapparaterne er, forbundet med høretabets størrelse. Blandt de unge med et let høretab bruger 42% deres høreapparater altid. Sættes antallet i relation til hele gruppen, der har et let høretab, er det kun 26 % af dem med et let høretab, som bruger høreapparater hele tiden.

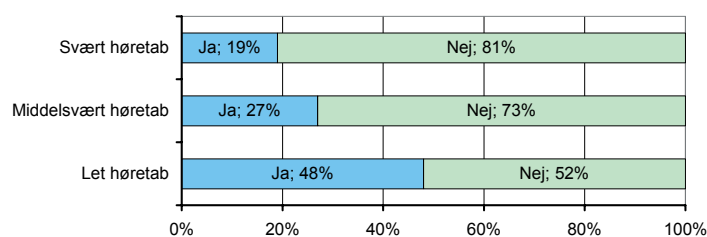
Undersøges den anden yderlighed – de svært hørehæmmede – anvender 88 % af, der bruger høreapparater dem hele tiden – det svarer til, at 79 % af de svært hørehæmmede bruger deres høreapparater hele tiden. Figur 10 viser, hvor meget, de, der har høreapparater, bruger dem i fordelt på graden af deres høretab.

Der er også blevet spurgt til, hvilke situationer høreapparaterne primært bliver anvendt. Analysen viser, at høreapparaterne anvendes i forskellige situationer alt efter, hvor meget de anvendes. F.eks. blandt dem, der bruger høreapparaterne "for det meste" anvendes de primært på arbejdspladsen. Dernæst anvendes de i samværet med familien og vennerne. Blandt dem, der bruger høreapparaterne sjældent bliver de hovedsagligt anvendt i skolen, og i mindre grad i samværet med venner og familie. Andelen er samtidigt gennemgående mindre. Materialet tillader desværre ikke, at der kontrolleres for om disse forskelle indirekte afspejler eventuelle aldersforskelle.

Et andet spørgsmål kan måske belyse dette. Det er spørgsmålet om, der er nogle situationer, hvor

Figur 10. Hvor meget bruges høreapparatet, fordelt på graden af høretab.

Figur 11. Fordeling på spørgsmålet om: "Er der nogen situationer, hvor du burde bruge dine høreapparater, men hvor du ikke gør?". Besvarelserne er fordelt på graden af høretabet.

den hørehæmmede føler, at vedkommende burde bruge sine høreapparater, men hvor det ikke sker. Helt generelt finder 31 %, at der er nogle situationer, hvor de burde bruge deres høreapparater, men hvor de ikke gør det. Figur 11 viser denne vurdering, fordelt på de unges høretab.

Det er især dem med et let høretab, der føler, at de burde bruge deres høreapparater noget mere. Det er næsten halvdelen af dem, der oplever, at de burde bruge dem noget mere. Sættes fordelingen i figuren i relation til køn er det primært kvinderne med et let høretab der oplever dette sammenlignet med mændene.

Analyseres spørgsmålet i relation til alderen er det i særlig grad de helt unge hørehæmmede, mellem 15 og 28 år, med et let høretab, som føler, at de ofte er i nogle situationer, hvor de burde bruge høreapparater, men ikke gør.

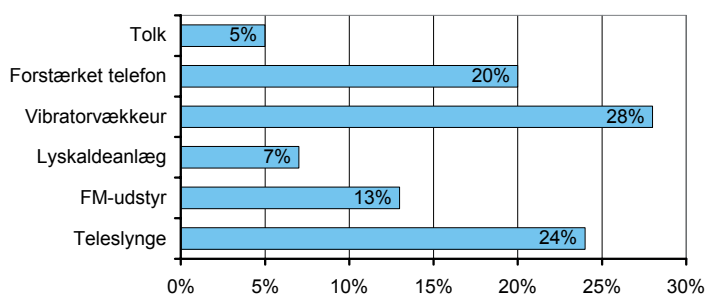
Den næste figur (figur 12) viser, hvor stor en del af de unge, der har forskellige typer hjælpemidler udover høreapparaterne. Det mest udbredte hjælpemiddel er vibratorvækketuret, dernæst kommer teleslyngen, som igen efterfølges af en telefon med ekstra forstærkning.

Situationen lige nu

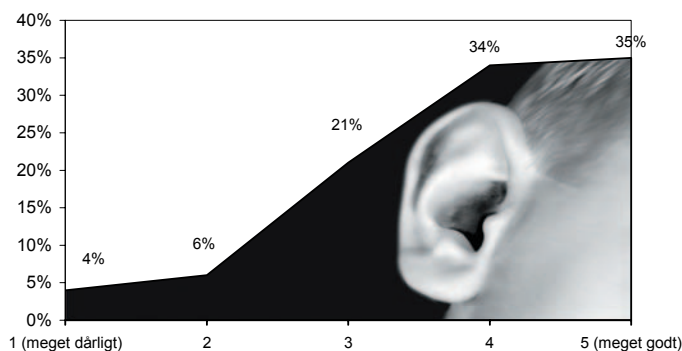
Flyttes blikket væk fra de tekniske hjælpemidler og over på, hvorledes de unge hørehæmmede selv mener at have det, viser der sig et overvejende positivt billede. Figur 13 viser besvarelserne på spørgsmålet om, hvordan man generelt vil vurdere sit eget liv lige nu på en skala fra et til fem, hvor et er meget dårligt og fem er meget godt. Over to tredjedele finder, at deres liv lige nu er godt eller meget godt. Der er ikke forskel på mænd og kvinders vurdering af dette. Sammenlignet med unge generelt som f.eks. i Gentofte Kommune (Hansen 2004:53) adskiller de unge hørehæmmedes vurdering sig ikke.

Alderen har ingen betydning i denne forbindelse tillige med evnen til at følge med i samtale med nogle man kender. Graden af høretab spiller en mindre rolle – det er særligt gruppen med middelsvære høretab, der skiller sig ud. De er en anelse mindre positive i deres vurdering sammenlignet med henholdsvis dem med et let og dem med et svært høretab.

Vurderingen af livet lige nu hænger også sammen med, hvad de hørehæmmede laver. Figur 14 viser vurderingen af livet lige nu i relation til, hvad

Figur 12. Andel, som har forskellige typer hjælpemidler. Bemærk skalaens størrelse.

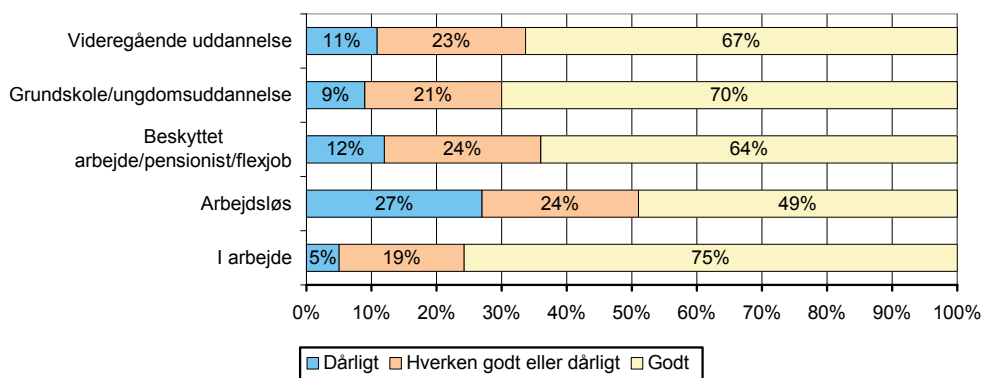
Figur 13. Besvarelser på spørgsmålet om: "Hvordan synes du, at dit liv er lige nu? (5 er meget godt og 1 er meget dårligt).

de unge aktuelt laver. Vurderingen er klart mere positiv for dem, der er i gang med noget, hvad enten der er tale om arbejde eller uddannelse. Dem i arbejde er meget tilfredse, hvor dem, der er arbejdsløse, omvendt har en gennemgående lavere vurdering af deres liv.

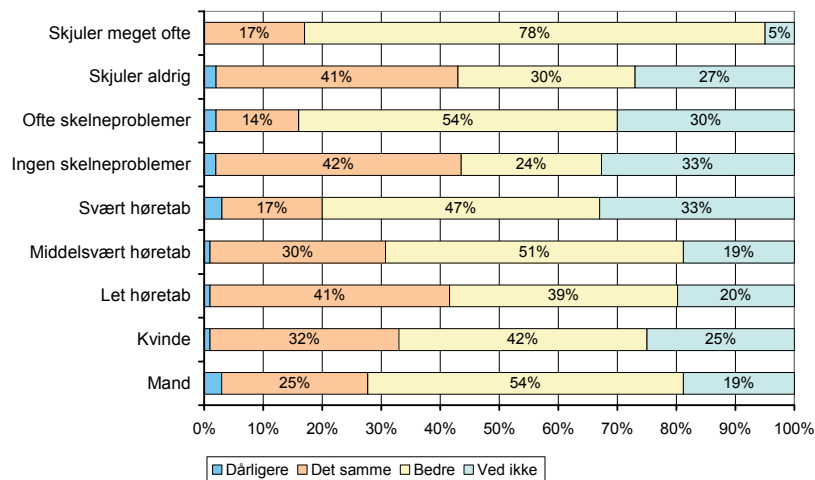
Spørges der til om den unge hørehæmmede føler, at vedkommendes liv ville have været bedre eller dårligere, hvis de ikke havde været hørehæmmede, svarer 46 % at deres liv formentlig ville have været bedre. 1 % mener deres liv ville have været dårligere og 23 % ved ikke, hvad de skal svare. Endelig finder 29 %, at deres liv sikkert ville have været det samme. Mændene mener i højere grad end kvinderne, at deres liv ville have været bedre uden hørenedsættelsen. Figur 15 viser holdning til om livet havde været bedre, det samme eller dårligere uden handicappet. Figuren er opdelt efter køn, hørenedsættelsens størrelse, graden af skelneproblemer (ingen og ofte) og om man aldrig eller meget ofte forsøger at skjule, at man er hørehæmmede.

Høretabets størrelse spiller en rolle i vurderingen af, om livet ville have været anderledes. Blandt dem med et lille høretab, er der færre, som mener, at deres liv ville have været bedre, til gengæld er der flere her, som finder, at deres liv formentlig ville have været det samme. Vurderingen er med andre ord, at deres høretab ikke har voldsom indflydelse på deres liv. Ses der i stedet på gruppen af svært hørehæmmede – den anden ende af spektret – er der blandt dem færre, der mener, at deres liv ville have været det samme uden hørenedsættelsen, og lige knap halvdelen finder, at deres liv formentlig ville have været bedre. Samme billede fremkommer, når der ses på om graden af eventuelle skelneproblemer påvirker vurderingen af, om livet ville have været bedre eller dårligere. Blandt dem, der meget ofte oplever skelneproblemer i en samtale med nogle de kender, oplever over halvdelen, at deres liv ville have været bedre. Blandt dem, der ikke har skelneproblemer, er den samme andel 24 %.

Forskellene bliver mere udtalte, når man ser på vurderingen i forhold til om den unge i nogle

Figur 14. Vurderingen af livet lige nu, fordelt på hvad de unge laver lige nu. Omkodet i forhold til den foregående figur. Kategorien "dårligt" indeholder dem, der har enten har svaret "dårligt" eller "meget dårligt" og kategorien "godt" indeholder ligeledes dem, der enten har svaret "godt" eller "meget godt".

Figur 15. Holdningen til om livet havde været dårligere eller bedre, hvis man ikke havde et høretab. Fordelt på køn, høretabets størrelse, selvvalgte skelneevne og om man nogle gange har forsøgt, at skjule at man er hørehæmmet.

situationer vælger at forsøge at skjule hørenedsættelsen. Blandt de unge, der aldrig forsøger at skjule deres hørenedsættelse, synes under en tredjedel, at deres liv ville have været bedre uden hørenedsættelsen, mens 41 % vurderer, at den ikke gør den store forskel. Blandt dem, der meget ofte skjuler deres hørenedsættelse finder 78 % - majoriteten - at deres liv ville have været bedre. Der er ingen, som mener, at livet uden hørenedsættelsen ville være bedre og der er meget få, der er i tvivl om deres holdning til spørgsmål i modsætning til de andre kategorier.

I kapitlerne 9 (Mobning, ensomhed og selvmord) og 10 (Trivsel og velvære) præsenteres der en række analyser, der går videre end denne generelle analyse.

Afrunding

Hvem er de så, de unge hørehæmmede? Dette kapitel har afdelt forskellige perspektiver af svaret på dette spørgsmål. De kommende kapitler vil afdelt flere perspektiver og gå mere i dybden med disse.

Kapitlet har bl.a. vist, at der helt generelt er flere mænd end kvinder i arbejde. Til gengæld er flere kvinder end mænd ved at tage en uddannelse - også blandt den ældste aldersgruppe i materialet. Hvad den unge hørehæmmede er beskæftiget med, har betydning for, hvordan de vurderer deres liv lige nu. Blandt dem, der er uden for arbejdsmarkedet, i særlig grad dem, der er arbejdsløse, er der en tendens til at anlægge en mere negativ vurdering af deres liv.

Brugen af høreapparater hænger i nogen udstrækning sammen med graden af høretabet,

hvilket ikke er nogen overraskelse. Andelen, der bruger høreapparat, vokser med størrelsen af hørenedsættelsen. Der er to perspektiver på dette. Det ene er, at det er positivt, at brugen af høreapparater er så stor som den er. Det andet er, at nok er der mange som bruger høreapparat, men at der stadig er en væsentlig gruppe - særligt blandt dem med et mindre høretab - der vælger ikke at bruge deres høreapparater. Hvilket perspektiv man anlægger, afhænger af ens udgangspunkt. Er udgangspunktet en sammenligning med andre lande, er der tale om en høj andel. Er udgangspunktet omvendt, at alle med en hørenedsættelse bør bruge høreapparat, da det giver den hørehæmmede de bedste muligheder i hverdagen, er der stadig et stykke vej at gå.

Det samme gør sig egentlig også gældende, når der ses på brugen af andre høretekniske hjælpemidler end høreapparater. Her er det forholdsvis få, der bruger de muligheder der er. Selv det mest udbredte tekniske hjælpemiddel, vibratorvækkeuret, bruges kun af 28 % af de unge i materialet.

Diskussionen om brugen af høreapparater og andre hjælpemidler, vil på mange måder være et indirekte tema i en del af de kommende kapitler og analyser. Om andelen, der bruger det ene eller det andet, er store eller små er interessante i sig selv, men de er også vigtige i den forstand, at de peger på, at brugen af høreapparater har væsentlige sociale implikationer for den unge hørehæmmede. Implikationer, der for nogle tilsyneladende er vigtige nok til, at de vælger ikke at bruge deres høreapparater, mens andre skammer sig over at bruge dem, og nogle sågar forsøger at skjule deres høreapparater, hvis de er nødt til at bruge dem alligevel.

Kapitel 6 - Oplevelser i folkeskolen

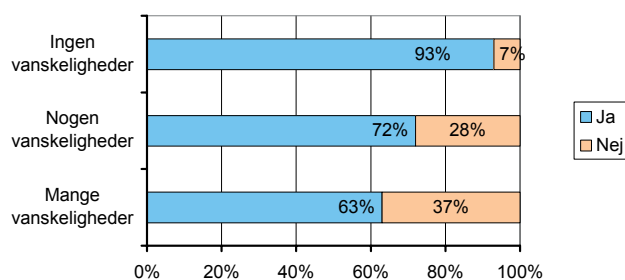
Hovedparten af besvarelserne af spørgeskemaet kommer fra unge hørehæmmede, der har været enkeltintegreret i folkeskolen. 85 % var således den eneste hørehæmmede i deres folkeskoleklasse. De fleste (71 %) var generelt glade for at gå i folkeskolen. Der kan ikke konstateres nogen forskelle i forhold til køn, høretabets størrelse og den selvvalgte skole.

Derimod har det betydning, om den hørehæmmede har vanskeligheder med at følge med i en samtale, når der er flere samlet. Blandt de hørehæmmede, som ikke oplever nogle vanskeligheder i den situation, har næsten alle været glade for at gå i folkeskolen. I den modsatte ende,

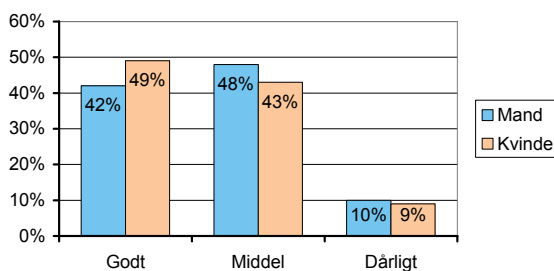
blandt dem, der oplever at have mange vanskeligheder i disse situationer, er det kun 63 %, som har været glade for at gå i skole – fordelingen kan ses i nedenstående figur.

Når der ses på, hvordan de unge hørehæmmede selv vurderer, at de klarede sig fagligt i folkeskolen, så spiller køn en lille rolle. Pigerne vurderer generelt, at de klarede sig en smule bedre end drengene. Figur 2 viser denne fordeling.

Størrelsen af høretabet har ikke nogen direkte betydning for de unges vurdering. Derimod har det tilsyneladende betydning, hvor godt den hørehæmmede klarede sig socialt. Det vil ana-

Figur 1. Om den hørehæmmede var glad for at gå i skole (ja/nej) i forhold til om vedkommende oplever at have vanskeligheder ved at følge med i en samtale, når der er flere samlet.

Figur 2. Hvordan man klarede sig fagligt i folkeskolen, fordelt på køn.

lysen vende tilbage senere. Overordnet set har halvdelen fået ekstra hjælp i folkeskolen. Andelen varierer ikke med køn, men er forbundet med høretabets størrelse, som nedenstående figur viser.

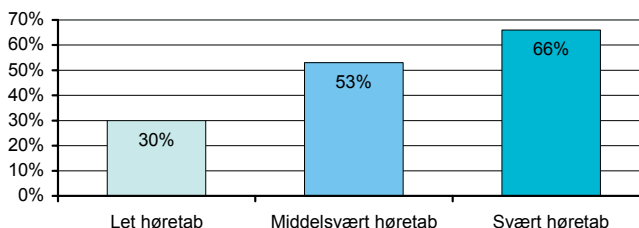
Den ekstra hjælp er tilsyneladende blevet brugt på de hørehæmmede, som også havde det vanskelig fagligt set. Dem, der modtog ekstra hjælp, vurderer generelt, at de har et lavere fagligt standpunkt end dem, der ikke modtog ekstra hjælp. Vurderingen er vist i figur 4.

I forlængelse af dette kan det konstateres, at 11 % af de unge hørehæmmede oplevede at have store problemer med at følge med i undervisningen grundet deres hørenedsættelse. Lige knap halvdelen oplevede at have nogen problemer med at følge med undervisning og 40 % oplevede ikke nogen problemer. Det interessante er, at der ikke er nogen sammenhæng mellem

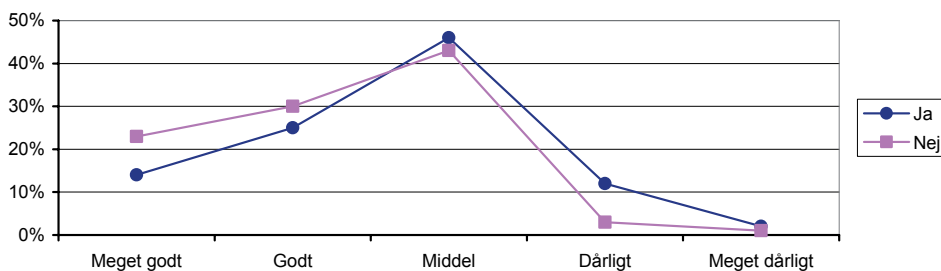
høretabets størrelse og problemer med at følge med i undervisningen. Derimod spiller evnen til at skelne mellem forskellige lyde en rolle. Dem, der har problemer med at skelne mellem forskellige lyde, finder det også vanskeligere at følge med i undervisningen.

En vigtig brik i denne forbindelse er, om lærerne tog hensyn til de hørehæmmedes hørenedsættelse, hvis det var nødvendigt. Her finder 27 %, at det gjorde underviserne altid, 30 % at det gjorde de for det meste og 18 % at det gjorde de nogle gange. Endelig finder 11 % og 12 %, at det gjorde de henholdsvis sjældent eller aldrig. Der er således 23 %, der har oplevet, at deres sædvanligvis ikke har taget hensyn til deres hørenedsættelse, selv om det var påkrævet.

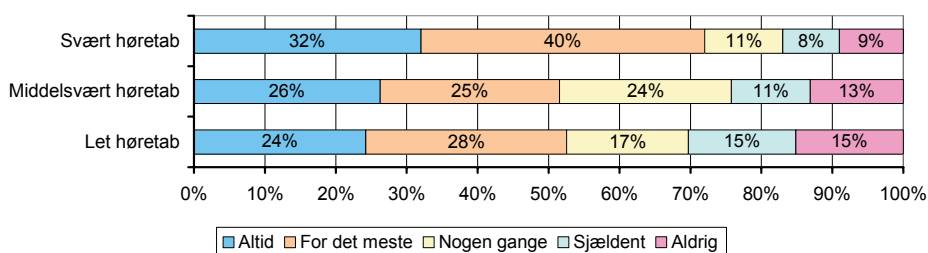
Figur 5 fremhæver sammenhængen mellem høretabets størrelse og i hvilket omfang den

Figur 3. Hvor mange, der fik ekstra hjælp i folkeskolen, fordelt på graden af høretabet.

Figur 4. De unges vurdering af, hvorledes de fagligt klarede sig i folkeskolen i forhold til om de fik ekstra hjælp.

Figur 5. I hvilket omfang underviserne tog hensyn til hørenedsættelsen, hvis det var nødvendigt. Fordelt på graden af hørenedsættelsen.

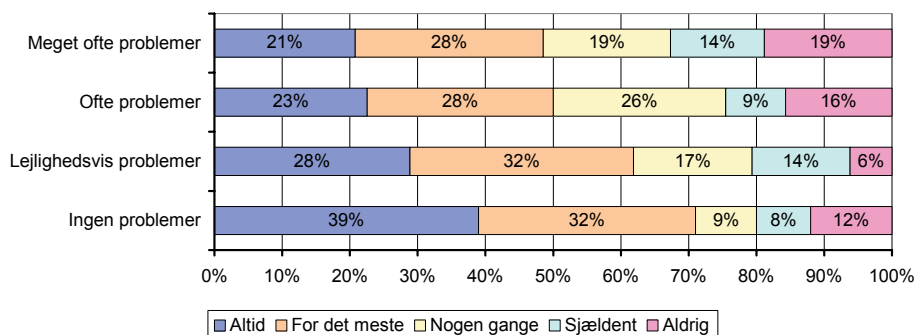
hørehæmmedes undervisere tog hensyn til hørenedsættelsen, hvis det var nødvendigt. Figuren antyder, at lærerne tog mest hensyn i de tilfælde, hvor hørenedsættelsen er mest markant. Blandt dem med et lettere høretab oplevede 30 %, at læreren sjældent eller aldrig tog hensyn, mens det blandt dem med et svært høretab kun drejer sig om 17 %.

Kigges der i stedet på dette i forbindelse med den unge hørehæmmedes skelneevne, tegner der sig et andet mønster. De hørehæmmede, der meget ofte eller ofte oplever problemer med at skelne mellem forskellige lyde, er samtidig dem, der i størst udstrækning oplever, at læreren ikke tager hensyn til deres hørenedsættelse.

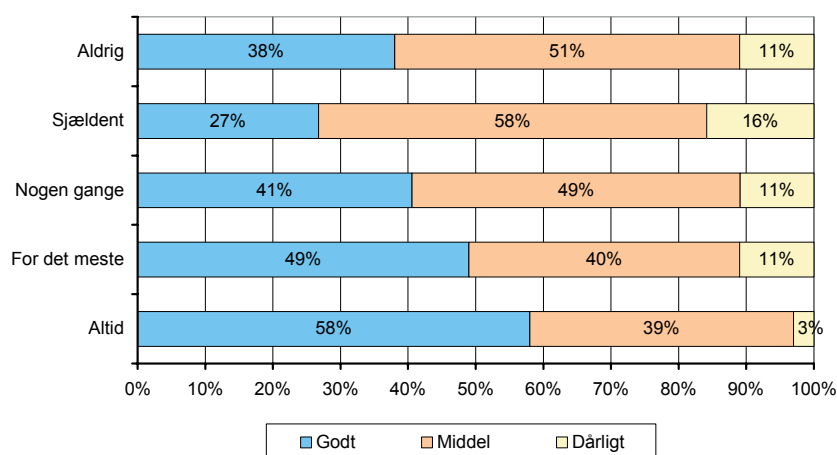
Figur 7 på næste side viser relationen mellem, om læreren tog hensyn til hørenedsættelsen og den hørehæmmedes selvvalgte faglige udbytte af folkeskolen. Hvis der ses på de to yderkategorier – dem, der har et dårligt eller godt fagligt udbytte af folkeskolen – oplever eleverne med et godt fagligt udbytte i højere grad, at læreren altid eller for det meste er opmærksom på at tage hensyn

til høremæssige problemer. Omvendt oplevede dem, der havde et dårligt fagligt udbytte ikke samme lydhørighed fra lærerens side. Hvorfor det forholder sig sådan er der flere mulige forklaringer på. En forklaring kan være, at de fagligt dygtige elever er bedre til at gøre underviseren bevidst om deres særlige behov. En anden forklaring kunne være, at underviseren interesserer sig mere for de faglige dygtige elever, og derfor er opmærksom på deres behov og ønsker. Ud fra det nærværende materiale ikke muligt at pege på, hvad der fører til hvad – om det er manglende hensyntagen, der fører til et dårligere fagligt standpunkt eller omvendt. Det er dog indlysende, at tages der ikke hensyn til hørenedsættelsen i undervisningssituationen vil det ikke være befordrende for et godt indlæringsmiljø.

Et eksempel kommer fra Katrine, som har skiftet til en efterskole, fordi hun oplevede, at lærerne i hendes folkeskole mobbede hende. Mobningen har tilsyneladende sit udspring i, at lærerne følte, at Katrines hørelse ikke var god nok. På spørgsmålet om hun var glad for at gå i folkeskolen, siger Katrine:

Figur 6. Hvorvidt den hørehæmmedes lærere tog hensyn til hørenedsættelsen, hvis det var nødvendigt. Fordelt i forhold til i hvilket omfang den hørehæmmede oplever problemer med at skelne mellem forskellige lyde.

Figur 7. Den hørehæmmedes evaluering af det faglige standpunkt i folkeskolen i relation til om underviseren tog hensyn til hørenedsættelsen, hvis det var nødvendigt. Vurderingen af det faglige standpunkt er omkodet fra fem til tre kategorier for overskuelighedens skyld.

"Øh, de første år var jeg, altså indtil jeg nåede omkring 6. klasse, så var det mere, fordi lærerne de var meget negative og sagde, at jeg ikke kan klare mig sammen med hørende osv., osv. Og det blev så værre. I syvende klasse, der blev jeg nærmest mobbet af lærerne, og så blev det endnu værre i 8. klasse." (Katrine)

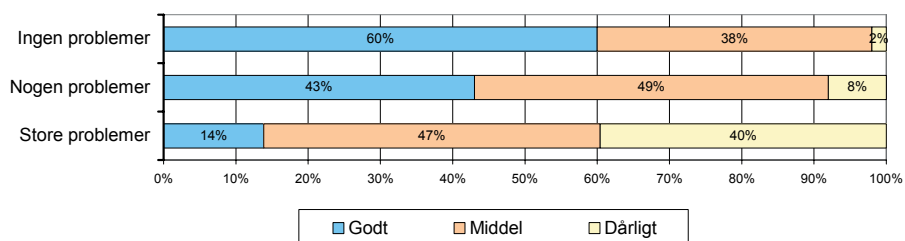
Senere i interviewet kommer der en uddybning af problemstillingen. Her fortæller Katrine om hendes problemer med at følge med i undervisningen i fremmedsprog:

"... jeg kan egentlig ikke høre ordene, men jeg kan godt høre ordene, men jeg kan ikke fange ordene i ... hvad er det for et ord der bliver sagt her, såeh ... fordi jeg har jo den der [...]. Jeg er jo døv på tale-området, dvs. at de almindelige stemmer, dem kan jeg ikke helt høre i forhold til at jeg kan høre dybere og lave stemmer. Der er nogle af lærerne her, som jeg ikke kan forstå, altså." (Katrine)

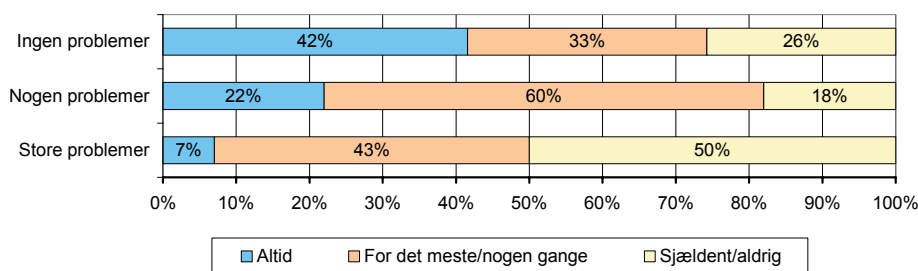
Problemer med at følge med i undervisningen skyldes ifølge Katrine, at der er nogle undervisere, der har et stemmeleje, hvor hun ikke kan forstå dem. Det gør det vanskeligt for hendes at følge med, og det har måske medvirket til at lærerne i folkeskolen har ment, at hun skulle over i et andet undervisningsmiljø. Men det er bemærkelsesværdigt, at Katrine har oplevet, at denne holdning udmøntede sig i noget, som hun betegner som "mobning".

Citaterne fra interviewet med Katrine peger på en grundlæggende problemstilling omkring integrationen af hørehæmmede elever i folkeskolen – hvor rummelig er folkeskolen, og i hvilken udstrækning bliver der taget hensyn til de hørehæmmede elevers problemer med at følge med i undervisningen?

Som omstående figur 9 illustrerer, er der en klar sammenhæng mellem vurderingen af det faglige standpunkt og om der var problemer med at følge med i undervisningen pga. hørenedsættelsen. Blandt dem, der ikke har nogen problemer med at

Figur 8. Den hørehæmmedes evaluering af det faglige standpunkt i folkeskolen i relation til deres vurdering af om de havde problemer med at følge med i undervisningen pga. deres hørenedsættelse. Vurderingen af det faglige standpunkt er omkodet for overskuelighedens skyld.

Figur 9. Om undervisere tog hensyn til hørenedsættelse, hvis det var nødvendigt, i relation til om den hørehæmmede havde svært ved at følge med undervisningen pga. hørenedsættelsen.

følge med i undervisningen pga. hørenedsættelse har 60 % et godt fagligt standpunkt. Blandt dem, der oplevede at have store problemer er den samme andel 11 %.

Samme billede fremkommer, når man ser på, hvorvidt læreren tog hensyn til hørenedsættelsen i undervisningen i relation til, hvorvidt den hørehæmmede havde svært ved at følge med i undervisningen pga. hørenedsættelsen. Figur 9 aftegner denne sammenhæng.

Hos dem, der ikke oplevede nogle problemer med at følge med i undervisningen finder 42 %, at læreren altid tog hensyn til de problemer, som deres hørehandicap eventuelt gav dem i undervisningen. I den modsatte ende oplevede kun 7 % af dem med store problemer, at det var tilfældet. Halvdelen af dem med store problemer med at følge med oplevede til gengæld sjældent eller aldrig, at underviseren tog hensyn til deres hørelaterede problemer.

Analysen hidtil indikerer, at der er en tendens til, at de hørehæmmede elever i folkeskolen, som oplever at have problemer med deres hørenedsættelse, samtidig er den gruppe som også føler, at de ikke får den hjælp, de har behov for. De elever, der enten har færrest hørelaterede problemer eller klarer sig fagligt godt i folkesko-

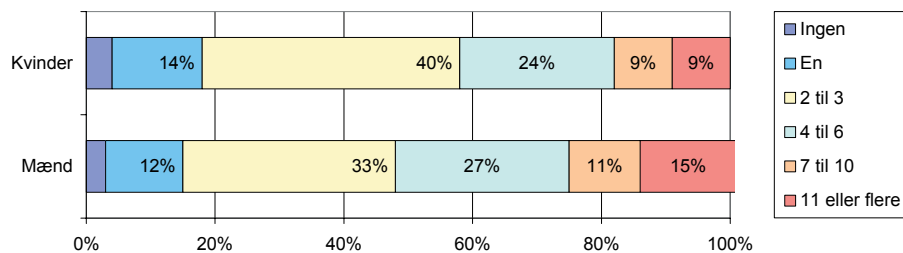
len, oplever tilsyneladende i større udstrækning, at der bliver taget hensyn til deres hørespecifikke behov. Rummeligheden i folkeskolen har efter alt at dømme sine grænser. Om der er tale om mangel på ressourcer eller viden, er vanskeligt at afgøre på grundlag af dette materiale.

Social integration i folkeskolen

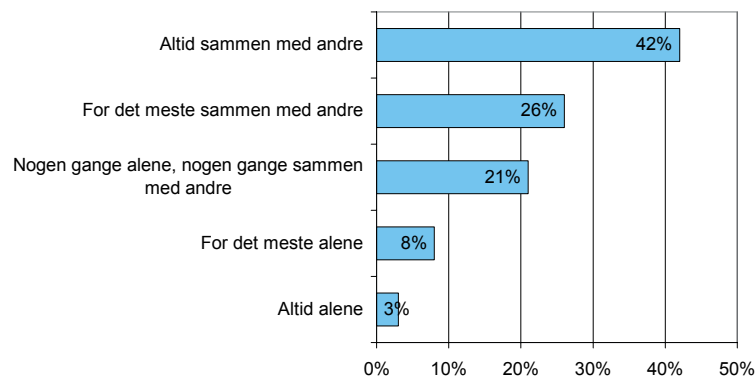
Socialt set er billedet mere broget. Det skal forstås således, at vurderingerne af, hvorledes man har klarer sig socialt i folkeskolen er spredte, om end halvdelen (51 %) mener, at de klarede sig meget godt (21 %) eller godt (30 %) i folkeskolen. 16 % vurderer, at de klarede sig middel, mens 16 % mener, at de klarede sig dårligt og 4 % meget dårligt på dette område. Kønnen spiller ikke en rolle i den forbindelse.

Når det gælder antallet af kammerater i folkeskolen, er der en mindre forskel på mændene og kvinderne. Mændene har typisk oftere haft lidt flere venner end pigerne. Et billede, som er sammenfaldende med analyser af normalthørende unge (Hansen 2004). Figur 10 viser antallet af venner i folkeskolen, fordelt på mænd og kvinder.

Når det gælder samværet med skolekammeraterne er billedet svagt positivt. 42 % af de unge

Figur 10. Antallet af venner i folkeskolen, fordelt på køn.

Figur 11. Besvarelser på spørgsmålet om: "Hvor ofte sad du sammen med dine skolekammerater i pauser?"

hørehæmmede sad altid sammen med deres skolekammerater i frikvarter og pauser. 11 % sad for det meste eller altid alene i pauserne.

Der er ikke nogle kønsforskelle i relation til, om man sad sammen med kammeraterne i pauserne. Det er derimod, når det gælder følelsen af ensomhed. Der er en anelse flere kvinder end mænd, som har følt sig ensom i folkeskolen. Fordelingen kan iagttages i ovenstående figur.

På spørgsmålet om følelsen af ensomhed skyldes hørenedsættelsen, mener 44 %, at det er tilfældet. Andelen varierer med høretabets størrelse. Blandt dem med en svær hørenedsættelse, finder 54 %, at ensomheden havde udspring i hørenedsættelsen, mens det blandt dem med en middel og let hørenedsættelse er henholdsvis 45 % og 33 %, der føler det.

Pia Mikkelsen, der er tidligere statslig konsulent på hørehandicapsområdet og nu ansat på Landsforeningen for Bedre Hørelse, peger på, at den udbredte praksis med at enkeltintegrere hørehæmmede i folkeskolen har nogle konsekvenser på det sociale område:

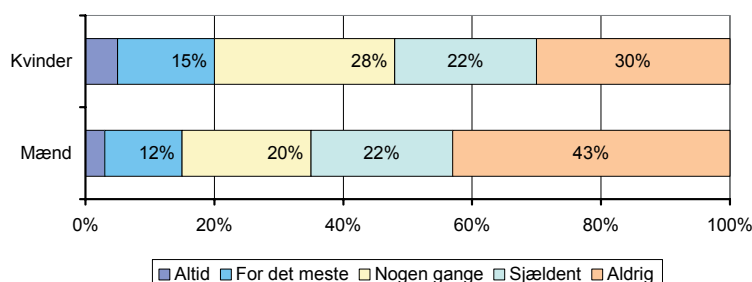
"Det at blive enkeltintegreret, havde store omkostninger for nogle. Fagligt klarede de sig måske, men de blev isoleret socialt. De havde en dårlig identitetsopfattelse af 'det at være hørehæmmet'. De anså sig selv for

at fungere på samme måde som normalt-hørende. Man fokuserede mest på, at de fagligt klarede sig godt." (Pia Mikkelsen)

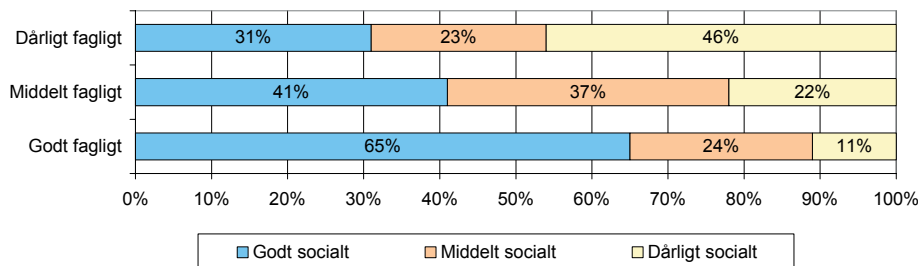
Analyseres relationen mellem det faglige standpunkt og oplevelsen af ens sociale integration i folkeskolen, fremkommer der en sammenhæng, der peger på, at dem, der klarer sig godt fagligt, er de samme, som også er socialt velfungerende. Figur 13 viser denne sammenhæng.

Mikkelsens udsagn peger på, at indsatsen overfor de enkeltintegrerede hørehæmmede primært har været fokuseret på deres faglige kunnen. I forhold til ovenstående figur giver det god mening socialt set, idet faglig dygtighed tilsyneladende øger chancen for, at den hørehæmmede oplever at klare sig socialt godt i folkeskolen. Problemet er blot den gruppe af hørehæmmede, der har problemer med at følge med og som oplever, at læreren ikke tager de nødvendige hensyn – som diskuteret i det foregående afsnit – hvor efterlader det dem socialt set?

Med til det samlede billede af den sociale situation for hørehæmmede i folkeskolen hører, at 50 % har oplevet at være udsat for mobning i en eller anden udstrækning. Ikke overraskende er oplevelsen af mobning knyttet sammen med en mere negativ vurdering af social integration i folkeskolen. Figur 14 viser denne sammenhæng.

Figur 12. Besvarelser på spørgsmålet om man følte sig ensom i folkeskolen. Fordelt på køn.

Figur 13. Det faglige standpunkt i forhold til, hvorledes man oplevede at klare sig socialt i folkeskolen. Begge spørgsmål er omkodet, således kategorierne "godt" og "dårlig" indeholder henholdsvis svarkategorierne "godt" og "meget godt" og "dårligt" og "meget dårligt".

Blandt dem, der har klaret sig dårligt eller meget dårligt socialt i folkeskolen, har 83 % været udsat for mobning. Omvendt er det 30 % af dem, der klarede sig godt socialt i folkeskolen, som har oplevet mobning i skoletiden. Der er således 11 gange større risiko for, at en, som har haft det dårligt socialt i folkeskolen, også har været udsat for mobning.

Mobning kan være mange forskellige ting, og behøver ikke nødvendigvis at være bundet op på hørenedsættelsen, men det adskiller den unge, hvilket potentielt øger risikoen for mobning, som følgende citat pointerer. I citatet reflekterer Abelone over hørenedsættelsens rolle i, at hun blev mobbet i folkeskolen. Hun har været udsat for mobning, men tror, at det primært skyldtes, at hendes familie var tilflyttere som adskilte sig meget:

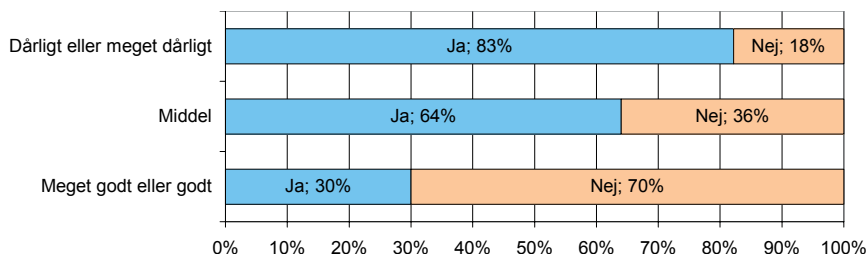
"Men der var så mange ting, som gjorde mig anderledes, altså. Jeg tror så måske, at hvis jeg ikke havde været hørehæmmet, så

kunne jeg måske mere være sådan en, som man syntes var lidt spændende fordi det var eksotisk, men fordi jeg så også var det, så blev det mere sådan .. eksotisk på en mærkelig måde, ha ha." (Abelone)

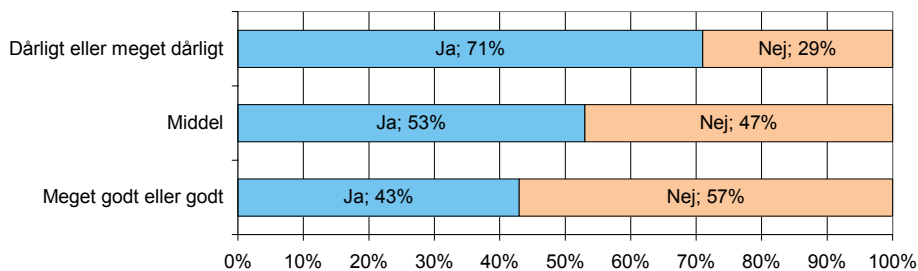
Måske gjorde hørenedsættelsen for Abelone, at de ting, som gjorde hende anderledes, blev brugt negativt, hvor de måske lige så vel kunne have været brugt positivt, til at gøre hendes eksotisk og spændende.

Figur 15 viser andelen, der har været udsat for mobning i forhold til deres selvvalgte faglige standpunkt. At være faglig dårlig øger risikoen for mobning – dem, der klarede sig fagligt dårligt, har haft 3 ganges større risiko for at blive udsat for mobning – end dem, der klarede sig fagligt godt.

I kapitel 9, der handler om mobning, ensomhed og selvmord, er der flere analyser af mobningens betydning.

Figur 14. Andelen, der har været udsat for mobning (ja/nej) i forhold til vurdering af, hvorledes man klarede sig socialt i folkeskolen.

Figur 15. Andelen, der har været udsat for mobning (ja/nej) i forhold til vurdering af, hvorledes man klarede sig fagligt i folkeskolen.

Afrunding

De hørehæmmedes erfaringer med folkeskolen er blandede. Blandede i den forstand, at der er en del, som har gode og positive erfaringer såvel fagligt som socialt fra folkeskolen, og en andel del, der har oplevet væsentlige problemer med at følge med i undervisningen, manglende forståelse for deres problemer fra underviserne og mobning fra deres skolekammerater.

Det er meget markant, at den gruppe af hørehæmmede, der oplever at have mest brug for særlig hensyntagen fra underviserens side, også er den gruppe, der oplever, at det er mindst tilfældet. Det kan skyldes uvidenhed fra skolen og underviserens side eller at eleven ikke melder klart nok ud, hvad vedkommendes behov er. Uanset den eller de konkrete årsager til, at det forholder sig sådan, er der klart et behov for forbedringer på dette område. Rummeligheden og hensyntagen til den enkelte elevs behov og muligheder er åbenbart mest tilstede, når den ikke bliver udfordret.

En signifikant andel har været udsat for mobning. Det virker rimeligt at antage, at hørehandicappet for en dels vedkommende har været den udløsende faktor. Mobningen rammer samtidig også i højere grad dem, der klarer sig fagligt dårligt. Så ikke alene oplever denne gruppe problemer med det faglige, men også med det sociale.

I en svensk undersøgelse (Nordén, Tvingstedt og Ång 1990) konkluderes det, at miljøet i de almindelige folkeskoleklasser er dårligt tilpasset til de hørehæmmedes elevers behov. En

væsentlig medvirkende faktor til det er, ifølge forfatterne til undersøgelsen, at der eksisterer en almen (mis)forståelse af, at brugen af høreapparater og andre tekniske hjælpemidler tillader den hørehæmmede elev at fungere stort set som en normalthørende elev. Denne forståelse er udbredt blandt undervisere og andre aktører i uddannelsessystemet (Nordén, Tvingstedt og Ång 1990:159).

Det er en pointe, som Pia Mikkelsen fra Landsforeningen for Bedre Hørelse indirekte også peger på, når hun kort beskriver hørehæmmedes situation i folkeskolen:

"Man integrerede handicappede i folkeskolen, man glemte bare, at det forudsætter at skolerne er parate til at modtage den type elever. De fik ikke flere ressourcer. Før havde de gået på specialskoler." (Pia Mikkelsen)

Analyserne i dette kapitel indikerer, at den samme problemstilling formentlig gør sig gældende på mange skoler i Danmark. Løsningen er enkel. Mere information om følgerne af høretab burde hjælpe – men som diskussionen i kapitel 9 "Det skjulte handicap" viser, så er der svært at forholde sig til et handicap, hvor følgerne og påvirkningen er uklare – sågar for den unge hørehæmmede selv.

Kapitel 7 - Arbejdsmarkedet

I det følgende vil de unge hørehæmmedes erfaringer fra arbejdsmarkedet blive analyseret. Grundet aldersgruppen, skal analyserne læses med forsigtighed, da en del af respondenterne stadig befinder sig i uddannelsessystemet, og derfor hverken har nået deres endelige uddannelsesniveau, eller har gjort sig de store erfaringer på arbejdsmarkedet endnu.

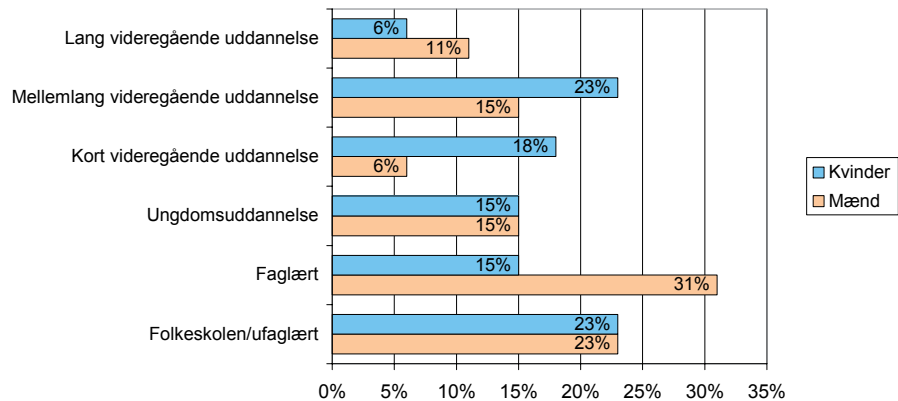
I indledningen til denne del af spørgeskemaet blev de unge, der stadig er under uddannelse eller som befinder sig udenfor arbejdsmarkedet, som f.eks. pensionister, bedt om at springe disse spørgsmål over. Der er derfor færre, som har svaret på denne gruppe spørgsmål.

Overordnet set er 41 % af respondenterne i arbejde, 9 % er arbejdsløse og 8 % er enten i beskyttet arbejde, fleksjob eller pensionist. De resterende er i gang med en eller anden form for uddannelse. Det er vanskeligt at sige noget om, hvorvidt de unge hørehæmmede oplever større eller mindre arbejdsløshed end resten af befolkningen, idet en stor del af de unge i materialet stadigvæk er under uddannelse, og derfor ikke står til rådighed for arbejdsmarkedet. Andelen på 8 %, der befinder sig i en marginaliseret position i forhold til arbejdsmarkedet i kraft af, at de er i beskyttet arbejde, fleksjob eller pensionist, dækker over en

voldsom aldersbetinget udvikling. I den ældste aldersgruppe i materialet – de 29-35-årige – er 17 % enten pensionister, i fleksjob eller i beskyttet arbejde. Hvis man kun ser på dem i fleksjob, er der 12 % i denne aldersgruppe. Der er således en del unge hørehæmmede, der aldrig rigtig kommer ind på det almindelige arbejdsmarked, men i stedet placeres i f.eks. et fleksjob. Specialkonsulent Inger Riisager, der rådgiver hørehæmmede, sætter det i følgende perspektiv:

"I arbejdsmarkedets svingninger op og ned, der er det jo altid marginalgrupperne, der rammes først i perioder med stor arbejdsløshed. Jeg har jo set både 'ups and downs'. Generelt er jeg mere positivt de seneste år. [...] Jeg tænker på fleksjob, lov om kompensation til erhverv dvs. hjælpemidler til arbejdspladser. Det er de sidste 8-10 år, hvor vi har fået denne lovgivning." (Inger Riisager)

Andre undersøgelser peger på, at hørehæmmede generelt har sværere ved finde fodfæste på arbejdsmarkedet. Thomas Clausen (2001) peger på, at arbejdsløsheden gennemgående er højere blandt hørehæmmede end i resten af befolkningen (Clausen 2001:9). Det er et resultat, som støttes af Riisager og Eskildsen (1992).

Figur 1. Besvarelser på spørgsmålet om: "Hvad kendetegner dit uddannelsesniveau bedst?". Fordelt på køn. Bemærk skalaen.

Uddannelsesniveau

Figur 1 viser besvarelserne på spørgsmålet om, hvad der bedst kendetegner de unges uddannelsesniveau.

Der er i særlig grad forskel på mænd og kvinder, når det gælder de faglige uddannelser og så de mellemlange og de lange videregående uddannelser. Mændene er overrepræsenteret, når det gælder de faglige og lange videregående uddannelser, hvor kvinderne omvendt er overrepræsenteret, når de gælder de korte og mellemlange videregående uddannelser.

Den næste figur viser besvarelserne for det samme spørgsmål, men kun for den ældste aldersgruppe i materialet – de 29-35-årige.

Situationen på arbejdsmarkedet

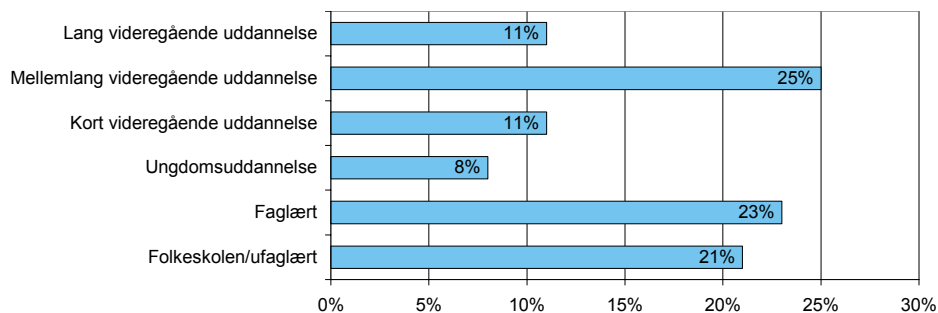
På spørgsmålet, om man synes, det har været svært at finde et arbejde, mener 16 %, at det har været svært pga. deres hørelse. Andre 16 %

henviser til, at der generelt er en høj arbejdsløshed indenfor deres fagområde. For de resterende 68 % har der ikke været nogen særlige problemer. Analyseres dette på køn, så er der en overvægt af kvinder, der har haft svært ved at finde et arbejde pga. deres hørelse og fordi, der er stor arbejdsløshed indenfor deres fagområde.

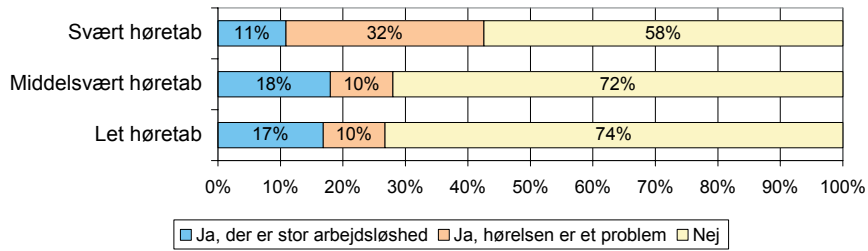
Høretabets størrelse har også betydning. Som det fremgår af figur 3, er det særligt dem med et svært høretab, der har haft svært ved at finde et arbejde – og i deres situation angives hørelsen som den væsentligste faktor. Lige knap en tredjedel har oplevet, at deres hørenedsættelse har udgjort en barriere for dem.

Figur 4 viser den samme problemstilling i forhold til den hørehæmmedes skelneevne. Her er det igen gruppen, som har de største problemer, der samtidig oplever at høretab udgør den væsentligste barrierer imod at finde et arbejde. Det er der intet underligt ved.

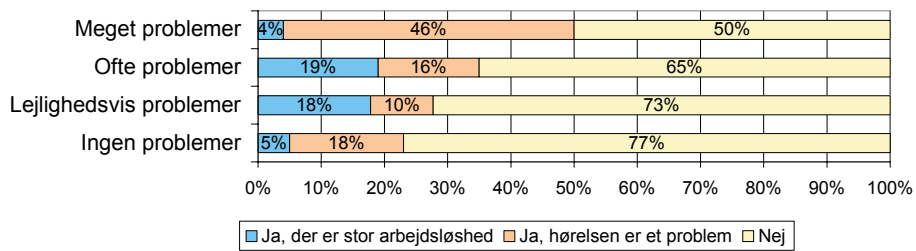
Det er dog værd at bemærke, at der stadigvæk blandt den gruppe, der ikke oplever at have nogle problemer med at skelne mellem forskellige

Figur 2. Besvarelser på spørgsmålet om: "Hvad kendetegner dit uddannelsesniveau bedst?". Kun besvarelser fra aldersgruppen mellem 29 og 35 år. Bemærk skalaen.

Figur 3. Om det har været svært at finde et arbejde fordelt på størrelsen af høretabet .

Figur 4. Om det har været svært at finde et arbejde i relation til den hørehæmmedes skelneevne.

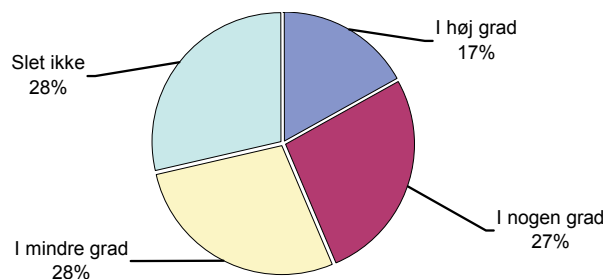
lyde, er 18 %, der mener, at høretabet har gjort det vanskeligere for dem at finde et arbejde. Der er en lidt mindre andel i den foregående figur af dem, der har et let høretab, som på trods af den beskedne hørenedsættelse finder, at den udgør en barriere.

Spørges de unge hørehæmmede, om de synes, at deres hørenedsættelse generelt påvirker deres muligheder på arbejdsmarkedet finder hovedparten, at det er tilfældet i varierende udstrækning. Formulere mere skarpt finder lidt under halvdelen – 44 % – at hørenedsættelsen i høj eller nogen grad forringer deres muligheder på arbejdsmarkedet.

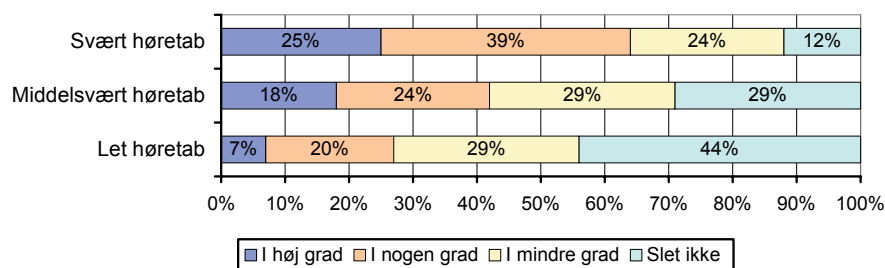
Kvinderne er mere negative end mændene i vurdering af deres muligheder på arbejdsmarkedet.

Vurderingen er også forbundet med graden af høretab, hvilket ikke er overraskende, det foregående taget i betragtning. Figur 6 viser, hvorledes andelen, der vurderer, at høretabet påvirker deres muligheder, vokser med størrelsen af hørenedsættelsen.

Samme udvikling kan der iagttages, når skelneevnen sættes i relation til vurderingen af mulighederne på arbejdsmarkedet. I forhold til den foregående figur, er udviklingen mere udtalt. Det kan skyldes, at "størrelsen" af hørenedsættelse langt hen ad vejen er et teknisk begreb, som

Figur 5. Vurdering af om hørenedsættelsen påvirker mulighederne på arbejdsmarkedet.

Figur 6. Hvordan vurderingen af mulighederne på arbejdsmarkedet er forbundet med hørenedsættelsens omfang.

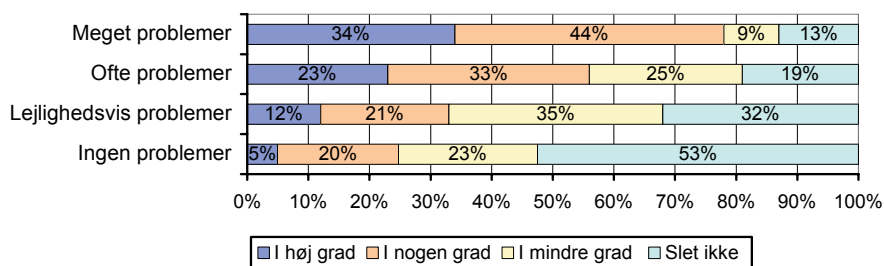
Livet på arbejdspladsen

selvfølgelig siger noget om, hvor meget lyden skal forstærkes for, at det har samme niveau som hos en normalthørende, men begrebet siger ikke noget om evnen til at "forstå" den forstærkede lyd. Det gør skelneevnen i til gengæld i nogen udstrækning og man kan groft sagt sige, at skelneevnen er den, der har størst betydning i hverdagen, idet den er det som den hørehæmmede selv og opgivelserne kan mærke og som påvirker kommunikationen.

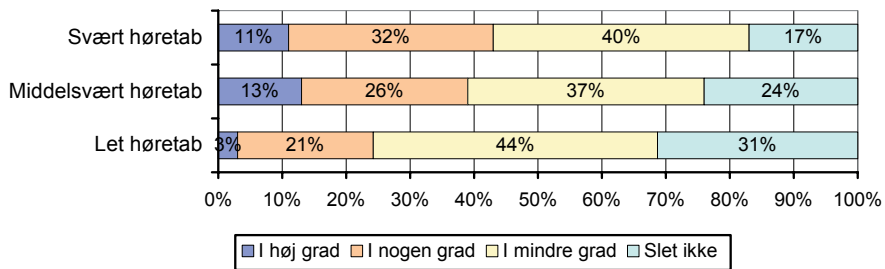
Den samlede vurdering fra de unge hørehæmmede er, at deres muligheder på arbejdsmarkedet påvirkes af høretab. Hvor stor påvirkningen vurderes at være, afhænger i væsentlig udstrækning af høretabets størrelse og dets påvirkning af skelneevnen.

Vendes blikket mod selve arbejdspladsen, er der i spørgeskemaundersøgelsen spurgt ind til fire dimensioner i dette. Den første er, hvorvidt det vurderes, at hørenedsættelsen påvirker den hørehæmmedes arbejdsindsats. Den anden er om der bliver taget hensyn til den hørehæmmede på arbejdspladsen, efterfulgt af en tredje, hvor der bliver spurgt til det sociale sammenværd med kollegaerne på arbejdsstedet. Slutteligt er den sidste dimension om den hørehæmmede selv har eller vil informere arbejdskollegaerne om sit høretab og konsekvenserne af det.

Vurderingen af om hørenedsættelsen har indflydelse på arbejdsindsatsen er ret entydig. 76 % mener, at det er tilfældet i forskellig udstrækning. 40 % finder, at hørenedsættelsen påvirker deres arbejdsindsats i mindre grad, mens henholdsvis 26 % og 10 % føler, at høretabet i nogen og høj

Figur 7. Om hørenedsættelsen påvirker mulighederne på arbejdsmarkedet i relation til den hørehæmmedes skelneevne.

Figur 8. Om hørenedsættelsen påvirker arbejdsindsatsen i relation til hørenedsættelsens omfang.

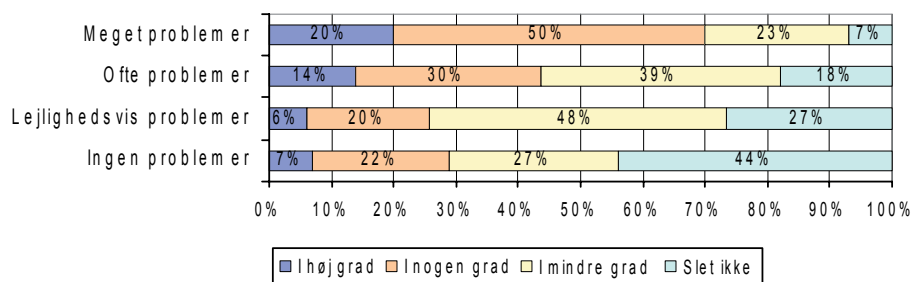
grad influerer på deres arbejdsindsats. Analyseres der på køn, er mændene klart mere tilbøjelige til at mene, at deres hørenedsættelse ikke har nogen væsentlig betydning for deres arbejdsindsats. F.eks. mener lidt under en tredjedel af mændene (32 %) ikke, at det påvirker deres arbejdsindsats på nogen måde. Hos kvinderne er den tilsvarende andel 19 %.

Både skelneevnen og høretabets omfang øver indflydelse på de unge hørehæmmedes vurdering af, om deres arbejdsindsats påvirkes af hørenedsættelsen. Figur 8 og Figur 9 viser henholdsvis vurderingen i relation til høretabets omfang og skelneevnen.

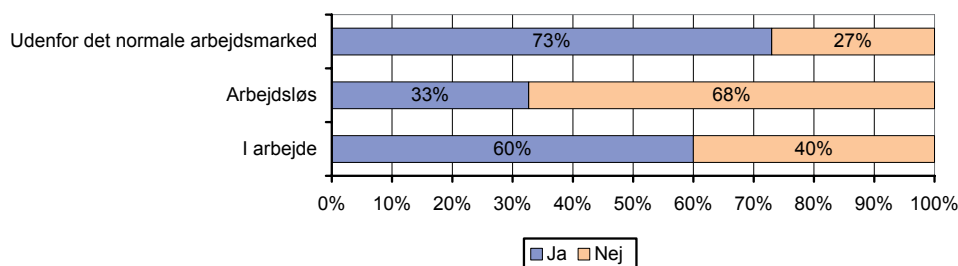
Det interessante her er måske ikke, hvor meget det påvirker den hørehæmmede, men i stedet at der er forholdsvis få, der angiver, at hørenedsættelsen ikke påvirker deres arbejdsindsats, selv blandt grupperne, der enten har et let høretab eller ingen problemer med skelneevnen. Blandt dem, der slet ikke oplever at have nogle proble-

mer med deres skelneevne er det stadigvæk 56 %, som finder, at deres arbejdsindsats påvirkes af hørenedsættelsen. Spørgsmålet er om det skyldes generelle krav i samfundet, valg af forkert profession, at der ikke bliver taget hensyn til deres hørenedsættelse på arbejdspladsen eller noget helt fjerde?

I forhold til, om der bliver taget hensyn til hørenedsættelsen på arbejdspladsen, mener 57 %, at det er tilfældet. Der er ikke forskel på mændenes og kvindernes vurdering af det. Vurderingen hænger derimod sammen med den hørehæmmedes høretab. Jo større hørenedsættelsen er desto flere har oplevet, at der bliver taget hensyn. Andelen vokser fra 40 % blandt dem med et let høretab til 74 % af dem, der har et svært høretab. I forhold til den hørehæmmedes skelneevne er der ingen signifikant statistiske forskelle. Det er interessant. I de fleste analyser har skelneevnen haft større betydning end selve høretabets størrelse, blot ikke i denne sammenhæng. Det kan indikere, at det er lettere at forstå og forholde

Figur 9. Hørenedsættelsens påvirkning af arbejdsindsatsen i relation til den hørehæmmedes skelneevne.

Figur 10. Hvorvidt den unge hørehæmmede oplever, at der bliver taget hensyn til hørenedsættelsen på arbejdsmarkedet i relation til om vedkommende er i arbejde, arbejdsløs eller udenfor det normale arbejdsmarkedet, dvs. i beskyttet arbejde, fleksjob eller pensionist.

sig til høretabets størrelse end at personen nogle gange fanger, hvad der bliver sagt og andre gange ikke gør.

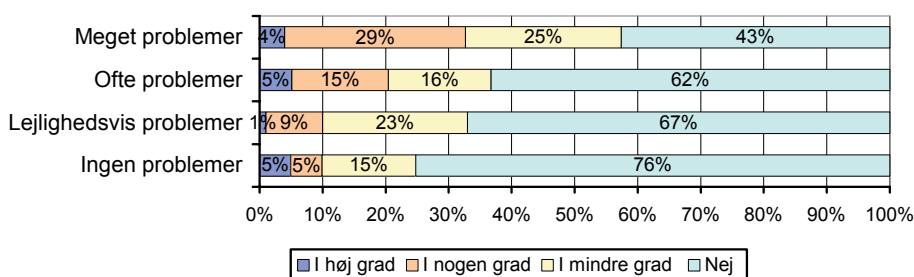
En mistanke kunne være, at den hørehæmmedes position i forhold til arbejdsmarkedet kunne påvirke vurderingen af, hvor meget hensyn arbejdspladsen tager. Figur 10 viser en analyse af dette.

Figuren viser, at 40 % af dem, der er i arbejde ikke oplever, at der bliver taget hensyn til dem. Denne andel vokser til 68 % blandt dem, der ikke er i arbejde. Blandt de unge hørehæmmede, der befinder sig i en position i periferien i forhold til arbejdsmarkedet synes hovedparten, at der bliver taget hensyn – hvilket svarer godt til, at de befinder sig i en nogle sammenhænge, der netop burde tage hensyn.

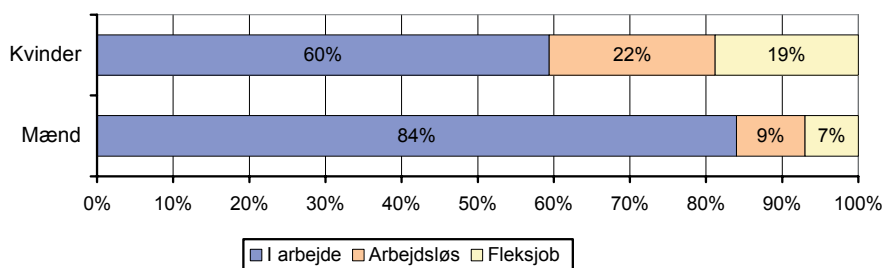
Når det gælder det sociale samvær på arbejdspladsen har 16 % i høj og nogen grad følt sig isoleret fra deres kollegaer. 20 % oplever, at de er isoleret fra kollegaerne i mindre grad, mens 64 % ikke har følt sig isoleret. Kønnen og graden af hørenedsættelsen har ingen indflydelse på denne

vurdering – kun skelneevnen, som den nedenstående figur skitserer.

De fleste (74 %) har eller ville informere deres arbejdskolleger om deres høretab. Yderligere 6 % mener, at det er unødvendigt, da det er tydeligt, at de er hørehæmmede. De resterende 20 % mener, at det er overflødigt at fortælle deres omgiver på arbejdspladsen om de begrænsninger deres hørenedsættelse muligvis giver dem. Der er en meget svag tilbøjelighed til, at unge med et større høretab vil fortælle deres arbejdskolleger om deres høretab. Kønsmæssigt er mændene mere tilbøjelige til at mene, at det ikke er nødvendigt at informere omgivelserne, da det er tydeligt, at de hører dårligt (11 % versus 2 % af kvinderne). Der er stadig denne andel af mænd og kvinder, der ville orientere kollegaerne.

Figur 11. Hvorvidt den unge hørehæmmede har følt sig isoleret fra kollegaerne på arbejdspladsen i forhold til deres selvrapporterede skelneevne.

Figur 12. Andelen, der enten er i arbejde, arbejdsløs eller i fleksjob. Fordelt på køn.

Indenfor eller udenfor på arbejdsmarkedet

I dette afsnit vil forskellene mellem dem, der står til rådighed for arbejdsmarkedet og der ikke gør blive analyseret. I indledningen til dette kapitel blev andelen, der ikke står til rådighed for det almindelige arbejdsmarked kort diskuteret. Her vil det blive forsøgt at beskrive, hvor de to grupper adskiller sig.

Analysen vil dog arbejde med tre grupperinger. En, der indeholder dem der er i arbejde. En anden, hvor dem der er arbejdsløse befinder sig og endelig en tredje, hvor dem, der enten er i fleksjob, beskyttet arbejde eller pensionist er placeret. For overskuelighedens skyld vil den sidste gruppe i det følgende blive betegnet som dem, der er i fleksjob.

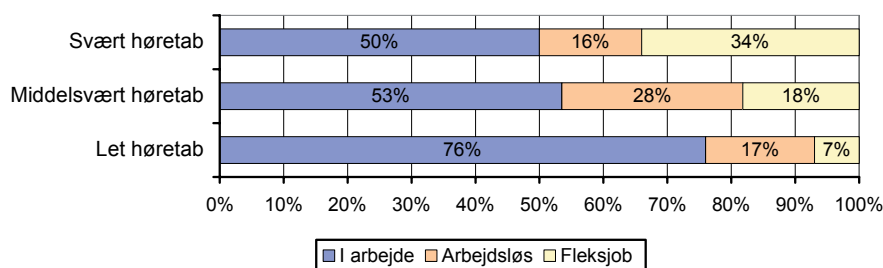
Analysen er struktureret således, at der i den første del vil der blive set på, hvad der kendetegner de tre forskellige grupperinger. Dernæst vil fokus skifte til en analyse af, hvordan personerne i de forskellige grupper har det.

Uddannelsesmæssigt har halvdelen i fleksjobsgruppen ikke nogen uddannelse udover folkeskolen. Den anden halvdel er domineret med personer, der enten er faglærte eller har taget en mellemlang videregående uddannelse.

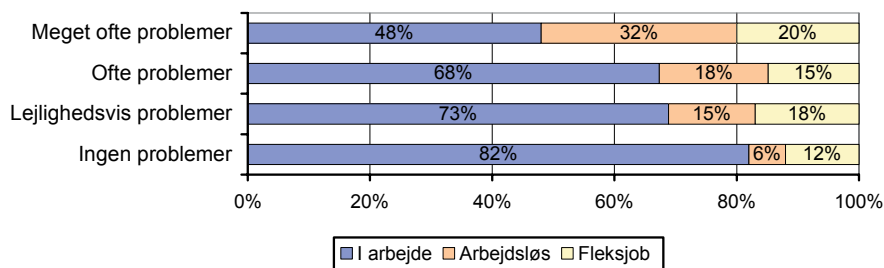
Indledningsvis kan det konstateres, at kønnet tilsyneladende spiller en rolle. Der er flere kvinder end mænd, der enten er arbejdsløse eller i fleksjob. Figur 12 viser de tre grupperinger, fordelt på mænd og kvinder.

Analyseres det om positionen i forhold til arbejdsmarkedet afhænger af graden af hørenedsættelsen, så gør det sig kun gældende for kvinderne. Andelen, der er i fleksjob stiger fra 7 % blandt kvinderne med et let høretab, til 34 % blandt kvinderne med en svært hørenedsættelse.

Risikoen for at ende i et fleksjob øges tilsyneladende for kvinder i takt med størrelsen af deres hørenedsættelse. At en tredjedel af kvinderne med et svært høretab er i en marginaliseret position i forhold til arbejdsmarkedet skal læses med forsigtighed – primært fordi analysen her er ude i nogle små grupper – og dels fordi der er

Figur 13. Andelen af kvinder, der enten er i arbejde, arbejdsløs eller i fleksjob. Fordelt på størrelsen af hørenedsættelsen.

Figur 14. Andelen, der enten er i arbejde, arbejdsløs eller i fleksjob i forhold til evnen til at skelne mellem forskellige lyde.

flere kvinder, som er i gang med en uddannelse og derfor ikke figurerer her.

Når man i stedet ser på skelneevnen fremkommer der også et billede, hvor andelen der er i fleksjob er mere jævnt fordelt, om end den vokser i takt med forringelsen af skelneevnen. Figur 14 viser denne udvikling. Særligt de to ydergrupper skiller sig ud. Der er flest blandt dem med et let høretab, der er i arbejde, hvor situationen er omvendt blandt dem, der har meget vanskeligt ved at skelne mellem forskellige lyde. Her er flest i fleksjob og der er en væsentlig andel, der er arbejdsløse.

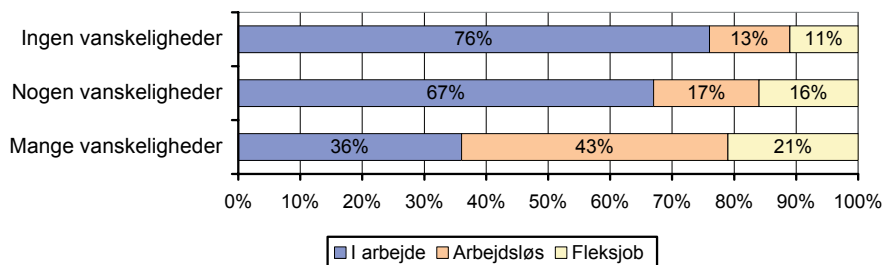
Samme klare mønster gør sig gældende i nedenstående figur, der illustrerer sammenhængen mellem, hvor vanskeligt det er at føre en samtale med nogen den unge hørehæmmede kender og hvilken position i forhold til arbejdsmarkedet de aktuelt befinder sig i.

Her er det igen dem, som har sværest ved at kommunikere, der skiller sig ud ved at have en større andel af personer, der enten er arbejdsløse eller i

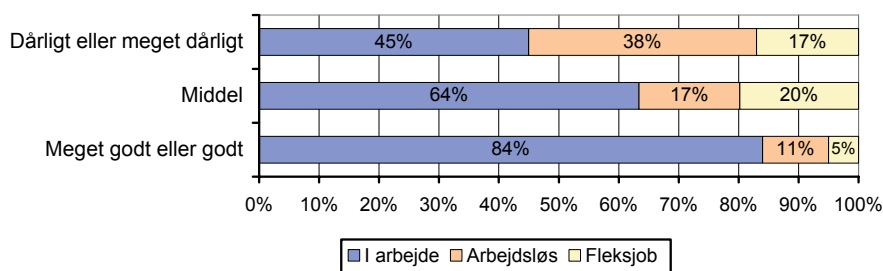
fleksjob. Kigger man tilbage og ser på, hvorledes de klarede sig i folkeskolen er der en overvægt af personer, som klarede sig dårligt eller meget dårligt i folkeskolen og som nu er enten arbejdsløse eller i et fleksjob. Figur 16 fortæller denne historie.

Sagt med andre ord kan der spores en udvikling, hvor dem der klarede sig ringest i folkeskolen fortsætter den samme "karriere" på arbejdsmarkedet. Analysen har tidligere vist, at resultaterne i folkeskolen i nogen udstrækning er afhængig af skelneevnen.

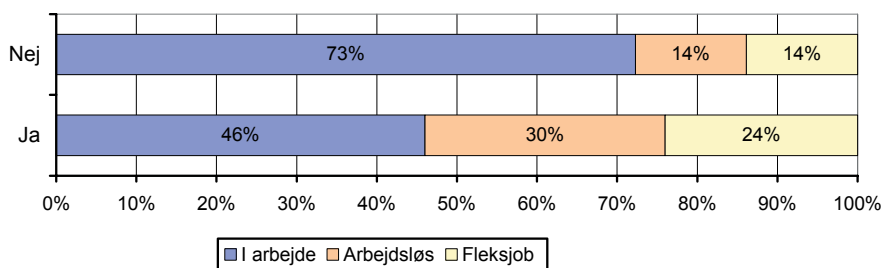
I forlængelse af dette kan der også ses et mønster i forhold til, om de unge hørehæmmede kvinder er blevet mobbet i skolen og deres nuværende position på arbejdsmarkedet. I gruppen af personer, som er blevet mobbet, er der en overvægt af personer, som er arbejdsløse eller i fleksjob.

Figur 15. Andelen, der enten er i arbejde, arbejdsløs eller i fleksjob sat i relation til om den hørehæmmede har nogle vanskeligheder ved at føre en samtale med nogen vedkommende kender.

Figur 16. Andelen, der enten er i arbejde, arbejdsløs eller i fleksjob i relation til den hørehæmmede selvvaluerede faglige udbytte af folkeskolen.

Figur 17. Andelen, der enten er i arbejde, arbejdsløs eller i fleksjob i forhold til om den hørehæmmede blev mobbet i folkeskolen. Kun kvinder.

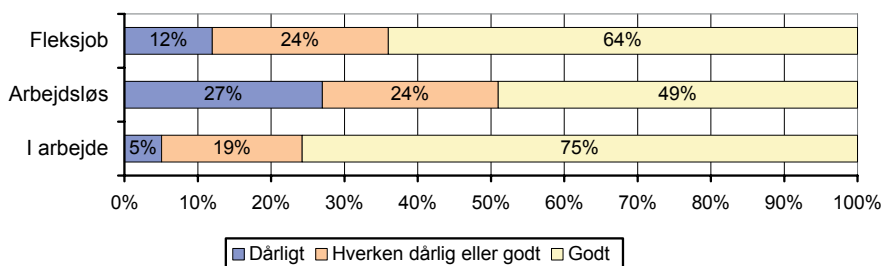
Depression, livet lige nu og ensomhed

Kigger man i stedet på, hvordan henholdsvis dem i arbejde, de arbejdsløse og dem i fleksjob har det, tegner der sig et generelt billede af, at det er de arbejdsløse, som på en række områder klarer sig ringest, sammenholdt med de to andre grupper. Ses der på vurderingen af livet lige nu på en skala fra godt til dårligt, er det de arbejdsløse, der skiller sig ud ved at have en højere tilbøjelighed til at mene, at deres liv lige nu er dårligt.

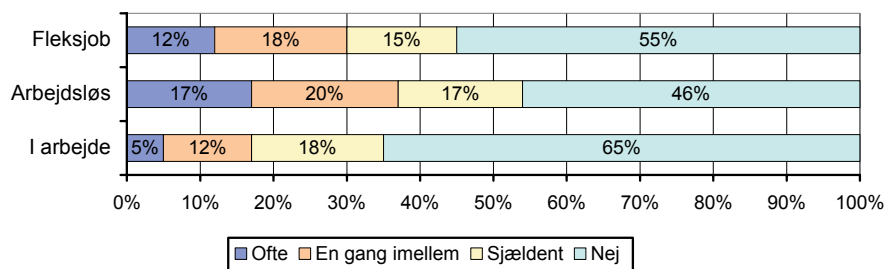
Det peger på, at dem i fleksjob tilsyneladende har det godt med det. De er i gang med noget,

har et mere eller mindre fast arbejde og de har det generelt bedre med end dem, der nok er på arbejdsmarkedet, men ikke kan få et arbejde. Det støtter i al fald den analyse, som Inger Riisager blev citeret for i indledningen til dette kapitel. Her peger Riisager på, at muligheden for at tilbyde folk et fleksjob, er noget relativt nyt og et effektivt værktøj i hendes arbejde som konsulent for unge hørehæmmede. Det er tilsyneladende ikke kun hende, der er begejstret for den mulighed.

Billedet gentager sig i nedenstående figur, som viser, om den hørehæmmede har følt sig ensom den seneste uge. De arbejdsløse skiller sig ud. Der er overordnet set flere som har følt sig ensomme end i de to andre kategorier.

Figur 18. Vurdering af livet lige nu (Dårligt/hverken godt eller dårligt/dårligt) i forhold til om man er i arbejde, arbejdsløs eller i fleksjob.

Figur 19. Om den hørehæmmede har følt sig ensom i den sidste uge, fordelt på relation til arbejdsmarkedet.

Afrunding

Analyserne tegner et billede, der på mange måder er sammenfaldende med andre undersøgelser af hørehæmmedes situation på arbejdsmarkedet (se særligt Clausen 2001). Høretabet giver nogle ekstra vanskeligheder – og en større hørenedsættelse giver større problemer.

Det er vanskeligt helt at beskrive de unges situation på arbejdsmarkedet, da en del i materialet endnu ikke er på arbejdsmarkedet, og derfor kan billedet ændre sig. Men som nævnt afviger billedet ikke voldsomt fra andre undersøgelser af hørehæmmedes position på arbejdsmarkedet.

Overordnet set er der flere unge hørehæmmede, som er arbejdsløse end normalthørende. Der er også mange, som befinder sig i en marginaliseret position i forhold til arbejdsmarkedet. De er måske på en eller anden form for pension, beskyttet arbejde eller i fleksjob. Der er to tolkninger af dette. Den ene er, at det er bekymrende, at så mange unge hørehæmmede ender udenfor det almindelige arbejdsmarked. At muligheden for pension eller fleksjob er blevet en slags sovepude for indsatsen for at integrere hørehæmmede. Den anden tolkning, som bl.a. specialkonsulent Inger Riisager argumenterer overbevisende for er, at fleksjob faktisk er en stor hjælp til at få flere hørehæmmede ind på arbejdsmarkedet. Måske ikke på almindelige vilkår, men i al fald væk fra en tilværelse på passiv forsørgelse.

Hvor rummeligt er det danske arbejdsmarked overfor personer med en funktionshæmning? Det er måske det centrale spørgsmål i denne forbindelse. Specialkonsulent Inger Riisager får det sidste ord i den forbindelse:

”Det er en hjælp, at henvise til et lovgrundlag, som siger, at vi skal kunne rumme ‘de skæve’. Det får mange arbejdspladser til lige at tænke sig om. Det sværeste er faktisk det offentlige, fordi de er så presset på deres økonomi. Der skal man være effektiv. Jeg har oplevet større rummelighed på store private arbejdspladser. Det er tankevækkende. Jeg har haft fine forløb med [en privat virksomhed] xxxx, som virkelig har rummelighed, og det synes jeg er dejligt.” (Inger Riisager)

Kapitel 8 – Kommunikation

Spørgsmålet om kommunikation er centralt, når man diskuterer unge hørehæmmedes situation. Et høretab kan fastlægges og beskrives teknisk som et tal eller en række tal, men udenfor denne medicinske og tekniske forståelse af høretab har de en begrænset værdi. Det er noget andet som tæller ude i hverdagen. I en del af de foregående kapitler har såvel høretabets størrelse og evnen til at skelne mellem forskellige lyde vist sig at være centrale i de forskellige analyser. I en række tilfælde har det især vist sig at være skelneevnen og ikke høretabets størrelse, der har været interessant. Årsagen til det er, at målingen af høretabets størrelse kun siger noget om, hvor meget forstærkning den unge mangler før at vedkommende hører en given lyden på samme niveau som en normalthørende. Den siger ikke noget om, hvor god den hørehæmmede efterfølgende er til at skelne mellem disse forstærkede lyde. Det gør skelneevnen derimod, og den har vist sig vigtig, fordi den populært sagt siger noget om, hvor meget den hørehæmmede misforstår, når vedkommende taler med andre. Den bliver med andre ord en indirekte måling af, hvorledes hørenedsættelsen påvirker den hørehæmmedes kommunikation med omgivelserne.

Her er vi inde ved et kernepunkt ved diskussionen af et høretabs betydning for den enkelte, nemlig

hvorledes det påvirker personen og omgivelserne, at der er nogle problemer med at kommunikere. Som regel er det et emne for vittigheder, som eksempel denne:

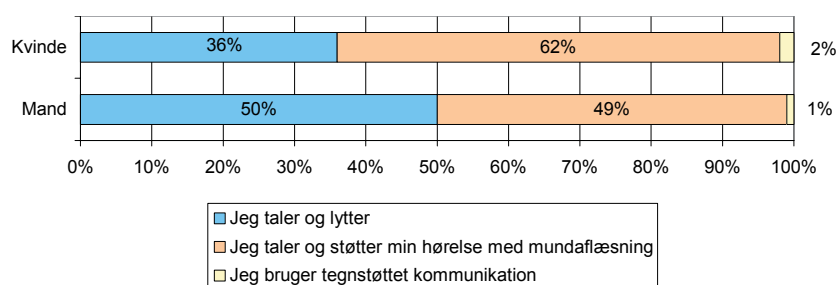
- Jeg har fået nyt høreapparat. Nu kan jeg igen høre alt.

- Det var da fedt... hvad kostede det?

- Kvart over ni.

Det er blevet bemærket, at hørenedsættelser indenfor kunsten ofte er et tema for komedier, hvor blindhed er et tema for tragedier. Virkeligheden er dog også leveringsdygtig i diverse kuriøse historier om hørehandicappede, som denne historie:

”Det gik helt galt, da en 60-årig blind mand fra Arlöv i Sverige tirsdag i sidste uge ringede på hos en døv mand i nabolaget. Det skriver Expressen. Den blinde havde fået en del at drikke og ville vide, hvad klokken var. Selv om den blinde var godt beruset, forstod den døve spørgsmålet. Han havde dog ikke fanget, at den ubudne gæst var blind og viste derfor sit ur frem. Den 60-årige tog tavsheden efter spørgsmålet som en voldsom provokation og gik i aktion:

Figur 1. Besvarelser på spørgsmålet om: "Hvordan kommunikerer du for det meste med de mennesker, der omgiver dig? Fordelt på køn.

- Den blinde slog den døve. Herefter tog han fat i nakken på ham og væltede ham omkuld, forklarer Mikael Holmstöm fra svensk politi til Expressen." (Ekstra Bladets hjemmeside d. 10. april 2006)

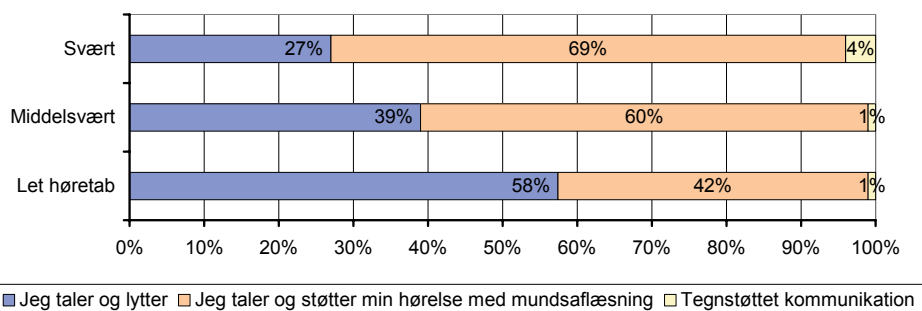
Hvis det havde været en film, havde man nok afvist plottet som usandsynligt – selv for en komedie. Set i et bredere perspektiv er historien ikke så sjov endda. Den er på mange måder et glimrende eksempel på, hvad der sker, når kommunikationen bryder sammen eller ikke lykkes. Hverdagen er fyldt med eksempler på personer, organisationer, sågar nationalstater, der griber til drastiske midler, når de føler sig misforstået eller latterliggjort.

I dette kapitel vil fokus således være på, hvorledes de unge hørehæmmede kommunikerer med deres omgivelser, og hvad der i de tilfælde, hvor kommunikationen bliver udfordret enten ved, at den hørehæmmede misforstår noget eller samtalepartnerne føler sig misforstået. Kapitlet kan med fordel læses i forlængelse af den generelle diskussion af handicapbegrebet og hørehæmmede i kapitel 4.

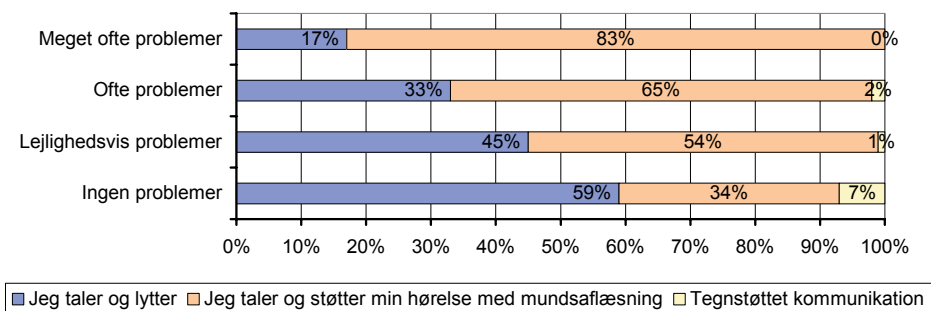
Kommunikationsmidler

Figur 1 viser, hvorledes de hørehæmmede i undersøgelsen for det meste kommunikerer med deres omgivelser. Den første kategori – jeg taler og lytter – dækker over en kommunikationsform, hvor der kommunikeres på almindeligvis med omgivelserne. Kommunikationens suppleres ikke med f.eks. tegnsprog, skrift eller mundaflæsning. Det er en foretrukket kommunikationsform for halvdelen af mændene, hvor lige over en tredjedel af kvinderne foretrækker det. Hos kvinderne er den foretrukne kommunikationsform meget klart tale, men hvor hørelsen suppleres med mundaflæsning. Det er meget få, der primært anvender tegnstøttet kommunikation. Tegnstøttet kommunikation dækker over en kommunikationsform, hvor tale i varierende udstrækning suppleres med tegn. Dem, der hovedsageligt anvender tegnsprog indgår ikke i undersøgelsen.

Den kønsmæssige forskel kan skyldes, at kvinderne måske er mere bevidste om at aflæse samtalepartneren end mændene. Analyseres kommunikationsformen i relation til høretabets størrelse og kønnet er billedet det samme. Figur 2 viser den foretrukne kommunikationsform i relation til graden af hørenedsættelsen.

Figur 2. Besvarelser på spørgsmålet om: "Hvordan kommunikerer du for det meste med de mennesker, der omgiver dig? Fordelt på høretabets størrelse.

Figur 3. Besvarelser på spørgsmålet om: "Hvordan kommunikerer du for det meste med de mennesker, der omgiver dig? Fordelt i forhold til om den unge oplever at have problemer med at skelne mellem forskellige lyde.

Desto større høretabet er, desto større er andelen, der benytter sig af tale og mundaflæsning. Andelen, der bruger tegnstøttet kommunikation, er størst blandt dem med et svært høretab. Som nævnt er der flere kvinder end mænd, der bruger mundaflæsning og tale uanset høretabets størrelse.

Hvis man i stedet for høretabets størrelse ser på kommunikationsformen i relation til skelneevnen, er billedet det samme, dog påvirker skelneevnen tilsyneladende valget af kommunikationsform i højere grad end høretabets størrelse i sig selv.

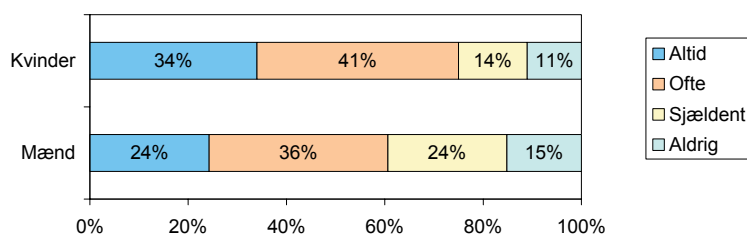
Igen er der forskel på mændenes og kvindernes vurderinger, særligt blandt dem, der ofte eller meget ofte har problemer med at skelne mellem forskellige lyde. Her er der flere kvinder end mænd, der vælger at bruge mundaflæsning og tale – mændene holder sig til tale alene.

Mundaflæsning

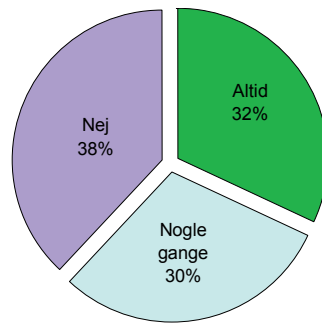
Analysen hidtil har antydnet, at en væsentlig del af de unge hørehæmmede bruger mundaflæsning til at supplere forståelsen. I dette afsnit vil analysen fokusere mere intensivt på brugen af mundaflæsning.

Overordnet bruger 30 % altid mundaflæsning i deres kommunikation, mens yderligere 41 % ofte anvender mundaflæsning. Det er forholdsvis få (12 %), der ikke mundaflæser overhovedet.

For den største andels henseende er mundaflæsningen noget, der finder sted ubevidst. Det er en integreret del af deres måde at kommunikere på. En lidt mindre andel er altid bevidst om, at de mundaflæser, mens de sidste 30 % er opmærksomme på, at de mundaflæser en gang imellem.

Figur 4. Om den unge hørehæmmede aflæser andre - og evt. i hvilket omfang. Fordelt på mænd og kvinder.

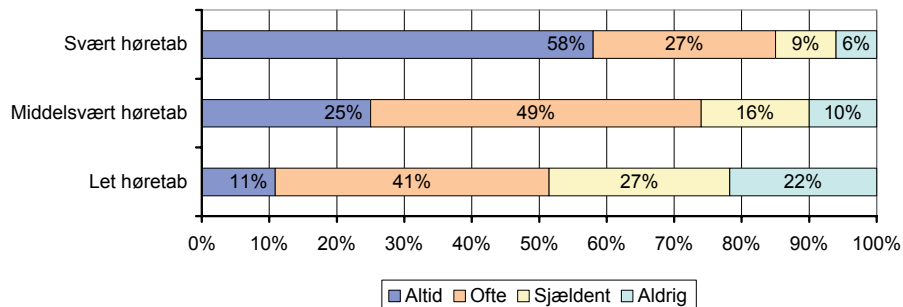
Figur 5. Om man er bevidst om, at man mundaflæser andre. Kun dem, der mundaflæser er medtaget.

Figur 5 viser denne fordeling. Der er ingen forskel på mænd og kvinders vurdering her.

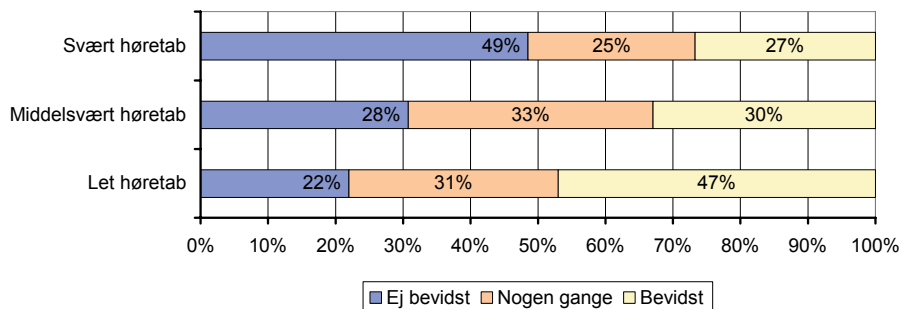
Brugen af mundaflæsning vokser med hørenedsættelsens størrelse. Blandt dem med et svært høretab er det meget få, der ikke bruger mundaflæsning overhovedet. Hovedparten af de svært hørehæmmede bruger altid eller ofte mundaflæsning. Blandt dem med et let høretab er det lidt over en femtedel, der ikke mundaflæser, og det

er forholdsvis få, der altid benytter sig af mundaflæsning.

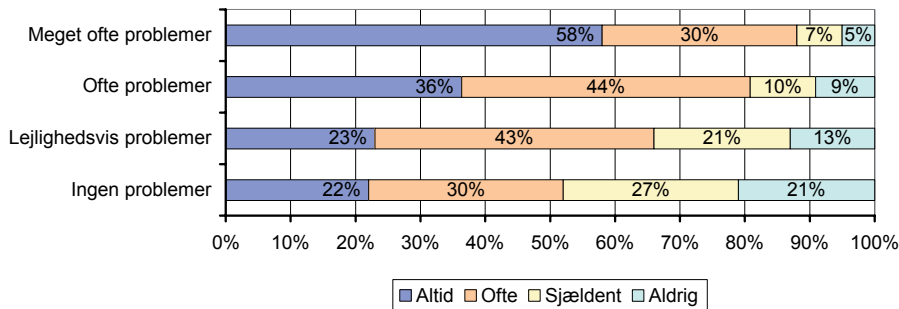
Så både udbredelsen og brugen vokser i takt med høretabets størrelse. Samtidigt bliver mundaflæsningen også mere ubevidst, som nedenstående figur indikerer. Blandt dem med et svært høretab er der flere, som mundaflæser ubevidst, end blandt dem med et let høretab.

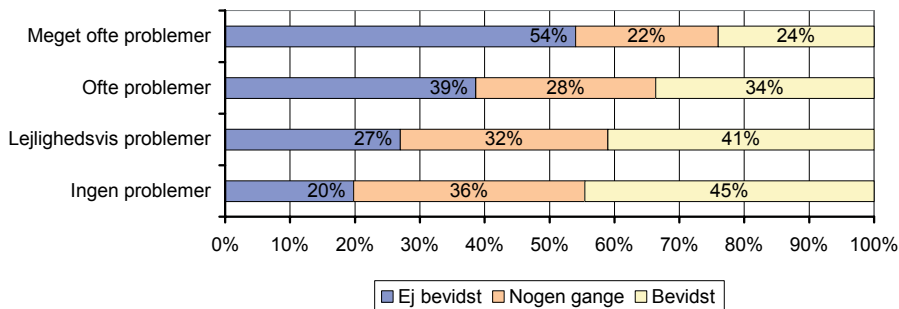
Figur 6. Graden af mundaflæsning i forhold til høretabets omfang.

Figur 7. Om man er bevidst om mundaflæsningen i forhold til høretabets størrelse.

Figur 8. Graden af mundaflæsning i relation til om den unge har problemer med at skelne mellem forskellige lyde.

Figur 9. Om mundaflæsningen er bevidst eller ubevidst, fordelt på graden af problemer med at skelne mellem forskellige lyde.

De to næste figurer (figur 8 og 9) fortæller den samme historie, blot i forhold til den hørehæmmedes skelneevne. De unge, der har sværest ved at skelne mellem forskellige lyde, er også dem, der i størst udstrækning benytter sig af mundaflæsning, og i videst udstrækning gør det ubevidst. Det er med andre ord en så indgroet og væsentlig del af deres måde at kommunikere på, at det finder sted automatisk.

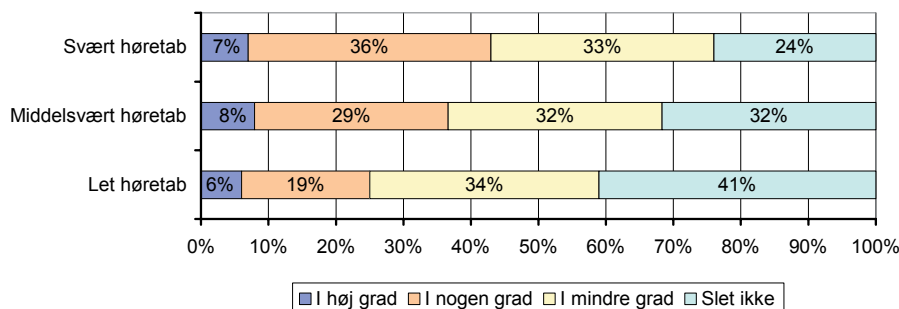
Kommunikationsproblemer

Spørgsmålet er efterfølgende, hvor store problemer de unge oplever i deres hverdag med at kommunikere. Det er emnet for dette afsnit, hvor analysen vil se på problemerne med at følge med

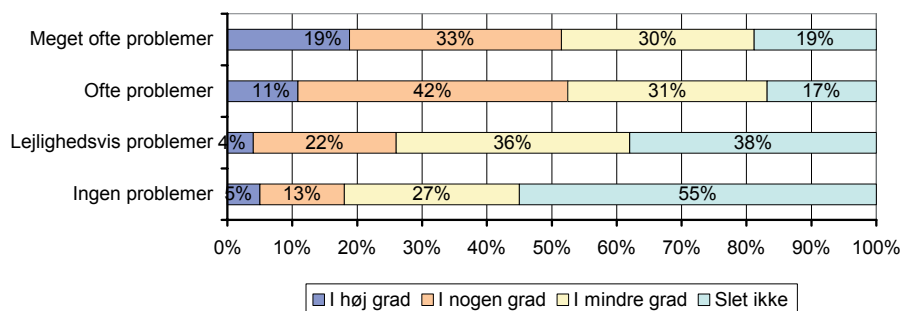
i en almindelig samtale med nogle, man kender, om man kan kommunikere i telefon og hvad der sker, når samtalen finder sted i støj. Slutteligt vil der blive set på, hvor ofte man oplever at misforstå noget i en almindelig samtale, herunder hvilken karakter misforståelserne har.

Til at begynde med kan man se de unges egen vurdering af om hørenedsættelsen påvirker deres evne til at tale med andre. Vurderingen er stærkt afhængig af såvel graden af hørenedsættelsen og i endnu højere grad evnen til at skelne mellem forskellige lyde, hvilket er forventeligt.

Figur 10 viser vurderingen af, om hørenedsættelsen påvirker evnen til at tale med andre i relation til hørenedsættelsens størrelse. Andelen, der

Figur 10. De hørehæmmedes egen vurdering af om hørenedsættelsen påvirker deres evne til at tale med andre, fordelt på størrelsen af høretabet.

Figur 11. De hørehæmmedes egen vurdering af om hørenedsættelsen påvirker deres evne til at tale med andre, fordelt på skelneevnen.

vurderer, at deres evne til at tale med andre påvirkes i høj grad, er stort set ens uanset høretabets størrelse. Dem med et svært høretab oplever generelt, at deres evne til at kommunikere med andre påvirkes i større udstrækning.

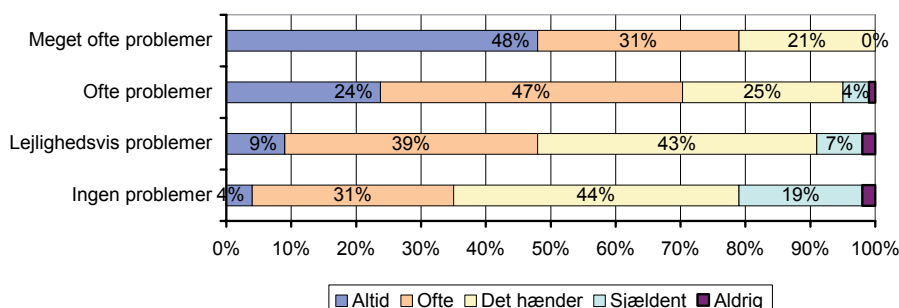
Forskellene bliver tydeligere, når vurderingen sættes i forhold til skelneevnen. Blandt dem, der meget ofte har problemer med at skelne mellem forskellige lyde, er der næsten en femtedel, der vurderer, at de i høj grad har problemer med at tale med andre. Modsat oplever lidt over halvdelen af dem, der ikke har skelneproblemer, at deres hørenedsættelse giver dem nogle problemer, når de skal tale med andre. Figur 11 viser evnen til at tale med andre i forhold til skelneevnen.

En ting, der dramatisk mindsker de unge hørehæmmedes muligheder for at følge med i en samtale er baggrundsstøj. Kun 9 % har aldrig eller sjældent problemer med at følge med i en samtale, når der er baggrundsstøj. Den største andel (40 %) har ofte problemer, mens 16 % altid har problemer, når de skal følge med i støjfyldte

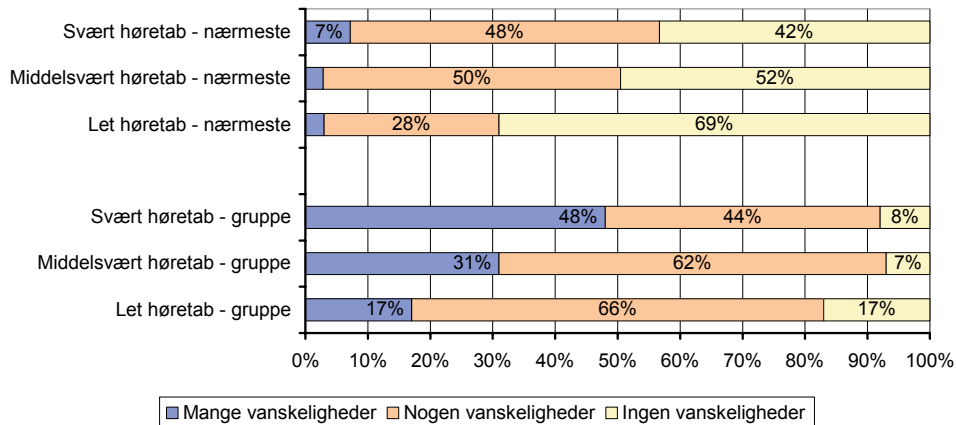
omgivelser. Høretabet betyder noget, men selv blandt dem med et let høretab er det stadig 7 %, der ikke oplever problemer med at følge med, når der er baggrundsstøj. Lige så snart der ses på gruppen med et middelsvært og svært høretab er det en forsvindende lille andel, der ikke har problemer. Blandt dem med et svært høretab er det 70 % der altid eller ofte oplever at det er svært er vanskeligt at følge med i en samtale.

Figur 12 viser situationen i forhold til de hørehæmmedes skelneevne. Problemer med skelneevnen øger i væsentlig grad problemerne i støjfyldte omgivelser.

Det centrale er imidlertid, at uanset graden af hørenedsættelsen, og problemerne med skelneevnen, så er det svært at følge med i støjfyldte omgivelser. Det er interessant, fordi meget socialt samvær finder sted i omgivelser, som rummer en eller anden form for baggrundsstøj, f.eks. samvær med vennerne på værelset med musik i baggrunden, et møde på en café med veninderne, hvor andre folks snak udgør underlægningsmusikken

Figur 12. De hørehæmmedes egen vurdering af om hørenedsættelsen påvirker deres evne til at tale med andre, fordelt på skelneevnen.

Figur 13. Høretabets betydning for om man har vanskeligt ved at følge med i almindelig samtale med dine nærmeste og om man kan følge med i en samtale, når flere er samlet (gruppe).

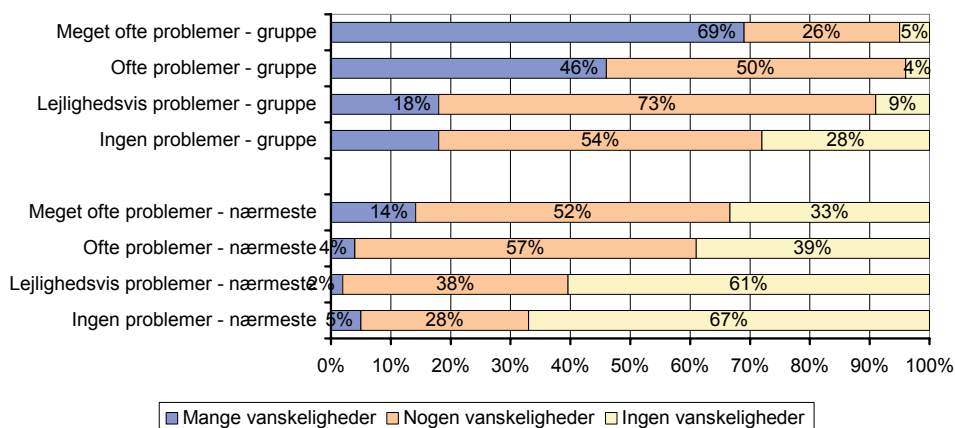
eller en tur på diskotek. Uanset hvad er meget af ungdomslivet centreret omkring samvær og møder i mere eller mindre støjfyldte omgivelser.

Der er også væsentlig forskel på, at skulle tale med én man kender og når man er sammen med flere i en gruppe. Når det gælder kommunikation med ens nærmeste er det kun 4 %, der oplever at have mange vanskeligheder, mens 44 % oplever at have nogle vanskeligheder. De tilbageblevne 52 % har ingen problemer i den henseende. Når man er flere samlet vokser vanskelighederne imidlertid. Her finder lidt under en tredjedel (32 %), at de har mange vanskeligheder. Dvs. hvor 1 ud af 25 hørehæmmede har mange problemer med kommunikationen med nogen, de kender, stiger tallet her til 1 ud af 3. Blot 10 % har ingen problemer med at følge med i samtalen, når flere er samlet.

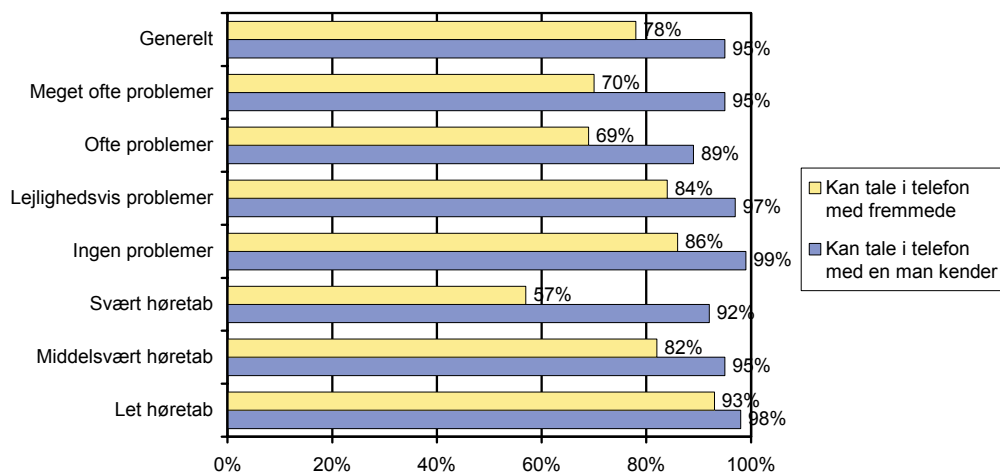
Figur 13 sammenfatter denne forskel. Figuren indeholder en sammenligning af, om man har vanskeligt ved at tale med en, man kender godt og når man er flere samlet. Tallene er fordelt i forhold til graden af hørenedsættelsen.

Andelen, der har mange vanskeligheder, er dels markant større, når flere er samlet og vokser dels med degenerationen af skelneevnen, som nedenstående figur antyder. Figur 14 er opbygget på samme facon som den foregående figur, men viser vanskeligheder med at kommunikere med ens nærmeste og når flere er samlet i relation til den hørehæmmedes skelneevne.

Analysen hidtil peger på, at de hørelaterede vanskeligheder er større, når der er flere samlet, og har en signifikant indvirkning på evnen til at kommunikere med andre. En dårlig skelneevne

Figur 14. Skelneevnets indflydelse på eventuelle vanskeligheder med at følge med i en samtale, henholdsvis med ens nærmeste – og flere er samlet (gruppe).

Figur 15. Andelen, der henholdsvis kan tale i en almindelig telefon med nogen de kender eller nogen de ikke kender. Opdelt (fra toppen) i alle samlet, skelneevnen (mange ofte problemer) og høretabets størrelse (fra svært til let høretab).

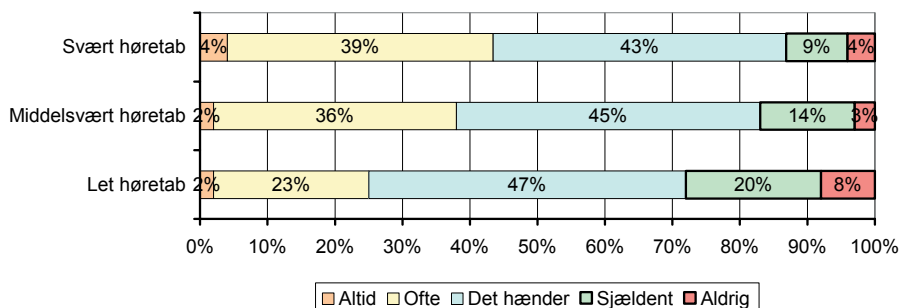
har mere betydning end høretabet per se – i særlig grad, når der er flere samlet. Som diskuteret i det foregående, har det en væsentlig betydning i ungdomslivet, hvor mange af de sociale aktiviteter der finder sted, hvor der er flere tilstede, og hvor der måske er en eller anden form for baggrundsstøj. I de situationer vil hørenedsættelsen præsentere den unge for nogle udfordringer, hvis vedkommende ønsker at følge med og være en aktiv deltager.

Når man ser på telefonen som en kommunikationsarena, er det vigtigt at holde sig for øje, at mobiltelefoner i dag giver hørehandicappede nogle nye muligheder for at kommunikere på en facon, hvor deres hørelse ikke har en blokerende karakter. SMS, MMS, email og MSN messenger på mobilen og det faktum, at stort set alle i dag har en mobiltelefon, tillader en uproblematisk kom-

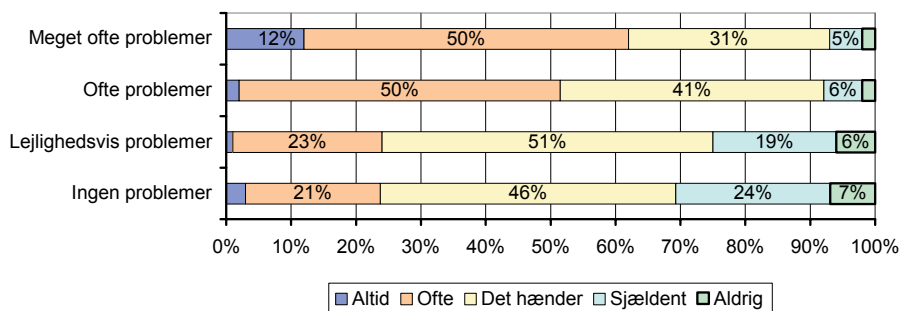
munikation for hørehæmmede. Derfor betyder det, at man har vanskeligt ved at kommunikere i en almindelig telefon ikke det samme, som for f.eks. ti til tyve år siden.

Figur 15 opsummerer, hvor stor en andel, der kan tale i en almindelig telefon med dels nogen, de kender, og nogen de ikke kender. Figuren er opdelt efter skelneevnen og høretabets størrelse. Generelt er det ikke et problem for majoriteten at tale i telefon med nogen de kender. Selv personer med svære høretab og store skelneproblemer kan for hovedpartens skyld kommunikere med nogle de kender i telefonen. Andelen falder, når man skal tale med nogen, man ikke kender.

Sluttelig er der spørgsmålet om, hvor ofte man oplever at misforstå noget i en almindelig samtale. For en tredjedels skyld sker det ofte, hvor andre 45 % oplever, at det sker engang imellem.

Figur 16. Hvor ofte man oplever at misforstå noget i en almindelig samtale. Fordelt på høretabets størrelse.

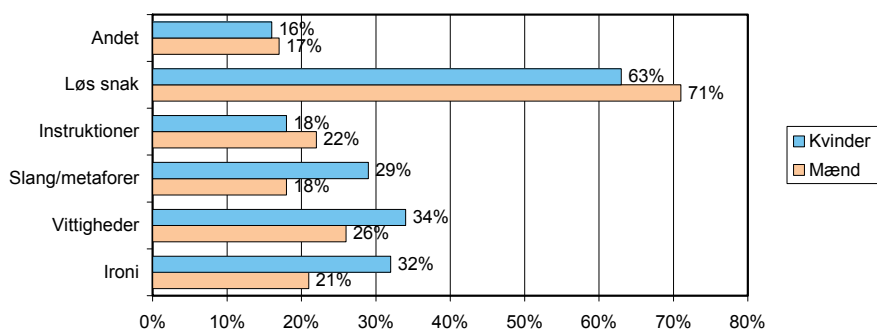

Figur 17. Hvor ofte man oplever misforståelser i en ordinær samtale. Segmenteret efter skelnevnen.

For omkring en femtedel (19 %) sker det meget sjældent eller aldrig.

Figur 16 sætter antallet af misforståelser i relation til graden af høretabet. En større hørenedsættelse påvirker risikoen for misforståelser, men forskellene er ikke så markante som man kunne forvente. F.eks. vurderer stort set halvdelen af dem med en let hørenedsættelse, at de en gang imellem misforstår noget i en samtale. At misforstå noget er med andre ord noget hovedparten af de hørehæmmede må forholde sig til. Figur 17 supplerer dette billede, men antyder en skillelinie mellem to grupper – en med ingen eller lejlighedsvis skelne problemer og en anden, hvor dem, der ofte eller meget ofte har skelneproblemer indgår. I den sidstnævnte gruppe oplever halvdelen, at de ofte misforstår noget i en almindelig samtale. I den førstnævnte gruppe er det lige knap halvdelen, der oplever, at det hænder, at de misforstår noget. Andelen, der sjældent eller aldrig misforstår noget, er også større i denne gruppe.

Misforståelser er udbredte. Men hvad er så det man har sværest ved at fange? Figur 18 giver et indblik i det. Udgangspunktet var, at der er nogle ting, som er sværere at forstå end andre ting.

Figur 18. Hvad er det sværeste at forstå, fordelt på køn. Andele er i forhold til antallet af respondenter.

Konsulent på høreområdet Inger Riisager formulerer dette forhold i forbindelse med humor:

”Noget der er karakteristisk er, at humor er vanskeligt, fordi vi ofte bruger stemmeføring til at fortælle noget morsomt, ironi. Det kan være svært at opfange. Man føler sig udenfor, når man ikke forstår, hvorfor folk griner.” (Inger Riisager)

Det samme kan siges om ironi. Ironi er netop kendetegnet ved at være dobbelttydig – der flere betydningslag i det sagte – og hvor det ikke er nok blot at forstå det ene lag, idet betydningen kan modificeres af de andre lag. Riisager peger på et andet og vigtigt aspekt nemlig, at vittigheden i sig selv ikke har den store betydning. Det er måske verdens bedste eller dårligste vittighed, men det er ligegyldigt, fordi det essentielle ved vittigheden er, at forståelsen af den er inkluderende. Man griner sammen. Man er en del af fællesskabet og fanger man ikke pointen, udskilles man.

Med det mente viser nedenstående figur, at de unge hørehæmmede har vanskeligst ved at forstå ”løs snak”.

Løs snak er den absolutte topscorer, mens netop vittigheder kommer ind på en andenplads efter-

fulgt af ironi. Direkte instruktioner er dem, der volder færrest problemer. Der er forskel på mænd og kvinders vurdering af de forskellige former. Mændene føler sig f.eks. vanskeligere stillede, når det gælder "løs snak", hvor lidt flere kvinder end mænd føler, at de har problemer med direkte instruktioner.

Der er brændstof til en diskussion af kønsroller heri, men det centrale er, at figuren indirekte afspejler hørehæmmedes brug af sprogets redundans. Det skal forstås således, at såvel det talte som skriftlige sprog indeholder mere information, end hvad en forståelse af indholdet reelt forudsætter. Det er med andre ord ofte muligt at gætte indholdet af det sagte eller skrevne, selvom man kun har adgang til en del af det sagte eller skrevne, særligt hvis man ved, hvad emnet er og kender den, der taler.

Ved "løs snak" er der typisk mange emner i spil. Hvad der bliver talt om kan skifte hurtigt. Det er jo netop løs snak. Det stiller store krav til, at man kan fange, at emnet nu skifter og hurtigt kan fange, hvad det nye handler om, før samtalen nok engang bevæger sig videre. Relationen mellem de forskellige emner er tit ikke-eksisterende. Rummet for, hvad der kan tales om, er meget åbent, og det er svært for de unge hørehæmmede at følge med under de omstændigheder.

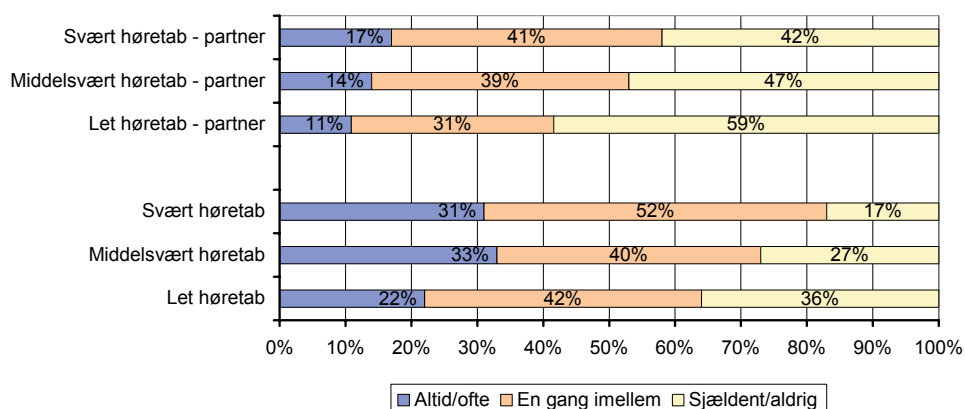
Modsætningen til "løs snak" er instruktioner. Her er der (som regel) en logisk struktur, hvor det ene leder til det næste, og emnet er det samme over et længere tidsrum, hvilket gør det lettere at følge med, hvis man blot får fat i emnet, så kan det man ikke hører substitueres.

Når kommunikationen bryder sammen

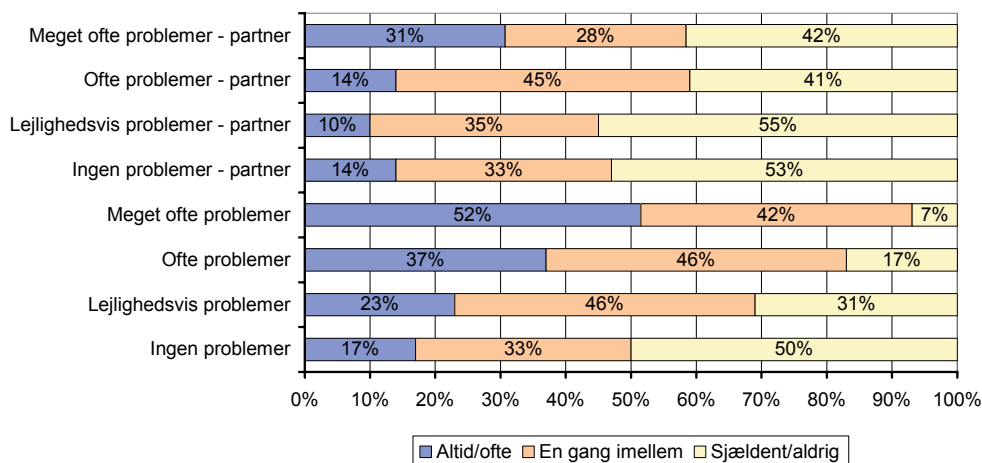
I citatet i det foregående afsnit pegede Riisager på, at den umiddelbare konsekvens af, at man ikke forstår en vittighed var følelsen af, at man var udenfor for fællesskabet. I dette afsnit vil analysen se nærmere på, hvad der sker, når kommunikationen bryder sammen. Blikket vil være rettet mod den hørehæmmede selv – hvordan reagerer vedkommende og hvilke strategier bringes der evt. i anvendelse? Men også den hørehæmmedes omgivelser vil være i fokus – hvorledes reagerer de, er deres reaktioner præget af fordomme eller noget andet?

Hvis der indledningsvis tages fat på reaktionerne, når kommunikationen bryder sammen eller der opstår en misforståelse, så oplever 29 % af de unge hørehæmmede, at de altid eller ofte bliver meget frustreret, hvis de har svært ved at følge med i en samtale. Den største del - 44 % - bliver frustreret en gang imellem, mens 27 % aldrig eller næsten aldrig oplever det. Kønsmæssigt er kvinderne mere tilbøjelig til at blive frustrerede end mændene. Der er dobbelt så mange mænd (40 %), som sjældent eller aldrig bliver frustreret.

Hvis billedet vendes om, og blikket rettes mod samtalepartneren, hvordan oplever de at skulle kommunikere med en, som har problemer med at følge med i samtalen? Set fra den unge hørehæmmedes perspektiv, så oplever 14 %, at samtalepartneren ofte eller aldrig bliver frustreret, hvis den hørehæmmede har problemer med at følge med i samtalen. Yderligere 37 % oplever, at det sker for samtalepartnere en gang imellem, mens de resterende 49 % sjældent eller aldrig oplever det.

Figur 19. Hvor ofte den hørehæmmede bliver frustreret, hvis vedkommende har problemer med at følge med i en samtale samt hvor ofte den hørehæmmede oplever, at samtalepartneren bliver frustreret. Fordelt på høretabets størrelse.

Figur 20. Hvor ofte den hørehæmmede og samtalepartneren bliver frustreret, hvis den hørehæmmede har problemer med at følge med i en samtale. Opdelt efter skelneevnen.

Figur 19 viser, hvor ofte den hørehæmmede bliver frustreret og hvor ofte den hørehæmmede oplever, at samtalepartneren bliver frustreret i relation til den hørehæmmedes hørenedsættelse. Figur 19 peger på, at dem, der oplever at have færrest misforståelser og vanskeligheder med at følge med i en samtale, heller ikke reagerer så kraftigt, når de så oplever disse problemer. Omvendt bliver dem med et større høretab også mere frustrerede.

Når det gælder samtalepartneren, er billedet meget det samme, men med den generelle forskel, at det er mindre udpræget, at samtalepartneren bliver frustreret. Det er med andre ord først og fremmest den hørehæmmede selv, der bliver frustreret.

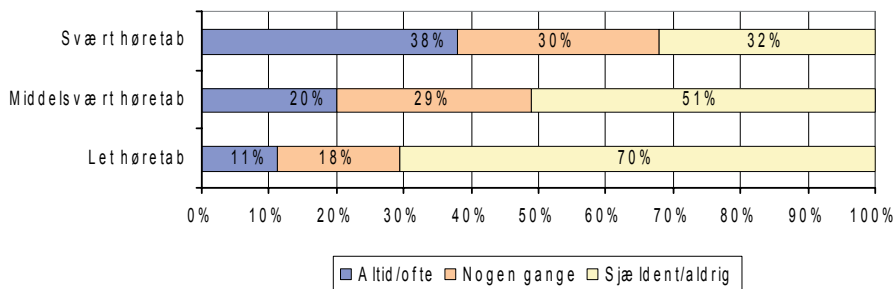
Tendensen er endnu mere eksplicit, når der ses på frustrationen i relation til skelneevnen. Blandt dem, der hyppigst har det svært med at følge med, er også dem, der reagerer i størst udstrækning. Blandt dem, der meget ofte har problemer

med at skelne mellem forskellige lyde, er det over halvdelen der altid eller ofte vil blive frustreret.

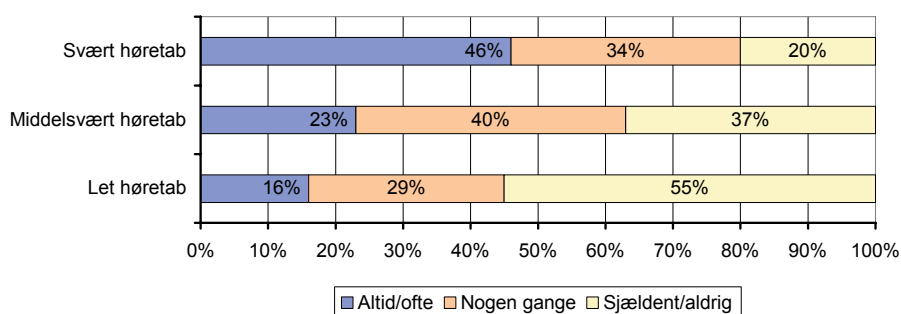
På den ene side er det ikke mærkeligt, at dem der har sværest ved at følge også er dem, der bliver irriterede og frustrerede over det. På den anden side markerer det også indirekte, at omkostningerne ved hørenedsættelsen kan være væsentlige.

Det næste spørgsmål er, hvad den hørehæmmede vælger at gøre for at forbedre mulighederne for at kunne følge med i samtalen. En mulighed er, at gøre samtalepartneren opmærksom på, at man har en hørenedsættelse. Det er ikke altid, at det er muligt at se høreapparaterne. Blandt de unge i materialet er det kun hos halvdelen, at man normalvis kan se høreapparaterne. Derfor er det ikke altid synligt for andre, at de står overfor en hørehæmmed person.

Det er meget forskelligt om den unge hørehæmmede fortæller personer, de ikke har mødt før, at de har en hørenedsættelse. Generelt informerer

Figur 21. Hvor ofte den hørehæmmede informerer samtalepartneren, som de ikke har mødt før, om hørenedsættelsen. Opdelt efter den hørehæmmedes høretab.

Figur 22. Hvor ofte den hørehæmmede informerer samtalepartneren om hvad de kan gøre for at lette kommunikationen. Opdelt efter den hørehæmmedes høretab.

22 % som regel om, at de har en hørenedsættelse, 26 % gør det nogen gange, mens 51 % aldrig eller meget sjældent vælger at gøre det. Kvinderne er mere flittige end mændene til at fortælle andre om deres hørenedsættelse.

Villigheden til at informere omgivelserne om, at man er hørehæmmet øges med høretabets størrelse. Analysen hidtil har også peget på, at høretabets påvirkning af kommunikationen øges med høretabet. Dermed bliver det mere vigtigt for den hørehæmmede at informere samtalepartneren.

At informere samtalepartneren om at man har en hørenedsættelse kan siges at være det første skridt. Det næste skridt er at give vedkommende informationer om, hvad de kan gøre for at hjælpe den hørehæmmede med at følge med i samtalen. Det kan f.eks. være at tale langsommere og tydeligere, slukke for evt. musik eller måske skrive vigtige informationer ned.

Blandt nogle af de hørehæmmede er der en del, der forventer, at folk selv automatisk tager hensyn til deres hørenedsættelse. Det særligt blandt dem med et svært høretab, her forventer 30 %, at folk selv tager hensyn til høretabet, når de taler sammen. Analyseres det i relation til, om den hørehæmmede selv informerer om hørenedsættelsen, så er der en stor majoritet, som fortæller om hørenedsættelse og som så forventer, at folk tager hensyn til det.

Den anden mulighed er som nævnt, at den hørehæmmede fortæller, hvad der kan gøres for at lette kommunikationen. Det gør 27 % af de hørehæmmede altid eller for det meste, mens 35 % gør det nogle gange og 38 % sjældent eller aldrig. Kvinderne er en anelse mere tilbøjelige til at fortælle omgivelserne, hvad de kan gøre.

Figur 22 viser andelen, der informerer om, hvad der kan gøres for at hjælpe kommunikation i relation til graden af høretabet. Det er specielt de svært hørehæmmede, der i videst udstrækning fortæller omgivelserne, hvad de kan gøre. Stadigvæk er der en femtedel af dem, der aldrig eller

sjældent gør det. Blandt dem med et let høretab, er det over halvdelen, som ikke kun drømme om at fortælle andre om, hvad de kunne gøre.

Er det så indsatsen værd at informere om, hvad der kan gøres? Bruger folk de informationer, de modtager? Ja, er for det meste de unges vurdering. 73 % af dem, der giver omgivelserne anvisninger oplever, at folk langt de fleste gange faktisk følger de råd, de får. Det er kun 6 %, der oplever, at folk ikke gør det.

På spørgsmålet om, hvorfor folk eventuelt ikke følger anvisningerne, mener lidt under en tredjedel (29 %), at det skyldes, at folk simpelthen ikke ved, hvad de skal gøre, hvilket egentlig er paradoksalt, hvis den hørehæmmede lige har fortalt dem, hvad de kan gøre. To andre væsentlige årsager til, at folk ikke følger anvisningerne er ifølge de unge hørehæmmede, at folk prøver, men at det er besværligt og at de hørehæmmede måske ikke selv er gode nok til at fortælle, hvad de skal gøre. Det er kun 4 %, der oplever, at omgivelserne er ligeglade, når de giver dem anvisninger.

Der er to ting på spil her. For det første, at den hørehæmmede opleves som tung at kommunikere med. Det kan være "besværligt" at gentage noget eller tale tydeligere. For det andet, at en del af de hørehæmmede – særligt dem med små høretab – aldrig eller sjældent fortæller omgivelserne, at de hører dårligt og hvad de kan gøre for at øge forståelsen. Det kan være, at den hørehæmmede selv mener kommunikationen går fint, men specielt støjfyldte omgivelser påvirker de fleste hørehæmmedes kommunikation i nogen grad.

Accept af handicap

Hele spørgsmålet omkring, hvad den unge hørehæmmede gør, når kommunikationen bliver udsat for problemer, er på mange planer forbundet med den unges forståelse og eventuelle accept af hørenedsættelsen. Accepten af et hørehandicap indebærer dels en accept af, at der

er nogen ting, du ikke kan eller får svært ved, og dels at kommunikationen vil blive besværet, og ikke mindst, at du og omgivelserne vil reagere på det. Reaktionen kan spænde fra frustration hos den hørehæmmede selv, hos samtalepartneren til terminering af samtalen. Konsulent for hørehæmmede i Roskilde amt Inger Riisager beskriver det konkret:

"Det kan være alt fra, at de [samtalepartneren] siger: 'Er du dum!' Til folk synes, at det er underligt, nogle bliver ved til de får forklaringen. De største barrierer ligger ofte hos den hørehæmmede selv dvs. turde markere sig i en forsamling." (Inger Riisager)(min tilføjelse)

Riisager peger på, at det som regel er hos de hørehæmmede, at der findes forskellige forhindringer. Nogle har analysen været inde på – f.eks. er det ikke en selvfølge, at andre kan se, at den hørehæmmede er hørehæmmet – og det er ikke altid, den hørehæmmede fortæller, at de er hørehæmmede og hvad folk kan gøre for at hjælpe. Det er i særlig grad dem med et let høretab, der ikke gør det. Dem med et sværere høretab gør det i større udstrækning – men er også i større udstrækning nødt til det, hvis de skal have mulighed for at kommunikere nogenlunde. Analyserne indikerer, at omgivelserne faktisk måske er mere forstående end de hørehæmmede selv (og i forhold til hvad de hørehæmmede måske selv forventer). Spørges de unge selv, om de har accepteret deres handicap og de følger, det har for deres liv, markerer 85 % af de unge, at det har de. Lidt færre (82 %), men ikke mange, synes, at de har lært at leve med følgerne af deres høretab. Andelen er overraskende nok meget konsistent på tværs af køn, alder og graden af høretabet. Overraskende, fordi det kunne forventes, at f.eks. de ældre hørehæmmede i højere grad havde accepteret deres høretab end de yngre, og ligeledes, at de med et svært høretab i større omfang havde lært at leve med deres høretab, fordi de oftere bliver konfronteret med følgerne af det. Sideløbende med dette har analysen ved flere lejligheder antydnet, at kvinder og mænd tilgår deres handicap på forskellig vis, men det afspejler sig tilsyneladende ikke i denne forbindelse.

Olav Nielsen, der er uddannelsesvejleder og ansvarlig for de hørehæmmede elever på Frijsenborg Ungdomsskole, har følgende analyse af forskellen på drengenes og pigernes forhold til deres hørenedsættelse:

"Jeg vil sige at.. altså generelt så er piger to år forud for drengene i udvikling. I den aldersgruppe vi har. Men jeg synes ikke at ... man sådan kan sige, at piger har lettere ved at acceptere det end drengene, tværtimod næsten, fordi drengene er måske ikke helt så forfængelige .. eller har sådan lidt

mere en fysisk tilgang til det en "selvfølgelig, sådan er jeg og sådan ser jeg ud" .. og det er selvfølgelig også noget med ... selvom vi har langhårede drenge, så har vi faktisk aldrig drenge, der skjuler deres høreapparat, det har vi faktisk ikke. Og det har vi tit piger der gør. Der er tit piger som først næsten kommer i krise, når de skal herfra fordi de slet er ikke klar til at møde en hørende verden, som hørehæmmet, det er de altså ikke.. og vi har nogen, som selvom de har været her i to år, så må vi sige, at dem er vi altså ikke færdige med." (Olav Nielsen, underviser på efterskole)

Hvis pointerne i Nielsens analyse skal opsummeres er de, at for det første oplever han, at pigerne generelt er nogle år foran drengene i den aldersgruppe, han arbejder med. For det andet har drengene ofte lettere ved at acceptere handicapet, fordi de har en anden tilgang til hørenedsættelsen, hvor det meget bliver til et spørgsmål om praktiske ting, hvor pigerne i hans optik ikke fokuserer så meget på det. Samtidig er nogle piger, der vælger at skjule deres høreapparater, også selvom de er et sted, som er valgt pga. deres hørenedsættelse og hvor der bliver taget vidtstrakte hensyn til deres hørenedsættelse. Ofte bliver brugen af høreapparater set som et symbol på handicapaccept eller ej, som i følgende citat, hvor Grethe beskriver, hvorledes en skolekammerat stadig skjuler sit høretab og sine høreapparater, selvom hun nu går på denne efterskole:

"Jamen det er bevidst, altså hun har svært ved at acceptere, at hun er hørehæmmet. Det var også hende, der sagde i går, at hun betragter da ikke sig selv som hørehæmmet, fordi hun hører meget godt [...] Og det er også sådan i hendes gamle klasse, der var det kun hendes nære veninder, der vidste, at hun var hørehæmmet, alle de andre vidste det ikke." (Grethe)

Udsagnet bekræfter Nielsens tredje pointe, hvor han antyder, at handicapaccepten for nogle – særligt pigerne – egentlig er overfladisk i den forstand, at de først kommer i "krise", når de bliver konfronteret med et andet miljø efter efterskolen. Et miljø, hvor forståelsen af hørehandicapet ikke er lige så naturlig som på efterskolen.

At der for en del af de unge hørehæmmede i virkeligheden er tale om en overfladisk accept af deres handicap understøttes også af andre kilder. Pia Mikkelsen beskriver det således:

"Så er der den typisk hørehæmmede, som ikke vil være ved det, ikke vil undersøges og bruge høreapparatet. Så er det først, når de bliver fyret, skal skilles eller noget, at de begynder at bruge det." (Pia Mikkelsen)

Den handicapaccept som Nielsen og Mikkelsen beskriver, og som jeg har benævnt som overfladisk, er tilsyneladende baseret på, at tingene forbliver det samme, og at dette status quo er tilfredsstillende for alle. Inger Riisager peger implicit samtidig på, at accepten kan være overfladisk i den forstand, at den bliver til et spørgsmål om man bruger høreapparater eller ej, hvor der sagtens kan være flere dimensioner i dette:

"Det er et typisk, at man kommer med et lille spørgsmål fx et hjælpemiddel. Når vi så kommer lidt ned i lagene, er der acceptproblemer: 'Hvordan skal jeg leve med at være hørehæmmet?', nederlagene og der er ofte flere lag og dimensioner. Så kræver det flere samtaler." (Inger Riisager)

Diskussionen om handicapaccept rummer med andre ord mange facetter. Det er ikke kun et spørgsmål om hjælpemidler eller ej, det er også evnen til at acceptere de problemer, der næsten uundgåelig følger med et høretab – misforståelserne, frustrationen, når kommunikationen går i fisk osv.

Strategien med ikke at acceptere handicapet eller lade som om, man har styr på det, kan potentielt koste kræfter og energi på et senere tidspunkt. Olav Nielsen beskrev, hvorledes de hørehæmmede elever kunne møde kriser efter opholdet på skolen, Pia Mikkelsen pegede på, at disse kriser ofte ville komme i forbindelse med grundlæggende livsændringer, såsom jobskift, skilsmisser eller lignende. Samtidig kan det at skulle opretholde en facade som normalthørende, være meget anstrengende. Abalone fortæller om de kræfter, hun brugte i en årrække på at være "normal" og ikke tænke på hendes hørenedsættelse:

"Altså jeg tror virkelig at jeg brugte rigtig mange kræfter på at fortrænge fuldstændig, at jeg var hørehæmmet, altså. Og også .. altså jeg kan huske hvor mange, sådan.. især da jeg som tretten, fjorten, femten-årig, altså alle de der fantasier om, hvor meget nemmere ens liv kunne have været, hvis man ikke havde haft det at kæmpe med, ikke, altså." (Abalone)

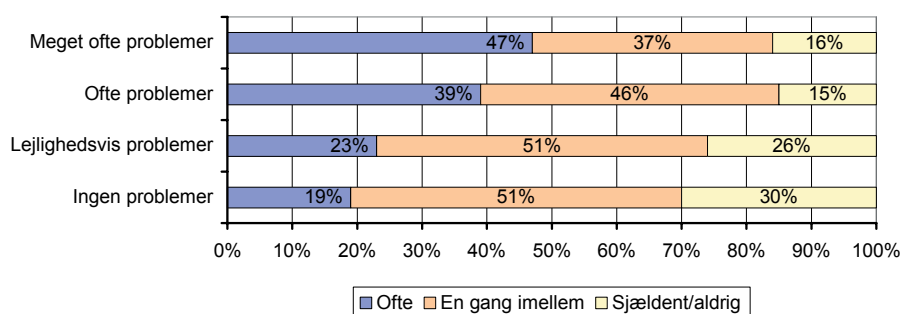
I forhold til spørgsmålet om kommunikation er accepten af handicapet vigtig, da den påvirker, hvordan den unge hørehæmmede reagerer, når kommunikationen er truet. Det er klart, at har den unge hørehæmmede ikke accepteret, at vedkommende har et hørehandicap, vil vedkommende ikke informere andre om, at det kan påvirke deres indbyrdes kommunikation og hvad der evt. kan gøres for at afhjælpe det. Riisager har følgende analyse af, hvilke strategier de unge hørehæmmede kan vælge i forhold til kommunikationen. Hun beskriver, hvad man gør, hvis man oplever, at man ikke kan følge med:

"Så isolerer man sig, og den onde spiral starter: 'Jeg kan ikke følge med, jeg er ikke ligeværdig'. Andre siger: 'Nå, det var nok ikke så vigtigt, og hvis det var, må de sige det igen!' Der er ofte hørehæmmede der styrer et selskab, for så kan de ikke høre andre. Hvis vi skal lave en karakteristik, så er der de dominerende, og dem der er usikre på sig selv, og mellemgruppen, som bare har tjek på det hele, uanset hvad og kan klare alt. Så det handler jo meget om den psykologiske bagage, som du har med i rygsækken, hvordan du tackler dit liv." (Inger Riisager)

Den psykologiske bagage kan bl.a. være, om man har accepteret handicapet eller ej. De tre muligheder som Riisager præsenterer er at kan den hørehæmmede ikke følge med, så kan vedkommende for det første vælge at tage téten ud fra en devise om, at så ved vedkommende i al fald, hvad der bliver talt om. Den anden mulighed er, at den hørehæmmede trækker sig tilbage, ud af samtalen, og affærdiger den som uvigtig. Den sidste mulighed er den "gyldne" mellemvej, hvor den hørehæmmede på forskellig vis forsøger at følge med igennem anvendelsen af forskellige strategier – det kan f.eks. være mundaflæsning, som kapitlet tidligere har været inde på – ellers kan den hørehæmmede vælge at lade som om vedkommende har hørt det hele. Altså, spille med uden helt at vide, hvad der sker. Sproget er som nævnt tidligere redundans, så rummer en mulighed for at følge med selvom man ikke helt kan høre, hvad der bliver sagt. I nogle tilfælde kan kropssproget anvendes som indikator for, hvad den hørehæmmede skal bidrage med. Det er en strategi, som 30 % af de unge hørehæmmede tager i brug ofte, og 48 % bruger en gang imellem. Kun 22 % gør dette sjældent eller aldrig. Figur 23 viser, hvor ofte den hørehæmmede vælger denne strategi, fordelt i forhold til, hvor ofte vedkommende oplever at have problemer med at skelne mellem forskellige lyde.

Næsten halvdelen af dem, der meget ofte oplever at have skelneproblemer, vil ofte også lade som om, de har hørt det hele, selvom det ikke er tilfældet. Yderligere 37 % vil gøre det en gang imellem. Det er forholdsvis få, der aldrig eller sjældent vil bruge denne strategi. Men det er ikke kun dem med store skelneproblemer, der bruger dette, også i de andre kategorier er der en væsentlig andel, der vælger at lade som om, om end hyp-pigheden falder i takt med, at skelneproblemerne aftager.

Hvad er risikoen ved at lade som om man har hørt det hele og hvad er gevinsten? Risikoen er, at den hørehæmmede bliver afsløret i at spille med. Det kan enten være direkte ved, at den hørehæmmede bliver afkrævet et respons på noget af det

Figur 23. Hvor ofte den hørehæmmede lader som om vedkommende har hørt det hele, selvom det ikke er tilfældet. Fordelt i forhold til skelneevnen.

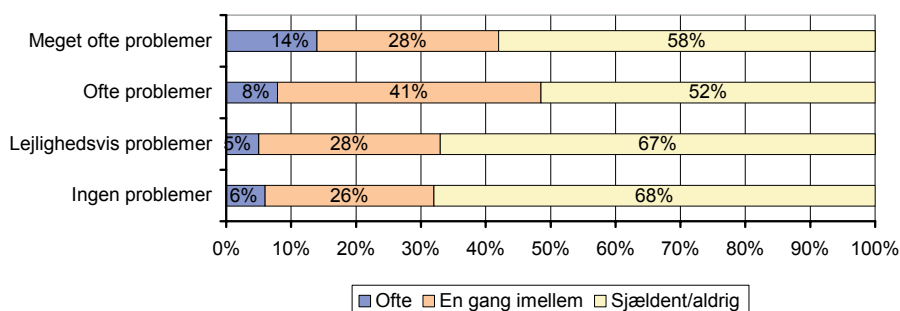
sagte eller indirekte ved, at den hørehæmmede reagerer i modstrid med samtaleindhold, som f.eks. senere spørger til en oplysning som vedkommende helt klart har fået undervejs i samtalen.

Omvendt ligger den mulige gevinst i, at den hørehæmmede undgår at bremse samtalen ved at bede om en eller flere gentagelser. Der er også en risiko ved at bede andre om gentagelser og ved klart at gøre sig ekstra umage for at fange, hvad de siger. Risikoen er at folk bliver utilpasse, idet den hørehæmmede ved at bede om en gentagelse indirekte sender et signal om, at de faktisk ikke er særlig kompetente til at kommunikere. Dette sker oftest uerkendt, men kan alligevel få folk til at føle sig utilpasse eller usikre, og dermed påvirke afviklingen af kommunikationen i en negativ retning. Det samme gør sig gældende, hvis den hørehæmmede gør sig særlig umage for at følge med, hvad enten det betyder, at den hørehæmmede stiller sig tættere på, lægger en hånd bag øret for bedre at kunne høre eller noget helt tredje. Det kan gøre samtalepartneren usikker, og ligeledes have en negativ påvirkning på samtalen. Man kan blot sammenligne situationen

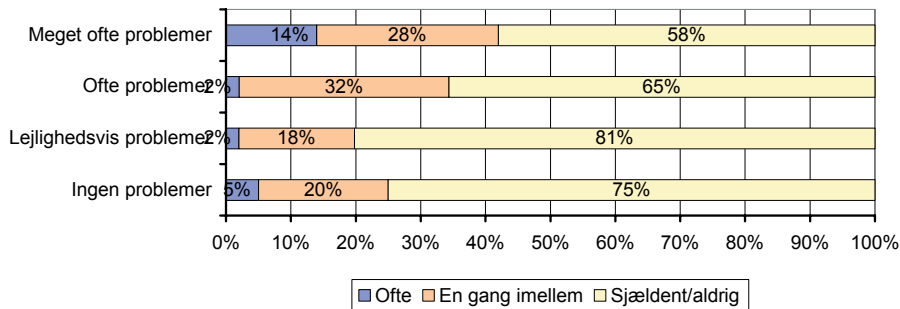
med, når en voksen skal forstå et lille barn. Det er nogle af de samme processer, der finder sted, når den hørehæmmede gør sig umage, men også de samme implicitte signaler, der afsendes. Pia Mikkelsen fra Landsforeningen for Bedre Hørelse beskriver denne situation i det følgende citat, hvor hun reflekterer over hørehæmmedes status, og hvad der sker, når den hørehæmmede beder om at få gentaget noget:

"Ja, det er jo ikke prestigefyldt ikke at høre godt. Nok fordi man er irriterende for sine omgivelser. Det kan være sårende for samtalepartneren at skulle gentage. Folk bliver stødt, når de bliver irettesat på deres kommunikation. Hvis de bliver bedt om at køre en rullestol, eller åbne en dør, så får man lov til at være god. Ved det andet bliver man kritiseret." (Pia Mikkelsen, Landsforeningen for Bedre Hørelse)

I de to følgende figurer vises det henholdsvis, hvor ofte den hørehæmmede oplever, at folk bliver usikre eller utilpasse, hvis de bliver bedt om at gentage noget, de lige har sagt (Figur 24), og i hvilken udstrækning den hørehæmmede har væ-

Figur 24. Hvor ofte den hørehæmmede har oplevet, at folk bliver usikre eller utilpasse, hvis de bliver bedt om at gentage noget de lige har sagt. Fordelt efter graden af eventuelle skelneproblemer.

Figur 25. Hvor ofte den hørehæmmede har oplevet, at folk bliver usikre eller utilpasse, hvis den hørehæmmede har gjort sig umage for at kunne forstå hvad de siger. Grupperet efter graden af skelneproblemer hos den hørehæmmede.

ret ude for, at omgivelserne bliver usikre, hvis den hørehæmmede gør sig ekstra umage for at følge med i samtalen (Figur 25). Begge figurer er opdelt efter den hørehæmmedes skelneevne.

I ovenstående figur er der en skilleline mellem dem med lejlighedsvis/ingen skelneproblemer og dem, der ofte eller meget ofte har problemer med skelneevnen. Generelt oplever dem med få skelneproblemer ikke, at folk bliver sikre, når de bliver bedt om at gentage noget. Det sker forholdsvis sjældent. Det er måske også tilsvarende sjældent, at dem i disse grupper rent faktisk beder om at få gentaget noget. I den anden gruppe med dem, hvor der er signifikante skelneproblemer, oplever man i højere grad, at folk bliver usikre, hvis de skal gentage noget, de lige har sagt. Det peger med andre ord på, at hvis man beder folk gentage, vil man i en række tilfælde opleve, at de bliver usikre eller utilpasse.

Samme mønster kan iagttages, når man ser på, om den hørehæmmede oplever, at folk bliver usikre eller utilpasse, hvis den hørehæmmede gør sig ekstra umage for at forstå, hvad de siger. Figur 25 viser dette mønster.

Blandt dem, der meget ofte har problemer med at skelne mellem forskellige lyde, har 42 % ofte eller en gang imellem været ude for, at folk bliver utilpasse, når de forsøger at høre, hvad de siger.

De to figurer peger på, at det ikke er uden omkostninger for den hørehæmmede at forsøge at følge med i en samtale. Omgivelserne vil reagere, og den reaktion kan være negativ i den forstand, at de bliver usikre eller utilpasse, hvilket potentielt kan føre til, at de trækker sig helt ud af kommunikationen med den hørehæmmede. Man kan også sige, at når den hørehæmmede gør sig umage for at følge med, kan omgivelserne opleve vedkommende som "besværlig" og "tung". Den hørehæmmede løber en risiko for at blive rubriceret som dum eller "ikke-den-hurtigste-knaltert-på-molen" og det er i det lys, at det f.eks.

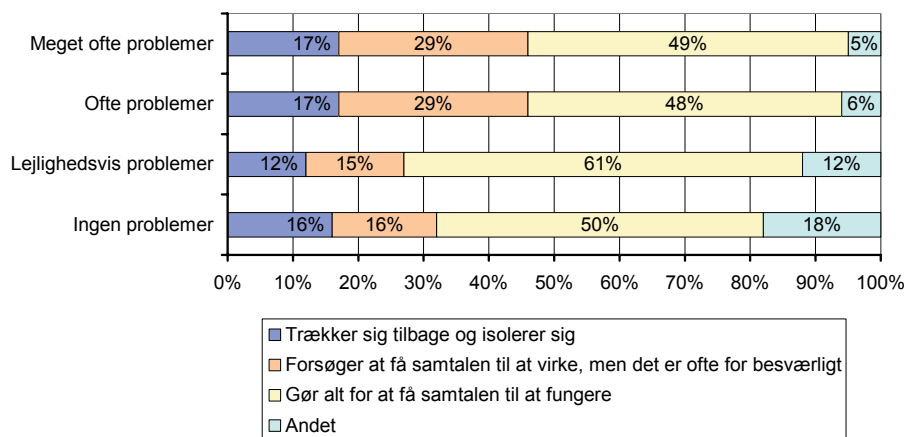
nogen gange er lettere blot at lade som om, man har hørt det hele, selvom det ikke er tilfældet. De to følgende citater belyser denne problemstilling med de unges egne ord. Det første citat er en kvinde på 20 år med et middelsvært høretab. Hun beskriver, hvad det værste ved at være hørehæmmet er:

"Det værste ved at være hørehæmmet er, at folk har meget svært ved at tage hensyn til, at man har svært ved at høre. Folk bliver meget let sur/irriteret over, at man gerne vil have dem til at gentage det, de lige har sagt. At man meget let kommer til at misforstå, hvad folk siger. Jeg misforstår let folk, fordi at jeg tit hører det, folk siger til mig som en kritik eller som, at de er sure på mig, hvor det i de fleste tilfælde er fuldstændigt modsatte ting, de har sagt, altså positive ting, ros osv. Det sker ofte pga. folks toneleje, hvis de taler for højt eller med en for lav/dyb toneleje, misforstår jeg det hele meget tit."

Det andet citat stammer fra en 24-årig mand med et middelsvært høretab. I lighed med det foregående citat, svarer han på, hvad det værste er ved at være hørehæmmet:

"At man ikke altid kan høre, hvad der bliver snakket om i en samtale, hvor flere personer deltager, og når man ikke kan høre det, holder man sig ofte tilbage med at snakke med, og så får man at vide, at man ikke siger så meget, og et spørgsmål om, hvorfor man er så stille?"

Hvis denne diskussion tages et skridt videre, hvad sker der så, når den hørehæmmede kommunikerer med familien og vennerne – altså med nogen, der kender den hørehæmmede og ved at vedkommende har et høretab – hvad hænder der, når kommunikationen løber ind i problemer? Overordnet set vælger halvdelen af de unge hørehæmmede i den situation, at gøre alt, hvad

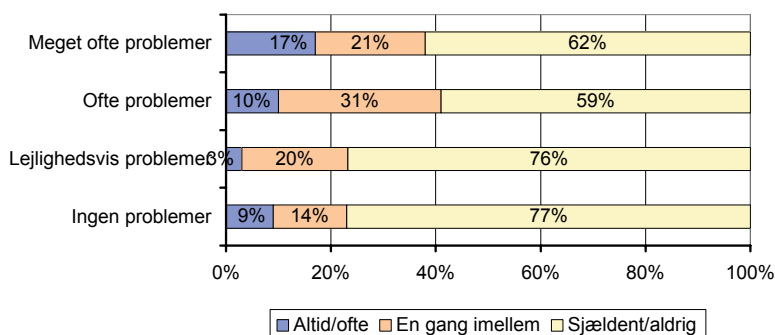
Figur 26. Hvordan reagerer den hørehæmmede, når der er problemer med at kommunikere med familie og venner. Opdelt efter skelneevnen.

de kan gøre for at få samtalen til at fungere. Andre 21 % forsøger at få samtalen til at fungere, men erkender, at det ofte er for vanskeligt. 15 % vælger at afbryde samtalen og isolerer sig. Figur 26 viser, hvad den hørehæmmede vælger at gøre, når kommunikationen med familien og venner løber ind i problemer.

Andelen, der vælger at trække sig tilbage og isolere sig er stort set konsistent uanset graden af skelnetabet. Derimod vil dem med et sværere skelnetab oftere opleve, at deres forsøg på at samtalen til at fungere strander, fordi det er besværligt. Det giver også god mening jf. de tidligere analyser af redaktioner på forbedre kommunikationen.

Den samme opsplitning mellem hørehæmmede med små og store skelneproblemer kan også

ses i relation til, hvor tit de unge hørehæmmede oplever skænderier og uoverensstemmelser med deres familie og venner som en følge af deres hørenedsættelse. Hovedparten (69 %) oplever den situation aldrig eller sjældent, mens det hænder for 23 % en gang imellem. For de sidste 8 % sker det tit eller altid. Opdeles disse tal i relation til den hørehæmmedes skelnetab, så har dem med skelneproblemer oftere denne slags problemer med deres venner og familie. Det er på den side ikke mærkeligt, at dem, der hører dårligere oftere oplever problemer med familien og vennerne. På den anden side kunne det antages, at vennerne og familien i disse situationer vil være ekstra opmærksomme på den rolle høretabet spiller. Figur 27 viser hyppigheden af skænderier og overensstemmelser med familie og venner i relation til skelneevnen.

Figur 27. Hvor tit oplever du at have skænderier/uoverensstemmelser med din familie eller venner, som følge af din hørenedsættelse. Sorteret efter skelneevnen.

Afrunding

Dette kapitel har bevæget sig fra et spørgsmål om, hvilken kommunikationsform unge anvender – til hvor ofte de hørehæmmede unge skændes eller har uoverensstemmelser med deres venner og familie. Fællesnævneren har været kommunikation – og i nogen udstrækning, hvad der sker, når kommunikationen løber af sporet.

I indledningen til kapitlet var der en historie fra Sverige, der beskrev, hvor galt det kan gå, hvis kommunikationen bryder sammen. I historien bliver en døv overfaldet af en blind, fordi den døve ikke fanger, at den blinde ikke kan se, og derfor ikke tilpasser kommunikationen herefter. Den blinde har opfattet det som en selvfølge, at omgivelserne kunne se, at vedkommende var blind, og ville indrette deres adfærd derefter.

De unge hørehæmmede befinder sig nogle gange i en tilsvarende situation. Det er kun ved halvdelen, at omgivelserne kan se høreapparatet, og dermed har en mulighed for at erkende, at den unge har et høretab af et uvist omfang. På den anden side er det langt fra sikkert, at den hørehæmmede selv har et afklaret forhold til hørenedsættelsen. Kapitlet har diskuteret, hvilken karakter accepten af handicappet har. For en del af de hørehæmmede virker det som om, at deres forhold til funktionsnedsættelsen er baseret på, at den reelt ikke er til besvær i hverdagen, udover nogle få situationer, som ikke er en del af den normale hverdag.

Den centrale skillelinie igennem kapitlet har været den unge hørehæmmedes skelneevne. Skelneevnen har vist sig, at være en central faktor i mange af de forskellige analyser. Meget af det, der former handicappet for den unge hørehæmmede, er bundet op på skelneevnen. En dårlig skelneevne giver problemer i mange forskellige sammenhænge.

Brugen af mundaflæsning er udbredt, men er mest integreret og brugt af de unge med et signifikant skelneproblem. Med integreret menes der, at denne gruppe i stor udstrækning bruger mundaflæsning som en naturlig del af deres kommunikation. De er som regel ikke bevidste om mundaflæsningen, men bruger den automatisk.

Endelig har diskussionen været inde på den hørehæmmedes muligheder i en samtale, hvor vedkommende har problemer med at følge med. Analysen har peget på, at der er en række muligheder – f.eks. at lade som om man har hørt det hele, selvom det ikke er tilfældet eller bede folk om at gentage, hvad de lige har sagt. Hver af disse muligheder rummer forskellige risici. Ved den ene mulighed vil den hørehæmmede ikke få alle informationerne i samtalen, ved den anden mulighed risikerer den hørehæmmede, at samtalepartneren bliver utilpas over den hørehæmmedes adfærd.

Kapitel 9 - Mobning, ensomhed og selvmord

I dette kapitel vil der blive set på forekomsten af mobning i materialet. Mobningen vil blive sat i relation til de unges selvværd og eventuelle overvejelser omkring selvmord. Dette skal ikke tages til indtægt for, at mobning automatisk fører til lavere selvværd og selvmord, men disse vil her blive anvendt til at se på mobningens påvirkning. I kapitel 2 om unge generelt i dag pegede ungdomsforskeren Lars Grue, at adgangen til et fællesskab med andre jævnaldrende unge var essentielt i udviklingen af en god livskvalitet. At være udsat for mobning kan i den forbindelse ses som en ondindet eksklusion fra dette samvær.

Mobning kan her forstås som en gentagen udsættelse for negative handlinger af såvel verbal, social, fysisk, materiel og elektronisk art. Tillige indebærer mobning en asymmetri i magtforholdet mellem den mobbede og mobberen. Asymmetrien betyder, at den mobbede får vanskeligt ved at forsvare sig. Mobningen kan desuden gennemføres åbent eller indirekte og af en eller flere personer .

Ses der indledningsvis på, hvad andre undersøgelser har vist, så er der f.eks. omkring 40 % af de unge på uddannelsesinstitutionerne i Gentofte Kommune, som har været udsat for mobning. Der kan ikke konstateres nogen forskelle på drenge og piger i den forbindelse (Hansen 2004). Ses der på unge hørehæmmede, så har 50 % været udsat

for mobning i folkeskolen. Tallene er måske ikke umiddelbart direkte sammenlignelige, men giver desto ikke mindre et fingerpraj om, at lidt flere hørehæmmede har været udsat for mobning end normalthørende unge. Se i øvrigt kapitel 6 for en gennemgang af unge hørehæmmedes oplevelser med folkeskolen.

Mobning

Når man interviewer de unge hørehæmmede, er det meget forskelligt, hvor meget mobningen fylder i deres beretninger. Mange har dog været udsat for drillerier af varierende grad, uden at de vil kalde det mobning. I nogle tilfælde har mobningen rod i uvidenhed, som Grethe beskriver det her:

"Jeg kan ikke helt huske det, men et eller andet ledt. Og så var der sådan noget med, at "nå I lader som om, I ikke kan høre det", fordi man gider bare ikke sige noget til dem. Og nogle gange så føler man også lidt, at "nå, nu kan jeg heller ikke sige noget til dem." (Grethe)

Andre gange har mobningen en anden karakter, som Katrine beskriver det i nedenstående citat, hvor udgangspunktet er, at hun fortæller, at hun og de andre hørehæmmede på den skole, hvor

hun gik tidligere, nogle gange er blevet angrebet:

"... ja nogle af dem de var sådan ... der var nogen sådan lidt bande blandt nogle af de hørende. De kunne godt være lidt stride, så...

- Interviewer: Blev I ellers mobbet på nogen måde? Var der nogen, der gik og råbte efter jer?

"Ja ja. "Døve spassere, hvad laver I her" og alt muligt." (Katrine)

Mobningen kan også have mere diskret karakter, som det følgende citat viser. Det er et klip fra et interview med en veluddannet kvinde, som bor i provinsen, og som har haft et problematisk forhold til kammeraterne gennem hele grundskolen:

Interviewer: "... men du blev også drillet i Folkeskolen, sagde du?"

"... ja, egentlig ikke drillet, men det var sådan ligesom ... altså den der indirekte udfrysning." (Abelone)

Lidt senere i interviewet, hvor samtalen igen kommer ind på oplevelserne i folkeskolen, siger Abelone:

"Men der var så mange ting, som gjorde mig anderledes, altså. Jeg tror så måske, at hvis jeg ikke havde været hørehæmmet, så kunne jeg måske mere være sådan en, som man syntes var lidt spændende, fordi det var eksotisk, men fordi jeg så også var det, så blev det mere sådan .. eksotisk på en mærkelig måde, ha ha." (Abelone)

Høretabet var med en anden formulering den faktor, som gjorde, at det fremmede ved Abelone, blev vendt til noget negativt i stedet for noget eksotisk, som Abelone selv udtrykker det.

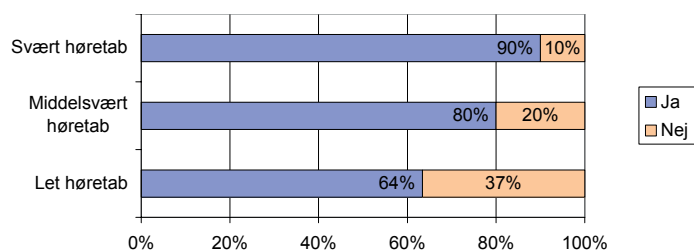
Diana, der i lighed med Abelone har været udsat for meget mobning i folkeskolen, er inde på nogle af de samme pointer som Abelone, nemlig, at hørenedsættelsen i sig selv ikke nødvendigvis udløser mobningen, men gør den hørehæmmede sårbar for mobning:

"Jamen høretabet havde helt klart en eller anden effekt altså. Det handler jo også om, at man i forvejen føler sig udenfor, fordi man ikke kan følge med, og man kan let komme til at sige noget forkert, fordi man misforstår situationer. [...] Så det er ikke høretabet, som sådan der er årsagen, det er undskyldningen. Ligesom hvis man driller en med briller eller rødt hår, eller en der er tyk, så er det undskyldningen. Årsagen er jo mere hierarki, og at børnene kan komme af sted med det og andre psykologiske faktorer, der spiller ind på hvem, der bliver mobbeofre og krænkere, eller hvad det hedder. Mobbere." (Diana)

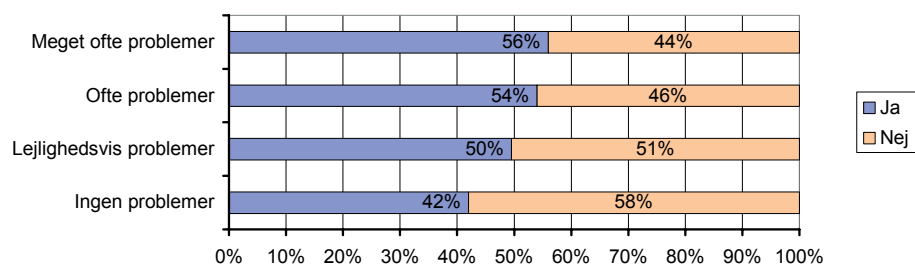
Mobningen var i Dianas tilfælde så voldsom, at den tvang hende til at skifte skole i samråd med hendes forældre. Men Diana har en anden pointe, der er særlig interessant i forhold til unge hørehæmmede nemlig, at:

"...når man kommer i den der hviske tiske alder, som jeg kalder den, hvor man snakker mere, end man leger, så føler man sig rigtig meget udenfor. [...] Det var vel i 5., 6. eller 7. klasse, at det begyndte at blive svært." (Diana)

Når samværet skifter fra at kredse om konkrete aktiviteter, som en leg eller et spil, hvor reglerne og fremgangsmåden er kendt til nogle mere diffuse aktiviteter, hvor samværet i sig selv er målet, hvor reglerne ikke er faste, bliver det vanskeligere for de hørehæmmede at være med, og de risikere lettere at blive udelukket og mobbet. Det er en

Figur 1. Om den hørehæmmede har været udsat for mobning (ja/nej) set i relation til høretabets størrelse.

Figur 2. Om den hørehæmmede har været udsat for mobning (ja/nej) set i relation til, om man oplever at have problemer med at skelne mellem forskellige lyde.

pointe, som også Nordén, Tvingstedt og Ång (1990) også har i deres beskrivelse af hørehæmmede skoleelever.

Det interessante i det følgende er, om høretabet spiller ind, og så fald i hvilket omfang og hvorledes det har betydning. Altså, hvordan de dramatiske følger af et udramatisk handicap manifesterer sig jævnfør diskussionen i kapitel 9.

Høretab og mobning

Høretabets størrelse har umiddelbart ikke statistisk betydning, men det fremstår som om, at et stort høretab øger risikoen for at blive mobbet. Risikoen for at blive mobbet i relation til den unge hørehæmmedes høretab er vist i omstående figur 1.

Hvis man i stedet for høretabets størrelse ser på, hvorvidt evnen til at kommunikere ubesværet spiller en rolle, så viser sig der sig en forsigtig sammenhæng, som figur 2 viser.

Figuren viser, at dem, der ikke har problemer med at skelne mellem forskellige lyde ikke i samme omfang som dem, der meget ofte oplever at have problemer, har været udsat for mobning.

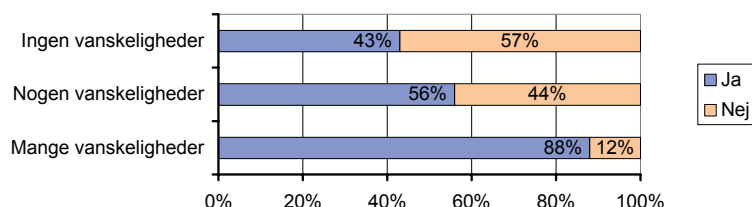
Andelen vokser med fjorten procent fra 42 % til 56 % procent.

Den næste figur, som viser sammenhængen mellem mobning og evnen til at følge med i en almindelig samtale, fortæller den samme historie, om end i en mere prægnant grad.

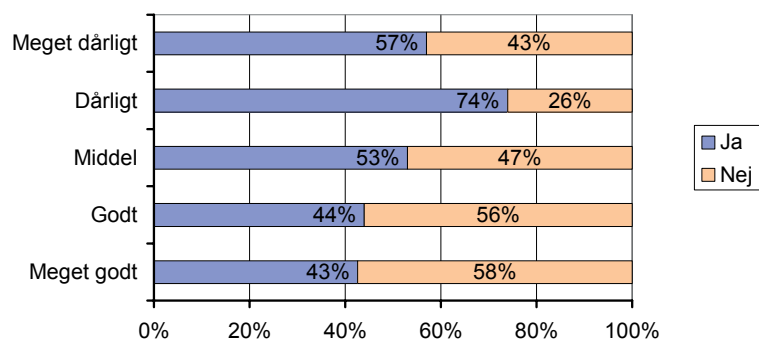
Det er tilsyneladende evnen til at kommunikere ubesværet, som i højere grad end selve høretabets størrelse har betydning for, om den unge hørehæmmede har oplevet mobning i folkeskolen. Dem, der ikke har problemer med at tale med andre, oplever mobning i samme udstrækning som normalthørende unge, men andelen blandt dem, der har mange problemer, vokser til over det dobbelte.

Ifølge de unge hørehæmmede selv, så mener 53 %, at mobningen havde relation til deres høretab. Andelen ændrer sig overraskende ikke i forhold til skelnevnen, eller om man har vanskeligheder med at følge med i en almindelig samtale med ens nærmeste.

En ting, der også har betydning, er, hvordan man oplever at klare sig fagligt i folkeskolen. En dårlig faglig formåen øger risikoen for at blive mobbet. Der er ingen sammenhæng mellem faglige

Figur 3. Andel, der har oplevet mobning i folkeskolen (ja/nej), fordelt på, om man oplever at have vanskeligheder ved at følge med i en almindelig samtale med sin nærmeste (forældre, venner, ægtefælle, kæreste mv.).

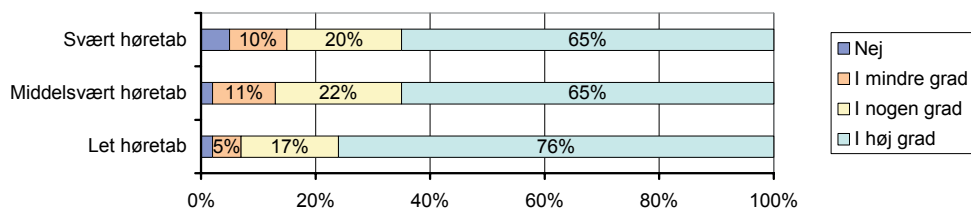
Figur 4. Andel, der har oplevet mobning i folkeskolen (ja/nej), fordelt på, hvordan man oplevede at klare sig fagligt i folkeskolen.

formåen og evnen til at kommunikere. Sammenhængen mellem den hørehæmmedes faglige formåen og andelen, der har været udsat for mobning, er illustreret i figur 4.

Ubehagelige drillerier

En begrænsning ved spørgsmålet om mobning er, at det er begrænset til mobning i folkeskolen. I undersøgelsen er der også blevet spurgt til, om den unge hørehæmmede bliver udsat for ubehagelige drillerier pga. vedkommendes hørelse. 68 % oplever ikke ubehagelige drillerier i deres hverdag, mens 20 % oplever det i mindre grad, og de sidste 12 % er udsat for drillerier i nogen eller høj grad. Høretabets størrelse har en mindre indvirkning på andelen, der oplever drillerier. Det er særligt dem med et middelsvært og svært høretab, der i større udstrækning bliver mødt med ubehagelige drillerier. Figur 5 viser fordelingen:

I forhold til evnen til at kunne skelne mellem forskellige lyde er billedet stort set sammenfaldende. Det er i særlig grad de hørehæmmede, der har problemer med at skelne mellem forskellige lyde, der oplever ubehagelige drillerier.

Figur 5. Andel, der bliver udsat for ubehagelige drillerier pga. deres hørelse i relation til graden af deres hørenedsættelse.

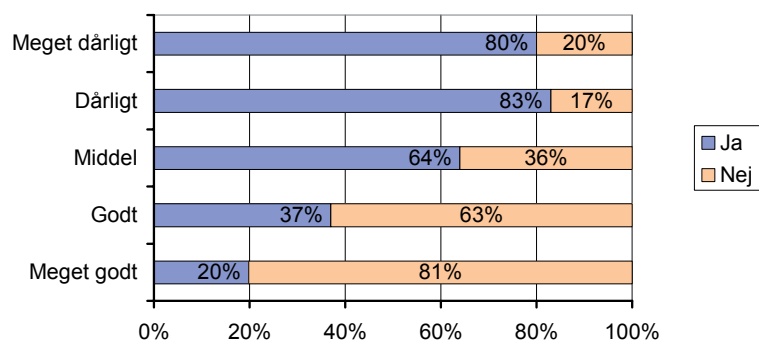
Konsekvenser af mobningen

Følgerne af mobningen kan aflæses på mange områder. Kigger man helt overordnet på, om man var glad for at gå i skole, var 60 % af dem, der har været mobbet, glade for at gå i folkeskolen. Blandt dem, der ikke har oplevet mobning, er den tilsvarende andel 84 %.

Ses der f.eks. på det sociale netværk i folkeskolen, kan der identificeres en meget klar sammenhæng mellem det at have været mobbet og vurderingen af, hvordan man oplevede at klare sig socialt i folkeskolen.

Blandt dem, der oplevede at have klaret sig dårligt eller meget dårligt socialt i folkeskolen, har fire ud af fem oplevet at have været udsat for mobning. Langt de fleste i materialet har været enkeltintegreret i folkeskolen, men andelen, der været udsat for mobning, ser ikke ud til at ændre sig for dem, hvor de har været flere hørehæmmede i klassen.

I forlængelse af dette påvirker mobningen også antallet af venner i folkeskoleklassen. Den næste figur viser antallet af venner i forhold til, om den unge er blevet mobbet eller ej. Blandt dem, der er

Figur 6. Andel, der har oplevet mobning i folkeskolen (ja/nej), fordelt på, hvordan man oplevede at klare sig socialt i folkeskolen.

blevet mobbet, er der en overvægt, som ikke har haft nogle eller meget få venner i deres folkeskoleklasse.

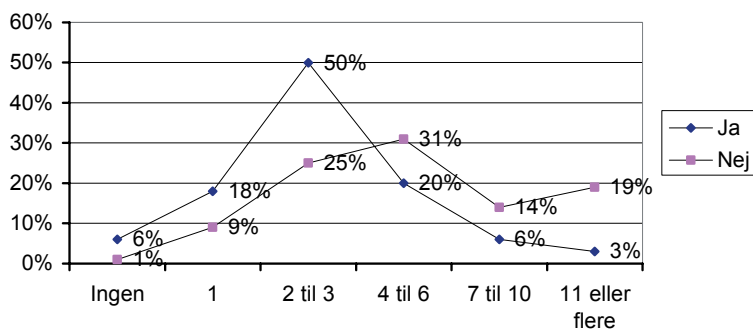
Samme billede viser sig, når man ser på den øvrige inklusion i skolens sociale samvær, som det kommer til udtryk f.eks. i forbindelse med samværet i frikvartererne. Figur 8 viser, om man sad alene eller sammen med skolekammeraterne i pauserne. Billedet peger på samme relation som i den foregående figur, og illustrerer den oplevelse, som Abalone fortalte om tidligere i dette afsnit. Her havde mobningen ikke en direkte konfronterende karakter, men fandt i stedet sted indirekte via en eksklusion fra klassens fællesskab.

Forskellen er især markant i den sidste kategori – om man altid sad sammen med andre. Ses der på et tilstødende spørgsmål – om de hørehæmmede har følt sig ensom i skolen – er billedet sammenfaldende.

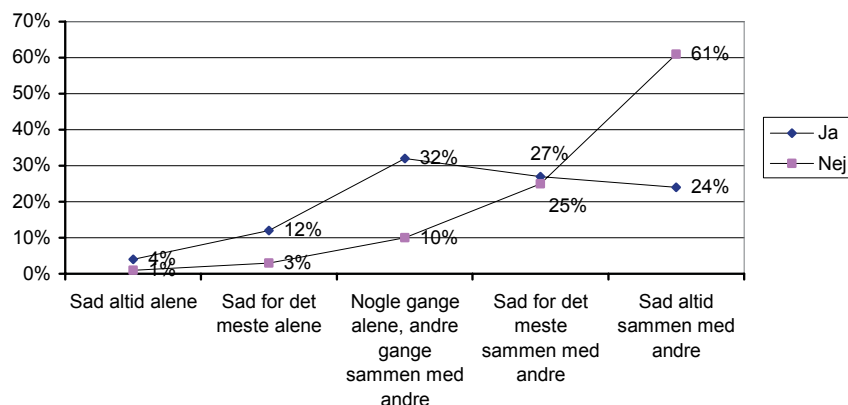
Figur 9 viser, om den unge hørehæmmede har følt sig ensom i folkeskolen i relation til, om man er blevet mobbet eller ej. Her er de to yderkategorier mest talende. Omkring en tredjedel af dem, der blev mobbet, har følt sig ensomme stort set hele tiden, mens det omvendt er to tredjedele blandt dem, der ikke blev mobbet, som sjældent eller aldrig har følt sig ensomme i folkeskolen.

Skiftes perspektivet til de unge hørehæmmedes nuværende sociale relationer, så kan der spores en gennemgående tendens til, at dem, der er blevet mobbet, skiller sig ud. En større andel af dem har f.eks. færre venner, en lavere selv vurdering og lavt selvværd. Den bagage, som mobningen udgør, følger tilsyneladende med videre i livet.

Afslutningsvis vil relationen mellem mobning og overvejelser omkring selvmord blive analyseret. Det skal understreges, at der er tale om overvejelser omkring selvmord. Der er ikke spurgt ind til graden og karakteren af disse overvejelser.

Figur 7. Andel, der har oplevet mobning i folkeskolen (ja/nej) i relation til antallet af venner i folkeskoleklassen.

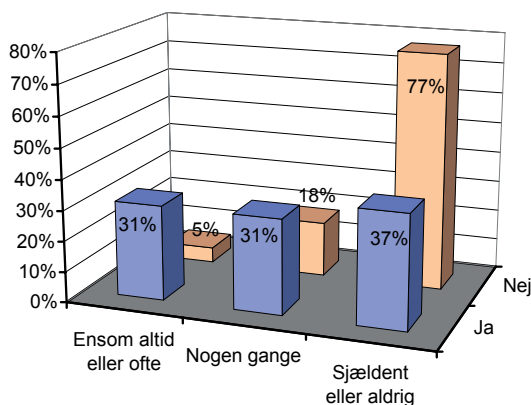

Figur 8. Fordeling på spørgsmålet om, hvor ofte den unge hørehæmmede sad sammen med skolekammeraterne i frikvartererne i relation til, om de har været udsat for mobning (ja/nej).

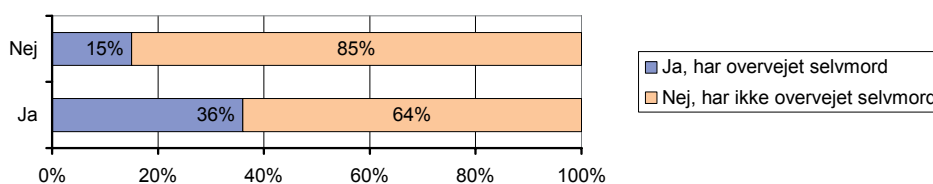
Spørgsmålet var endvidere formuleret således, at alvoren i disse overvejelser blev markeret.

Samlet set, har 26 % af de unge hørehæmmede i materialet på et eller andet tidspunkt i deres liv været så deprimeret, at de har gjort sig overvejelser omkring selvmord. Sammenlignet med andre undersøgelser af unge skiller andelen af unge hørehæmmede, som har overvejet selvmord, sig ikke ud. Andre undersøgelser (Hansen 2003, 2004) giver forskellige estimater på, hvor mange som har gået i disse tanker. En undersøgelse blandt unge på ungdomsuddannelserne i Svendborg (Filges, Jeppesen og Sørensen 2006) peger på, at 30 % af dem har overvejet at begå selvmord, hvilket antyder, at unge hørehæmmede ikke adskiller sig signifikant på dette område.

Men uanset, om der er færre eller flere unge hørehæmmede end normalhørende, som har overvejet selvmord, er det stadig en overvejelse, som ca. hver fjerde har gjort sig på et andet tidspunkt. Inddrages spørgsmålet om mobning, er det over hver tredje blandt dem, der er blevet mobbet, som samtidig også har overvejet at begå selvmord.

Figur 9. Fordeling på spørgsmålet om, hvor ofte den unge hørehæmmede har følt sig ensom i folkeskolen i relation til, om de har været udsat for mobning (ja/nej).

Figur 10. Andel, der har oplevet mobning i folkeskolen (ja/nej), og om man på noget tidspunkt har været så langt ude og deprimeret, at man har overvejet at begå selvmord.

Afrunding

Det er dystre tal dette kapitel har arbejdet med. Halvdelen af de unge hørehæmmede i materialet har oplevet at være blevet udsat for mobning. Det er mange, også selvom det måske kun er 10 % mere, end hvad normalthørende unge oplever. De 10 % repræsenterer stadigvæk en forøgelse på 25 % i forhold til de normalthørende.

Når man ser på interviewene og sammenholder dem med det statistiske materiale, fremkommer der en historie om, at det i en del tilfælde er hørenedsættelsen eller følgerne af den, der bliver drillet med. Man kan kalde det den direkte mobning, hvor det er høretabet, der er i fokus. I interviewene er der mange, som har historier om, at de er blevet et drillet eller mobbet i varierende grad, men sjældent direkte pga. deres hørenedsættelse. Man kan kalde det for den indirekte mobning, hvor hørenedsættelsen er den udløsende faktor, men ikke den mobning går på.

Risikoen for at blive offer for mobning hænger altså ikke direkte sammen med graden af hørenedsættelsen. Det virker mere som om, at risikoen for mobning øges, hvis den hørehæmmede har svært ved at skelne mellem forskellige lyde. Sagt på en anden måde – det er dem, der ofte misforstår noget, der i højere grad bliver udsat for mobning. Det er måske i de situationer, hvor høretabet bliver den udløsende faktor, men ikke kernen i mobningen.

Udover mobningen i folkeskolen har dette kapitel også set på, hvor mange der oplever ubehagelige drillerier pga. deres hørelse. Der er ikke lige så mange, der oplever dette, som andelen, der har været udsat for mobning, men det er stadigvæk lidt under en tredjedel, der oplever ubehagelige drillerier i varierende grad grundet deres hørelse.

Spørgsmålet om, hvor grænsen går mellem uskyldige drillerier og ubehagelige drillerier, er selvfølgelig forskellig fra person til person, men kardinalpunktet er, at drillerierne opleves som ubehagelige.

Opdelingen mellem, om hørenedsættelsen er den direkte eller indirekte faktor i mobningen, kan være forholdsvis ligegyldig, når man ser på, hvor vidtrækkende følger mobningen tilsyneladende har. I mange situationer kan man se, at mobningen påvirker den unges liv i negativ henseende. Nu er det ikke sikkert, at det er mobningen, der er den direkte faktor, men det fremstår som om, at mobningen i al fald kan ses som en kraftig indikator.

Når det gælder diskussionen omkring overvejelser vedrørende selvmord, er det en svær diskussion. Disse overvejelser kan have meget forskellige karakter og intensitet, men overordnet set, virker det ikke som om, at hørehæmmede unge er mere eller mindre udsatte, når det gælder disse overvejelser. Igen adskiller dem, der har været mobbet, sig negativt. Der er langt flere blandt dem, der har gjort sig overvejelser omkring selvmord.

Kapitel 10 - Trivsel og velvære

I dette kapitel vil de unge hørehæmmedes trivsel og velvære være i centrum. Hvor de foregående afsnit har belyst de unge hørehæmmedes situation i en række specifikke arenaer, vil dette kapitel fokusere på den generelle trivsel. På den måde kan kapitlet siges også at fokusere på fritids- og familielivet, idet der tidligere er blevet set på situationen i folkeskolen og på arbejdsmarkedet.

Når man taler om trivsel og velvære kunne man i virkeligheden også lige så godt tale om livskvalitet. Spørgsmålet er efterfølgende, hvad begrebet livskvalitet dækker over?

Det er umiddelbart et enkelt spørgsmål – det er det ”gode liv”, men hvad det er, er svært at fastsætte. I hverdagen er livskvalitet forbundet med en række positive værdier. Det kan være et godt helbred, at have den rigtige bil eller hus, at have det godt mv. Disse eksempler viser også, at hvad, der er en god livskvalitet, afhænger af hvem man er, og hvor man er henne i livet. For en ung vil livskvalitet måske være at have nogle gode venner, mens det for en ældre person måske vil være at kunne bevæge sig på egen hånd.

Grue (1999) mener, at man kan skelne mellem en sociologisk, medicinsk og psykologisk forståelse af livskvalitet. Den sociologiske forståelse er primært knyttet til en analyse af individets levekår, hvor den medicinske forståelse er forbundet med et fravær af sygdom (Grue 1999:37-40).

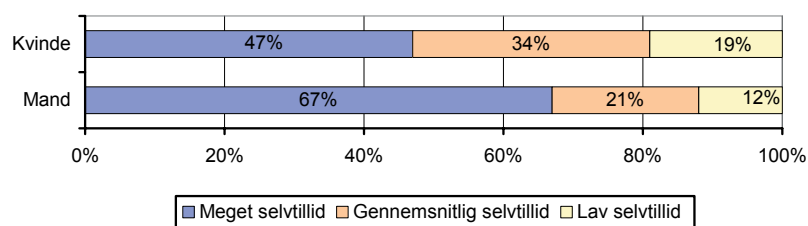
Indenfor psykologien er livskvalitet, når individet oplever, at det har et aktivt liv, oplever samhørighed med andre, har en god selvfølelse og oplever en grundstemning af glæde. At være aktiv indebærer, at man interesserer sig for noget udenfor en selv, har energi og lyst til at vælge, har kontrol over sine egne handlinger, og at man ikke er træt.

Følelsen af samhørighed bygger på, at individet oplever en god interpersonel relation til mindst et andet menneske, har kontakt, venskab og loyalitet til og tilhører en gruppe – det kan være venner, naboer, skoleklasse mv. En god selvfølelse betyder, at individet er sikker på sine egne evner, oplever at være tilfreds med egen indsats og fravær af skamfølelse. Endelig indebærer en grundstemning af glæde, at individet ikke oplever at være udelukket fra den ydre verden, at det oplever trykthed, harmoni og fravær af uro og bekymring (Grue 1999:39).

I dette kapitel vil analysen lægge sig tæt op ad den psykologiske forståelse af livskvalitet. I undersøgelsen er der ikke spurgt til social status og baggrund, hvilket umuliggør en analyse af levekårenes betydning. Analysen er også begrænset i den forstand, at interessen primært er rettet mod, hvorledes hørenedsættelsen påvirker den unges udfoldelser på en række livsområder. Der kan være andre faktorer, der har betydning, men her er det hørenedsættelsen, som er i centrum.

Personlig trivsel

Hvis der indledningsvis ses på vurderingen af livet lige nu, så vurderer majoriteten (77 %) af de unge hørehæmmede, at deres liv lige nu er godt. 9 % synes, at deres liv er dårligt, men alt i alt er der en overvejende positiv vurdering. Kønnen spiller en lille rolle. Mændene har en overvejende positiv vurdering af deres liv lige nu, hvor kvinderne er mere spredt. Graden af høretabet har også en mindre betydning. Dem med et let høretab er overvejende positive i deres vurdering af livet lige nu, hvor dem med et middelsvært høretab er en anelse mere forbeholdne i deres vurdering. Ende-

Figur 1. Vurderingen af, hvor meget selvtillid den unge har. Fordelt på køn.

lig er der gruppen af svært hørehæmmede, som er meget delte i deres vurderinger. I den gruppe er der en flere end i de to andre grupper, der synes, at deres liv lige nu er meget dårligt, og der er ligeledes flere i gruppen af svært hørehæmmede, der synes, at deres liv lige nu er meget godt end i de to andre kategorier.

Når der spørges til, hvor vigtig den enkelte hørehæmmede føler sig som person, er billedet overordnet set også ganske positivt. Størstedelen (66 %) føler, at de er meget vigtige som personer. Det er igen få (11 %), som føler, at de ikke er vigtige. I den forbindelse spiller hverken graden af høretabet, skelneevnen eller kønnet nogen rolle.

Billedet er dog mere varieret, når blikket rettes mod de unges vurdering af deres selvtillid. Lidt over halvdelen (54 %) vurderer, at de har en høj eller meget høj grad af selvtillid. 29 % mener, at deres selvtillid er gennemsnitlig, mens de resterende 17 % finder, at selvtilliden er meget lille. Kønnen har betydning for vurderingen af selvtilliden. Mændenes vurdering af deres selvtillid er generelt mere positiv end kvindernes. Figur 1 viser mændenes og kvindernes vurdering af deres selvtillid.

Vurderingen af selvtilliden ændrer sig ikke i forhold til graden af hørenedsættelsen eller skelneevnen.

Tinnitus

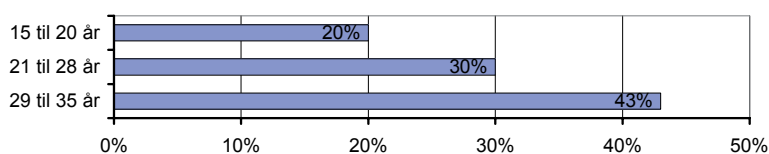
En ting, der har væsentlig indflydelse på oplevelsen af livet lige nu og vurderingen af selvtilliden,

er, om den unge hørehæmmede lider af tinnitus. Tinnitus er, når den hørehæmmede konstant eller lejlighedsvis oplever en lyd i øret, som det kun er vedkommende selv, der oplever, og hvor der ikke er nogen påviselig ydre årsag. Hvor omfattende og invaliderende den lyd kan være, afhænger af den enkelte hørehæmmede. I materialet er der lige knap en tredjedel (32 %) af de unge, der lider af tinnitus. Det er med andre ord en ganske udbredt følgelidelse til høretabet. Udbredelsen af tinnitus er tilsyneladende forbundet med alderen, skelneevnen og høretabets størrelse. For at tage det sidste først, så er det særligt dem med et svært høretab, der i højere grad lider af tinnitus. Blandt dem med et svært høretab lider 39 % af tinnitus, hvor andelen blandt dem med et let og middelsvært høretab er henholdsvis 28 % og 29 %.

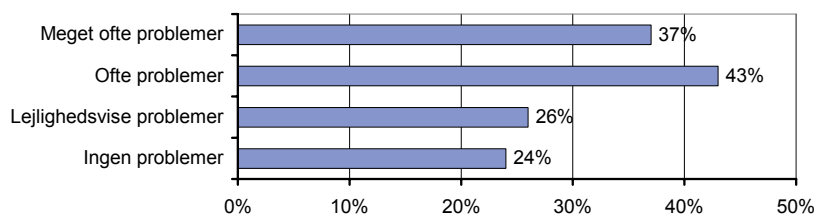
Figur 2 viser andelen, som har tinnitus, fordelt på tre aldersgrupper. I den yngste aldersgruppe har hver femte tinnitus – dette vokser til lidt under hver tredje i den mellemste aldersgruppe, og med 43 % i den ældste aldersgruppe.

Hvis det analyseres, om det er alderen eller hørenedsættelsens størrelse, der har betydning for udbredelsen af tinnitussen, så er det udelukkende i den yngste aldersgruppe, at høretabets størrelse har statistisk betydning. I de to andre aldersgrupper er der langt mindre forskel på udbredelsen af tinnitus blandt de forskellige grader af høretab, men andelen, der har tinnitus, vokser i forhold til den yngste aldersgruppe.

Kigges der på andelen, der har tinnitus i forhold til skelneevnen, er billedet klart. Blandt dem med et væsentlig skelneproblemer er der samtidig

Figur 2. Udbredelsen af tinnitus, fordelt på alder.

Figur 3. Udbredelsen af tinnitus, fordelt på skelneevnen.

mange, der også har tinnitus. Hvad der kommer først, er derimod ikke så klart. Tilstedeværelsen af en kraftig tinnitus vil påvirke skelneevnen. Omvendt kan det også være, at belastningen ved store skelneproblemer øger risikoen for tinnitus. Figur 3 viser relationen mellem tinnitus og skelneevnen. Der er en tydelig skillelinie mellem dem med ingen/lejlighedsvis problemer og dem, der ofte eller meget ofte har problemer med at skelne mellem forskellige lyde. Dem med store skelneproblemer er også plaget af tinnitus i større udstrækning.

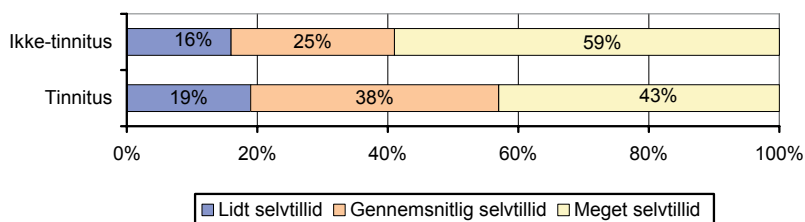
De unge, der har tinnitus, adskiller sig i negativ retning, når man ser på henholdsvis følelsen af selvtillid og vurderingen af livet lige nu. Figur 4 peger på, at dem, som har tinnitus, gennemgående har en lavere vurdering af deres selvtillid sammenlignet med dem, der ikke har tinnitus.

Figur 5 peger i samme retning. Dem, der lider af tinnitus, har en lavere vurdering af deres liv lige nu end dem, der ikke har tinnitus. Vurderingen af livet lige nu er dog stadig overvejende positiv.

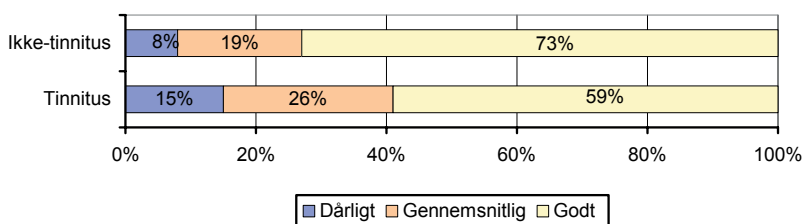
Opsamlende kan det konstateres, at tinnitus påvirker livskvaliteten i en negativ retning. Der er samtidig mange, der som har tinnitus, så der er tale om et udbredt problem med vidtrækkende konsekvenser.

Personligt velvære den seneste uge

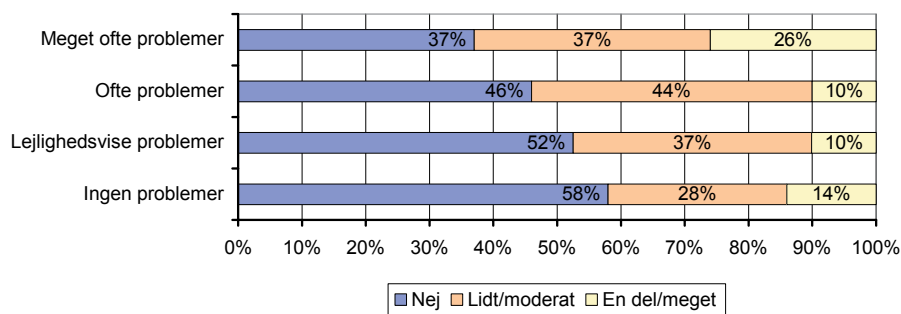
Det overordnede billede af de unges trivsel har indledningsvist været positivt. Tinnitussen har en negativ indflydelse på dette. I dette afsnit vil analysen gå et skridt videre og se på de unge

Figur 4. Tinnitussens påvirkning af hørehæmmedes følelse af selvtillid. Opdelt i dem, der har tinnitus eller ej.

Figur 5. Tinnitussens påvirkning af den hørehæmmedes vurdering af livet lige nu. Opdelt i dem, der har tinnitus eller ej.

Figur 6. Om den hørehæmmede har følt sig nervøs og haft en indre uro den seneste uge – og hvis ja, i hvilket omfang. Fordelt på skelneevnen.

hørehæmmedes velbefindende den seneste uge. Spørgsmålet omkring den hørehæmmedes psykologiske velbefindende og trivsel vil være i fokus. Den psykologiske trivsel er dels vigtig, fordi den relaterer sig til den generelle diskussion om livskvalitet, og dels fordi den indirekte indikerer nogle af de personlige omkostninger ved hørenedsættelsen.

Til at begynde med kan man se på, om den unge hørehæmmede den seneste uge har følt sig nervøs og følt en indre uro. Halvdelen af de unge har ikke oplevet det, og det er få (12 %), der har gjort det en del eller meget. De tilbageblevne 38 % har været lidt eller moderat nervøse. Hverken køn, alder eller høretabets omfang har betydning for dette. Derimod har skelneevnen betydning, som ovenstående figur betoner.

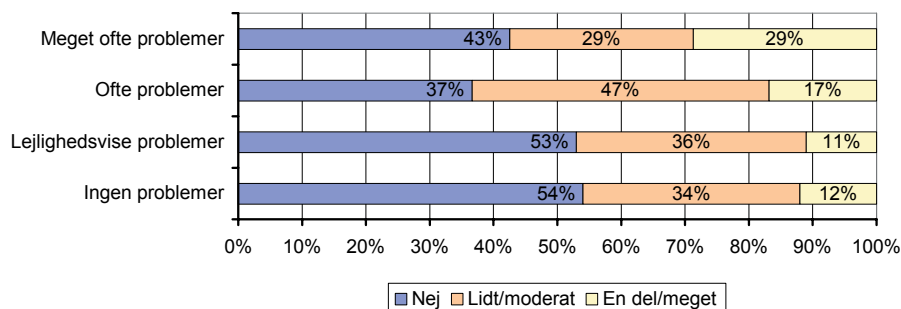
Andelen, der ikke har været nervøse og følt en indre uro, mindskes i takt med, at skelneproblemerne tager til. Det er særligt dem, der oplever meget ofte at have skelneproblemer, der oplever at være nervøse og have en indre uro.

Kigges der i forlængelse af dette på, om nervøsiteten og uroen har haft et omfang, hvor den f.eks. har indvirket på den unges søvn, kan man se, at 40 % af de unge i den forgangne uge har oplevet en eller anden udstrækning af søvnpro-

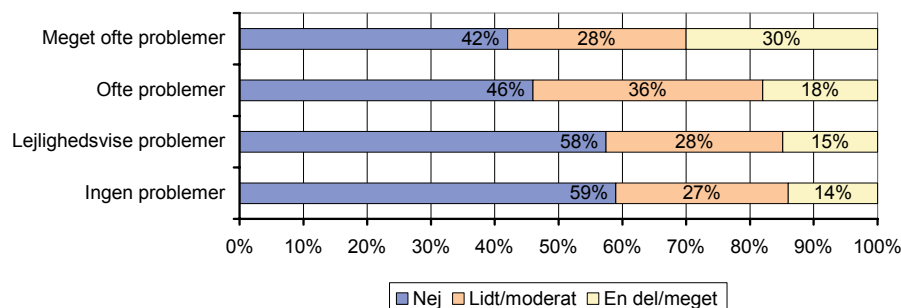
blemer, heraf har halvdelen haft, hvad de betegner som få problemer med at sove, mens den sidste halvdel har oplevet flere problemer med at sove. Der er ikke forskel i relation til skelnetabet eller høretabets størrelse.

En anden nærliggende mulighed er, at den hørehæmmede har haft den indre uro og nervøsiteten som en følge af risikoen for at høre forkert og efterfølgende tage fejl. Igen er der omkring halvdelen (47 %) af de unge, der i den seneste uge ikke har været nervøse for at tage fejl. Af den anden halvdel har halvdelen været lidt nervøse og resten mere. Kvinderne er generelt mere nervøse for at have taget fejl end mændene, men ikke i markant grad. I lighed med det foregående har skelneevnen en betydning. Det er ikke overraskende, idet den direkte har indflydelse på risikoen for at misforstå noget og tage fejl. Der genfindes den samme skellelinie mellem dem med få eller ingen skelneproblemer og dem, der ofte eller meget ofte har disse problemer. Den sidstnævnte gruppe oplever en høj grad af usikkerhed – en del oplever ofte, at de er nervøse for at have taget fejl. Figur 7 viser dette.

En sidste indikator på det psykiske velbefindende er den hørehæmmedes holdning til fremtiden. Der er blevet spurgt til, om den hørehæmmede den seneste uge har følt sig deprimeret over

Figur 7. Hvor ofte den hørehæmmede har været nervøs for at tage fejl i relation til skelneevnen.

Figur 8. Hvor ofte den hørehæmmede har været deprimeret over fremtiden. Sorteret efter den selvurderede skelneevne.

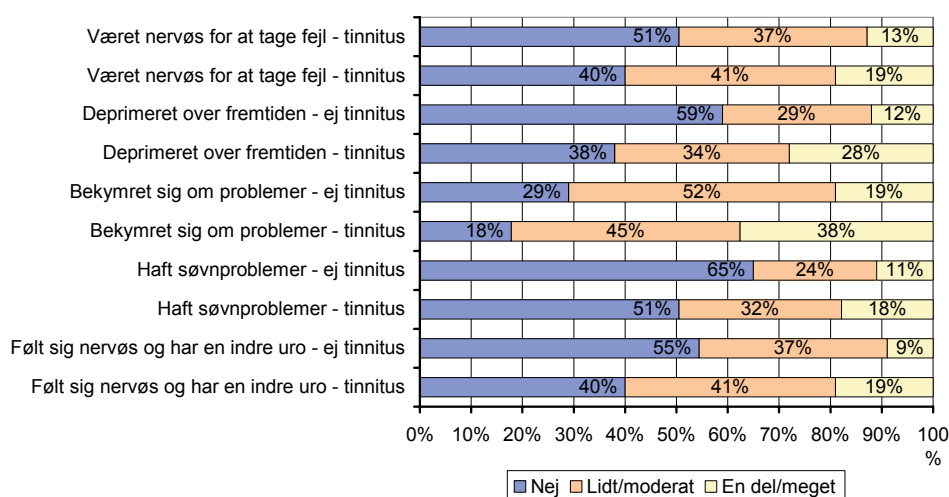
fremtiden, og hvis ja, i hvilket omfang. En ud af fire af de unge har været moderat til meget deprimeret over fremtiden, mens majoriteten (75 %) stort set ikke har været deprimeret over fremtidsudsigterne. Skelneevnen påvirker disse overvejelser. Figur 8 fremhæver, at det særligt er dem med væsentlige skelneproblemer, der også har været deprimeret over fremtiden. Der er flere, som har været deprimeret, og det er i et større omfang.

Samlet set er billedet positivt. Hovedparten af de hørehæmmede har det på mange områder godt. Dem, der skiller sig ud i en negativ retning, er dem med væsentlige skelneproblemer. Det er også dem, der i mange af de andre kapitler i denne rapport har skilt sig ud ved at have problemer, og det afspejles også her. En faktor, som vil være i fokus i det næste afsnit er tinnitus, som påvirker de unge hørehæmmedes personlige velvære i en negativ retning.

Tinnitussens påvirkning af det personlige velvære

Den tidligere analyse af tinnitussens påvirkning af de unges trivsel pegede på, at led den unge af tinnitus, påvirkede det vedkommende i en negativ retning. Her i dette afsnit vil analysen vende tilbage til tinnitussens påvirkning af den unge. Analysen vil med afsæt i diskussionerne i det foregående afsnit, kigge på, hvilken indvirkning tinnitus har på den unge hørehæmmedes personlige velvære.

Figur 9 et forsøg på at give et samlet billede af tinnitussens påvirkning af den unge hørehæmmede. Figuren samler de forskellige spørgsmål omkring det personlige velvære, og laver en sammenligning af besvarelserne fra dem, der har tinnitus med dem, der ikke har det. På trods af figurens kompleksitet er billedet enkelt: Uanset hvilket spørgsmål, der sammenlignes, skiller dem med tinnitus sig ud.

Figur 9. Tinnitussens påvirkning af det personlige velvære på spørgsmålene om den hørehæmmede har følt sig nervøs og haft en indre uro, har haft søvnproblemer, har bekymret sig om problemer, været deprimeret over fremtiden, og om man har været nervøs for at tage fejl.

F.eks. er over dobbelt så mange unge hørehæmmede, der lider af tinnitus, som har bekymret sig en del eller meget over deres fremtid. Ligeledes er der dobbelt så mange med tinnitus, der har bekymret sig om problemer sammenlignet med dem uden.

Billedet er konsistent, men det betyder ikke nødvendigvis, at det er tinnitus, som er den udløsende faktor. Det er muligt, at dem, der har mange problemer, oplever et højere stressniveau, hvilket igen fremmer tinnitussen. Det følgende citat peger netop på, at stress er en væsentlig faktor i oplevelsen af tinnitus – stressen er såvel den udløsende faktor som en stressfaktor i sig selv. Citatet stammer fra en 34-årig kvinde med et let høretab, som beskriver, hvad det værste ved at være hørehæmmet er:

"At mit høretab skaber stress, ikke kun fysisk, hjernen bliver overbelastet, hvilket giver mig stress. Jeg har en dårlig koncentrationsevne. Er lydoverfølsom, får let kvalme. Hverdagen skal planlægges nøje for at undgå, at tinnitussen tager magten."
(Kvinde, 34 år)

Energi og overskud

Der er et tema i de foregående afsnit, som hidtil har været implicit. Det er, at en hørenedsættelse er besværlig. Den komplicerer hverdagen og gør nogle ting mere brydsomme. Specialkonsulent for hørehæmmede i Roskilde Amt beskriver det meget eksakt i nedenstående citat, hvor hun beskriver den generelle situation for unge hørehæmmede i relation til deres hørenedsættelse:

"Jo sværere dit handicap er, des sværere er det for dig at klare en uddannelse og alle livets facetter. De svært hørehæmmede vil have det svært i alle livets forhold. Deres odds er sværere i mange situationer. Des vigtigere er det, at du er et intelligent menneske dvs. kan bruge øjnene og suge til dig på anden måde og kompensere for dit handicap. En med et middel handicap kan have svært ved at kompensere for sit handicap, hvis vedkommende ikke har 'de skarpeste knive i skuffen'. (Specialkonsulent Inger Riisager)

Riisagers karakteristisk er sammenfaldende med de analyser, der er gennemført i denne rapport, men særligt interessant er det i denne forbindelse, at hun peger på, at hørehæmmede kan kompensere for de vanskeligheder, som deres hørenedsættelse giver dem. Det er selvfølgelig ikke lige så enkelt som, hvis de ikke skulle gøre det, og det essentielle er, at den indsats koster kræfter. Den kræver mere energi af den hørehæmmede. Det beskriver Inger Riisager også selv senere i interviewet:

"De [hørehæmmede] bliver så trætte, at der ikke er overskud til at se familie eller gå

til fritidsaktiviteter, og det er ikke en lille gruppe, som har det hårdt på arbejdsmarkedet." (Specialkonsulent Inger Riisager)
(min tilføjelse)

Den ekstra indsats behøver ikke direkte at være knyttet til indsatsen for at kompensere for vanskelighederne ved kommunikationen. Den kan også være forbundet med, at indsatsen ikke bliver belønnet. Som f.eks. i det følgende citat, hvor Pia Mikkelsen fra Landsforeningen for Bedre Hørelse beskriver situationen på arbejdsmarkedet:

"På arbejdet investerer vi energi, som vi får løn, ros og kompetence ud af. Hørehæmmede får ikke så let balance i det regnskab. Så deres arbejdsliv balancerer ikke. De bruger meget energi, men føler ikke at de får så meget igen, som de investerer."
(Pia Mikkelsen, Landsforeningen for Bedre Hørelse)

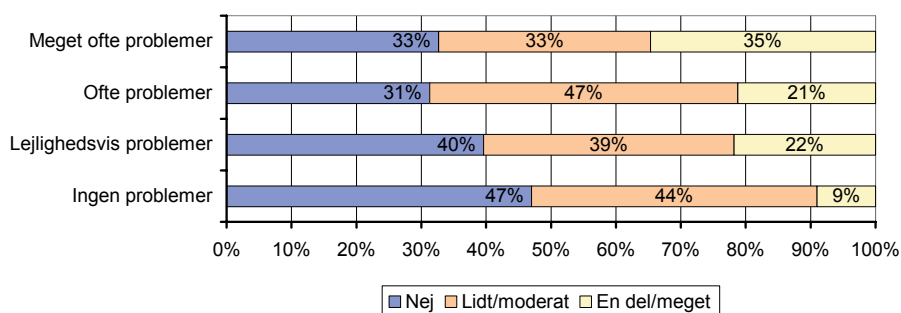
Situationen er ikke kun begrænset til arbejdsmarkedet. Den gælder f.eks. også ved undervisning eller i kraft af hele usikkerheden omkring ens egen situation, og hvad man oplever, man kan gøre ved den. Kvinden i det næste citat fortæller, hvordan hun nogle gange må kæmpe med træthed efter en dag i skolen eller på arbejdet. Hun synes, det værste ved at være hørehæmmet er:

"At man nogle gange går glip af samtaler. At man efter en dags skolegang eller arbejde er så træt, at man må sove. Det har andre svært ved at forstå. At man pga. træthed ikke har kræfter til fritidsjob. At fremtiden er mere uvist – kan man få arbejde, og hvis ja, hvor meget overskud har man så efter arbejde? Ikke ane, hvor man skal henvende sig for at få hjælp. Ikke at vide om ens træthed og lignende skyldes hørenedsættelsen eller måske dovenskab."
(Kvinde 24 år)

Citatet peger også på, at usikkerheden ved hendes situation også har omkostninger. Selvom hun er i gang med en lang videregående uddannelse, og som sådan har flere ressourcer end mange andre, så er hun stadig meget usikker på mange ting, som er relateret til hendes hørenedsættelse.

Ser man på det samlede billede, er der 21 % af de unge i materialet, der i den seneste uge har følt sig en del eller meget mat. Yderligere 42 % har følt sig lidt eller moderat træt, hvor 37 % ikke har følt sig lidt mat eller slet ikke.

Figur 10 viser, om den hørehæmmede har følt sig mat den seneste uge, og hvis ja, hvor meget. Figuren er opdelt i forhold til den hørehæmmedes problemer med at skelne mellem forskellige lyde. Udviklingen er forholdsvis klar, og skal ses

Figur 10. Hvor ofte den hørehæmmede har følt sig mat den forløbne uge. Kategoriseret efter graden af skelneproblemer.

i forlængelse af de foregående citater: Jo flere skelneproblemer, desto flere har følt sig mat den seneste uge.

Tinnitusen indvirker også følelsen af mathed. Figur 11 fremhæver, at dem med tinnitus i større udstrækning oplever at være trætte. Den øger stressniveauet og dermed også trætheden og den efterfølgende mathed, som resultatet af manglende ressourcer.

Hvis man specifikt ser på træthed i forhold til folkeskolen, er der mange af de unge hørehæmmede, der ofte har været trætte, når de kom hjem fra skolen. Det er såvel en fysisk som en psykisk træthed. 61 % var fysisk trætte, når de kom hjem fra skolen. Tilsvarende var 63 % psykisk trætte, når de kom hjem fra dagens undervisning. Tinnitusen øger den fysiske træthed – 68 % af dem med tinnitus oplevede at være fysisk trætte, mens 58 % af de dem, der ikke lider af tinnitus, var fysisk trætte. Forskellen er endnu større, når der ses på den psykiske træthed efter skoledagen i relation til tinnitus. Af dem med tinnitus oplevede 76 %, at de var psykiske trætte, hvor andelen blandt dem uden tinnitus (56 %) er noget mindre, men stadig væsentlig.

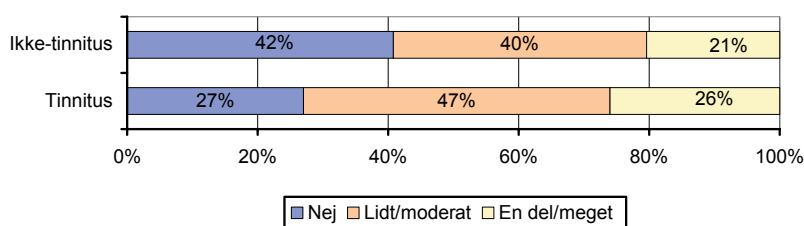
Trætheden i form af manglende overskud bliver også meget synlig, når man ser på de unges deltagelse i fritidsaktiviteter. De unge er blevet spurgt, om der er nogle ting, der begrænser deres

muligheder for at deltage i forskellige fritidsaktiviteter. Her har de haft muligheden for at svare, at de ikke har et overskud til et aktivt fritidsliv. 20 % har indikeret, at manglende overskud er et forhold, som begrænser deres muligheder for at deltage i forskellige fritidsaktiviteter. I forhold til høretabet er det særligt dem med et svært høretab, der skiller sig ud: her finder 26 %, at de mangler overskud, hvor det 17 % i de andre kategorier.

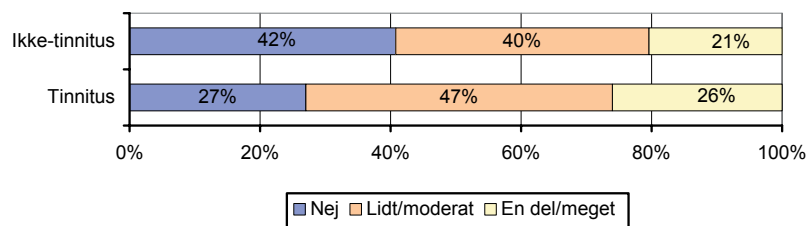
Det koster at høre dårligt – også, når det gælder energi – og lider den unge af tinnitus koster det endnu mere. Det indvirker bl.a. på de unges muligheder for at deltage i fritidsaktiviteter og andre aktiviteter udover de mest nødvendige. Om det påvirker forholdet til familie og venner vil være i fokus i det næste afsnit, hvor de hørehæmmedes relationer til omgivelserne vil være i centrum.

Relationer til omgivelserne

I dette afsnit vil forholdet til de nærmeste omgivelser blive belyst. Afsnittet vil se på forholdet til vennerne, ensomhed og forskellige medier. Medier skal her forstås som aviser og tv. De er medtaget, fordi de også udgør en forbindelse mellem den hørehæmmede og omgivelserne. Relationerne til f.eks. skolekammerater og arbejdskolleger er beskrevet andetsteds i denne rapport.

Figur 11. Tinnitusens påvirkning af den hørehæmmedes følelse af mathed den seneste uge. Opdelt i dem, der har tinnitus eller ej.

Figur 11. Tinnitusens påvirkning af den hørehæmmedes følelse af mathed den seneste uge. Opdelt i dem, der har tinnitus eller ej.

Forholdet til venner vil her blive analyseret ud fra to perspektiver: Det ene perspektiv er, hvor mange venner den hørehæmmede har, og hvordan forholdet til dem beskrives. Det andet perspektiv er den unge hørehæmmedes oplevelse af ensomhed og mangel på selskab.

Hvis der først ses på antallet af venner varierer det med de unges alder, hvilket ikke er underligt, når man tager i betragtning, at særligt de yngste vil befinde sig i nogle skole- og uddannelsesmæssige sammenhænge, hvor omgangskredsen er større. Men samlet set angiver den største andel på 30 %, at de har 4-6 gode venner. 23 % har 11 eller flere gode venner, og 21 % har to til tre. Under 1 % har ingen gode venner.

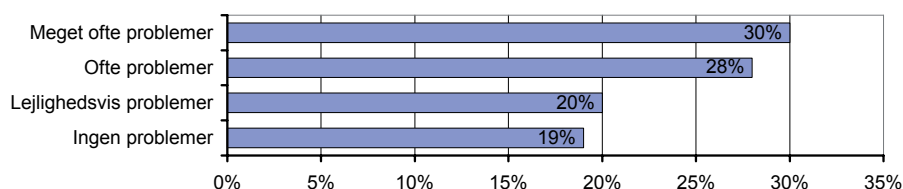
Omtrent halvdelen angiver i forlængelse af dette, at forholdet til deres nærmeste ven/veninde er meget tæt, hvor 42 % har et tæt forhold. Majoriteten har med andre ord et nært forhold til deres nærmeste ven. Det er forholdsvis få – 9 % - der finder, at deres forhold til den nærmeste ven eller veninde kan betegnes som overfladisk eller meget overfladisk. Ser man på alderens betydning, så falder det gennemsnitlige antal venner med alderen. Blandt de 15-20-årige er der f.eks. 31 %, der har 11 eller flere gode venner. I den ældste aldersgruppe – de 29-35-årige – er den andel faldet til 16 %. Omvendt stiger andelen, der en enkel god ven eller veninde. Sideløbende med dette falder andelen, der har et meget tæt forhold til deres nærmeste ven med alderen fra 61 % til 45 %. Til gengæld er der så flere, som har et over-

fladisk forhold til deres nærmeste ven. Hverken høretabets størrelse eller skelneevnen har nogen statistisk indflydelse på antallet af gode venner og forholdet til den nærmeste ven.

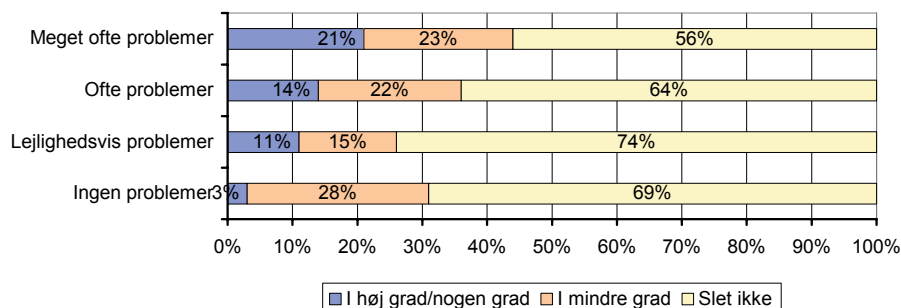
På spørgsmålet - er du nok sammen med andre mennesker, du kan tale med? - har skelneevnen eller høretabets størrelse heller ikke nogen betydning. Tre ud af fire hørehæmmede finder, at der er sammen med nogen de kan tale med i et tilstrækkeligt omfang. Alderen har ikke nogen betydning i den sammenhæng, men det har tinnitus. Blandt dem, der lider af tinnitus, føler 37 %, at de ikke er nok sammen med folk, som de kan tale med. Ved dem, der ikke har tinnitus, er den tilsvarende andel 19 %.

Disse forhold peger på, at der en del unge hørehæmmede, der føler sig alene i en eller anden udstrækning. De har måske ikke så mange venner, og mangler energi til at pleje dem, de har. Som et resultat savner de nogle gang nogle at være sammen med. Ser man på hvor mange, der føler, at de ofte er ensomme, er det dog relativt få (8%). Hovedparten (77 %) af de unge føler næsten ikke eller slet ikke, at de er ensomme. Der er dog en tendens til, at der er lidt flere ensomme unge, når man ser på dem med et svært høretab. Nedenstående figur viser, hvorledes dem med et væsentligt skelneproblem oftere føler sig ensomme:

Dem, der ofte oplever problemer med skelneevnen skiller sig også ud, når man ser på, hvor ofte den unge er alene, selvom vedkommende egentlig mest har lyst til at være sammen med

Figur 12. I hvilken udstrækning de unge hørehæmmede føler sig ensomme i relation til skelneevnen.

Figur 13. Om den hørehæmmede bliver udsat for ubehagelige drillerier grundet deres hørelse. Kategoriseret efter graden af skelneproblemer.

andre. Den situation befinder 28 % af dem sig ofte i. Blandt dem, hvor skelneevnen ikke giver problemer, er det 15 %, der finder sig i denne situation ofte.

Et element ved relationerne til omgivelserne er, hvor ofte den hørehæmmede oplever at blive udsat for ubehagelige drillerier pga. deres hørelse. Det er noget 12 % af de unge hørehæmmede oplever i høj grad eller nogen grad. 20 % oplever ubehagelige drillerier i mindre grad, og 64 % har ikke oplevet det. Blandt dem med et let høretab bliver 6 % udsat for ubehagelige drillerier i nogen eller høj grad, hvor det blandt dem med et svært høretab er 13 %.

Figur 13 viser andelen i forhold til skelneevnen. Der er i særlig grad dem, der har store problemer med at skelne, der også oplever at blive udsat for ubehagelige drillerier. Man kan også konstatere, at det er dem, der er mest udsat for høre forkert eller lave misforståelser, som andre finder sjove.

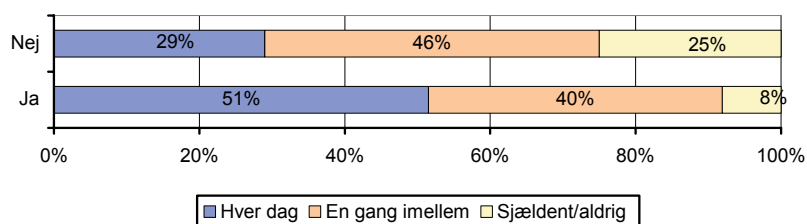
Medier

En anden form for relation eller kontakt til omgivelserne er medierne. Hvis kommunikationen driller med omgivelserne, så mindskes den informationskilde potentielt. Dermed får f.eks. aviser, internet og fjernsynet en vigtig rolle, som en central kommunikationskilde. Hovedparten af de unge hørehæmmede i materialet læser avis

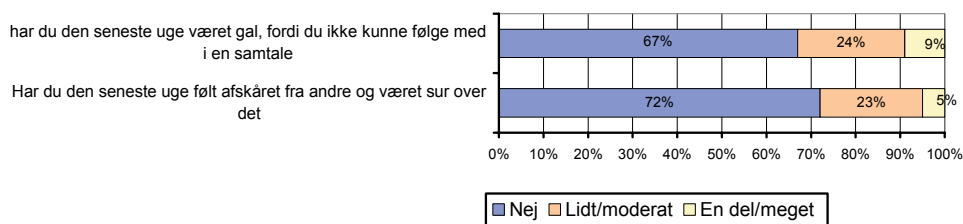
– 24 % læser avis hver dag, mens 66 % læser avis en gang imellem – og 11 % åbner aldrig en avis. I forhold til nyhedsudsendelserne på DR og TV2 angiver 45 % af dem, at de ser nyheder hver dag. Yderligere ser 42 % nyheder lejlighedsvis, men 11 % aldrig gør.

Det interessante ved nyhedsudsendelserne på TV2 og DR er, at de er undertekstet i et varieret omfang, hvilket kan gøre det problematisk for nogle hørehæmmede at følge med i dem. Generelt finder 70 % af de unge i undersøgelsen, at de kan følge med i en dansk tv-udsendelse uden undertekster. Andelen falder med alderen, med graden af hørenedsættelsen og størrelsen af skelneproblemerne. F.eks. kan 84 % af dem med et let høretab godt følge med i en dansk-sproget tv-udsendelse uden undertekster. Denne andel mindskes til 46 % blandt dem med et svært høretab.

Figur 14 viser andelen, som ser nyheder på enten DR eller TV2 i relation til, om de kan følge med i en dansk-sproget tv-udsendelse uden undertekster. Blandt dem, der er afhængig af undertekster, er der færre, der ser nyheder hver dag og flere, som aldrig eller sjældent ser nyheder. Det fremhæver denne gruppes behov for, at nyhedsudsendelser og andre centrale, informationstunge udsendelser på dansk, tekster, hvis de skal kunne følges med og bruge dem som en informationskilde.

Figur 14. Andel, der ser danske tv-nyheder, fordelt på om de kan følge med i en dansk tv-udsendelse uden undertekster eller ej.

Figur 15. Andel, der følt sig gale, fordi de ikke kunne følge med i en samtale samt den andel, der den seneste uge har følt sig afskåret fra andre og været sure over det. Opdelt i nej/lidt og moderat/en del og meget.

Reaktioner på dårlige relationer

Hvis man ser på, hvorledes de unge reagerer, når relationerne til omgivelserne er truede, eller at de oplever, at det er vanskeligt at følge med i en samtale, er der en andel, der enten bliver gale, fordi de ikke kan følge med i en samtale, eller blevet sure over, at de i den seneste uge har følt sig afskåret fra andre.

På et overordnet plan har 9 % den seneste uge oplevet, at de blev gale, fordi de havde problemer med at følge med i en samtale. Lidt under en fjerdedel (24 %) oplever, at det sker en gang i mellem. Tilsvarende oplever 5 %, at de ofte i den seneste uge har følt sig afskåret fra andre og været sure over det, og yderligere 23 % været det i mindre eller moderat omfang.

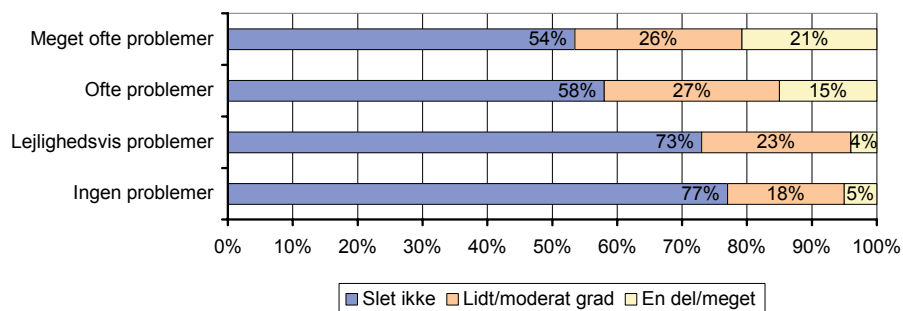
Det kan diskuteres, om det er mange, der har været henholdsvis gale over, at de ikke kunne følge med i en samtale eller været sure over, at de har følt sig afskåret fra omverdenen. På den ene side kan der anlægges det perspektiv, at normalt-hørende unge meget sjældent vil have nogen anledning til at føle sig sure over, at de ikke kan følge med i en samtale. Skulle det en sjældent gang ske, så vil det formentlig ikke udløse en tilsvarende reaktion. Det skal ikke tages til indtægt for, at normalt-hørende ikke kan blive gale over, at noget går galt i en samtale, men det vil sjældent alene være fordi, vedkommende ikke har kun-

net følge med. Hvis det perspektiv accepteres, er der forholdsvis mange, som har været gale den seneste uge over, at de ikke kan følge med i en samtale.

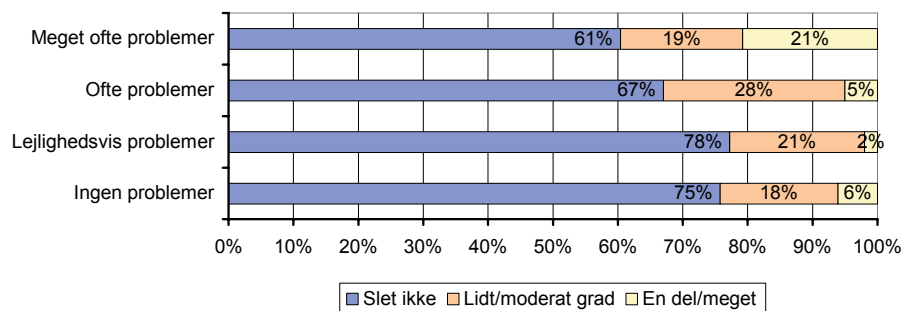
Et andet perspektiv kunne omvendt være, at de unge hørehæmmede mere legitimt kan tillade sig at blive gale over ikke at kunne følge med i en samtale, fordi de netop ikke kan høre. I det perspektiv bliver små misforståelser og missede samtaler som normalthørende ikke ville hæfte sig ved til noget, som den hørehæmmede hænger sig i og bliver rasende over. Det er også en mulig læsning af tallene.

Kønsmæssigt er kvinderne generelt mere tilbøjelige til at føle sig gale over, at de ikke kan følge med i en samtale end mændene. 79 % af mændene har slet ikke været gale overhovedet. Hos kvinderne er andelen 61 %. Omvendt har 11 % af kvinder mod 6 % af mændene været gale over, at de ikke kunne følge med i en samtale.

Figur 16 sætter den førnævnte diskussion af hvilket perspektiv, der kunne anlægges ind i en ny kontekst. Her er andelen, som bliver gale over ikke at kunne følge med i en samtale, sat i relation til den unges grad af problemer med at skelne mellem forskellige lyde. Der er, som set tidligere, en opdeling mellem dem, der har store skelneproblemer og dem, der har små eller ingen problemer i den henseende. Blandt dem med de

Figur 16. Om og hvor ofte den hørehæmmede unge har følt sig gal over ikke at kunne følge med i en samtale den seneste uge. Sorteret efter graden af skelneproblemerne.

Figur 17. Om og hvor ofte den hørehæmmede har følt sig afskåret fra andre den seneste uge og været sur over det. Kategoriseret efter graden af skelneproblemer.

værste skelneproblemer er det næsten halvdelen (47 %), som i den eller anden udstrækning har følt sig gale over, at de ikke kunne følge med i en samtale i den forgangne uge. Ses der på dem uden skelneproblemer er den tilsvarende andel skrumpet til 23 %. Det er stadig udbredt, men ikke i samme grad.

Meget af den samme udvikling kan genfindes, når man ser på, om den hørehæmmede har følt sig afskåret fra omgivelserne den seneste uge i et omfang, hvor vedkommende har følt sig sur over det. En 28-årig let hørehæmmed mand beskriver situationen:

"[Det værste ved at være hørehæmmed er] Ikke at kunne følge med, når flere snakker sammen, eller man er i byen. Jeg har svært ved ikke at blive lidt frustreret, når jeg tit har svært ved at følge med i en samtalen, og jeg har det ofte som om, at jeg går glip af noget." (Mand, 28 år, let høretab)(min tilføjelse)

Manden bruger ordet frustreret, men man fornemmer, at han lige er tæt på at sige gal. Han peger også på, at problemet med ikke at kunne følge med i en samtale ikke bare er den mistede viden, men også den usikkerhed, der følger med som et resultat deraf. Han går muligvis glip af noget vigtigt, måske gør han ikke. Den situation må i sig selv være anstrengende, og medvirker måske til at fremme følelsen af frygt og vrede over, at man befinder sig i netop den situation. En anden uddyber dette. Det er en 22-årig kvinde, der er i gang med en lang videregående uddannelse, og som i lighed med det foregående citat beskriver, hvad det værste ved at være hørehæmmed er:

"Det værste er frygten for ikke at kunne høre folk. Man går glip af en masse ting, fordi man siger fra pga. frustration. Man søger væk fra større grupper – man kan ikke være med på samme måde. Jeg er meget socialt anlagt, men kan mærke, at energien, modet og selvtilliden ryger sig en tur, når man bare ikke kan følge med i

en samtale på samme niveau som andre." (Kvinde, 22 år, let høretab)

Citatet er godt, fordi det peger på en forbindelse, som tidligere er blevet diskuteret, nemlig sammenhængen mellem kommunikationsproblemer, frustration og mangel på energi til at deltage i sociale arrangementer og aktiviteter. Men det er en grundlæggende utilfredshed, som stammer fra ikke at kunne høre folk – være afskåret fra dem – som giver frustration, og som igen er selvforstærkende, idet den får kvinden til at sige fra i det sociale samvær med andre.

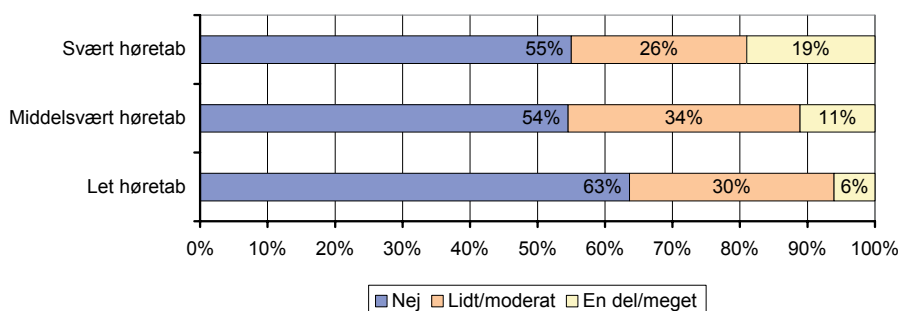
Figur 17 viser, hvor ofte den hørehæmmede har følt sig afskåret fra andre den seneste uge og har været sur over det. For dem med de største skelneproblemer er det noget, som 40 % har oplevet, heraf de 21 % endda en del eller meget. Men det er ikke sådan, at dem med små eller ingen skelneproblemer ikke har følt sig afskåret fra omgivelserne. Andelen og graden er blot noget mindre end blandt dem med et signifikant skelneproblem.

Opsamlende kan det bemærkes, at der er en del unge hørehæmmede, der oplever tilstrækkelig med frustration i relation til andre, da de bliver såvel gale som sure over deres situation.

Hørenedsættelsens påvirkning af livskvaliteten

De unge hørehæmmede er også blevet bedt om at vurdere, hvorledes deres hørenedsættelse påvirker deres livskvalitet. Begrebet er i den forbindelse brugt i en dagligdags betydning, som det er diskuteret i indledningen til dette kapitel.

Over halvdelen af de unge (57 %) mener ikke, at deres hørenedsættelse på nogen måde påvirker deres livskvalitet. Lidt mindre end en tredjedel (31 %) vurderer, at høretabet påvirker deres livskvalitet i mindre eller moderat grad. Endelig er der 12

Figur 18. Om høreproblemerne påvirker livskvaliteten. Opdelt efter størrelsen af hørenedsættelsen

%, som finder, at deres livskvalitet bliver påvirket i nogen eller stor grad. Figur 18 viser, hvorledes høretabets størrelse indvirker på vurderingen af, hvor meget den unges høreproblemer har påvirket vedkommendes livskvalitet.

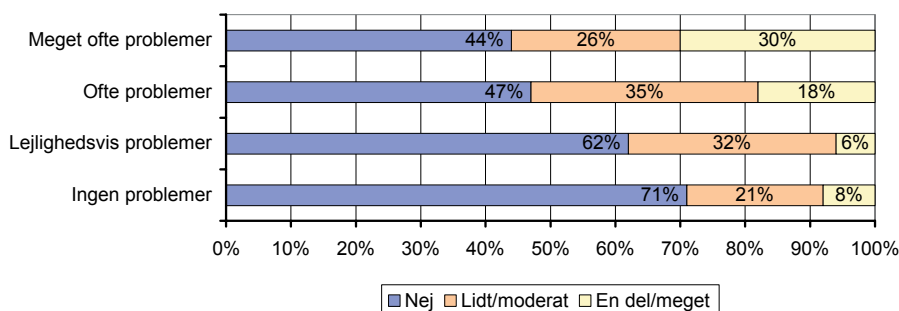
Påvirkningen er ikke så dramatisk, som man kunne forvente. Uanset graden af høretabet mener over halvdelen, at høretabet ikke har nogen konsekvenser for deres livskvalitet. Den største forskel findes den kategori, der mener, at deres høretab har haft en væsentlig indflydelse på deres livskvalitet. Den vokser fra 6 % blandt dem med et let høretab til 19 % blandt dem med et svært høretab. Det er en stigning fra, at ca. en ud af 17 hørehæmmede med et let høretab synes, at det påvirker deres livskvalitet en del eller til, at blandt det er ca. en ud af fem blandt dem et svært høretab, der føler det samme.

Udviklingen er mere udtalt, hvis man i stedet for høretabets størrelse ser på skelneevnen i relation til spørgsmålet, om livskvaliteten er påvirket af hørenedsættelsen. Figur 19 illustrerer, at dem, der meget ofte har problemer med at skelne mellem forskellige lyde, også i højere grad føler, at deres hørenedsættelse påvirker deres livskvalitet.

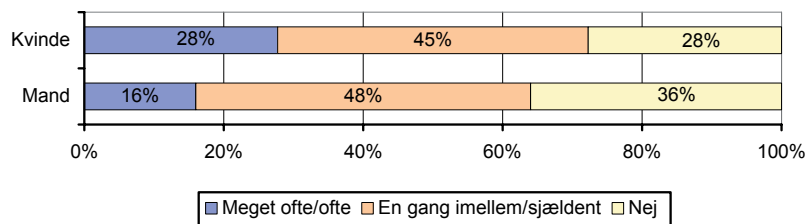
Der er tilsyneladende også en skillelinie mellem dem, der ofte og meget ofte har problemer med at skelne og dem, der har få eller ingen problemer. I den førstnævnte gruppe er påvirkningen af livskvaliteten noget mere markant end ved den anden gruppe.

Holdning til hørenedsættelsen

Hvad er de unges egen holdning til deres hørenedsættelse? Spørger man dem selv, er meningerne meget spredte. Der er nogen, der nægter overhovedet at forholde sig til, at de er hørehæmmede. Og der er andre, som omvendt mener, at alle deres problemer og ulykker kan tilskrives deres hørenedsættelse. Hovedparten har da først og fremmest øje for de problemer, som deres hørenedsættelse giver dem, mens et fåtal også kan skitsere nogle positive elementer ved at være hørehæmmede. Men et vigtigt element i forhold til den daglige trivsel er den generelle holdning til hørenedsættelsen. Der er ikke blevet spurgt til, hvor "glade" de unge hørehæmmede er med deres høretab, i stedet er der spurgt til, om de nogensinde oplever at være flove over deres høre-

Figur 19. Om høreproblemerne påvirker livskvaliteten. Sorteret efter hvilket omfang den hørehæmmede har problemer med at skelne mellem forskellige lyde.

Figur 20. Om den unge oplever at være flov over vedkommendes hørenedsættelse. Opdelt på mænd og kvinder.

nedsættelse. En eventuel flovhed over høretabet er forbundet til i særdeleshed den unges accept af handicappet, og hvordan vedkommende i øvrigt forholder sig til de vanskeligheder, som et høretab måtte give. Dette bliver diskuteret i kapitel om "Kommunikation".

Kvinden i det følgende citat beskriver situationen krystallklar. Det er en 20-årig kvinde, der er i arbejde, og som har et middelsvært høretab. Hun mener, at det værste ved at være hørehæmmet er, at det:

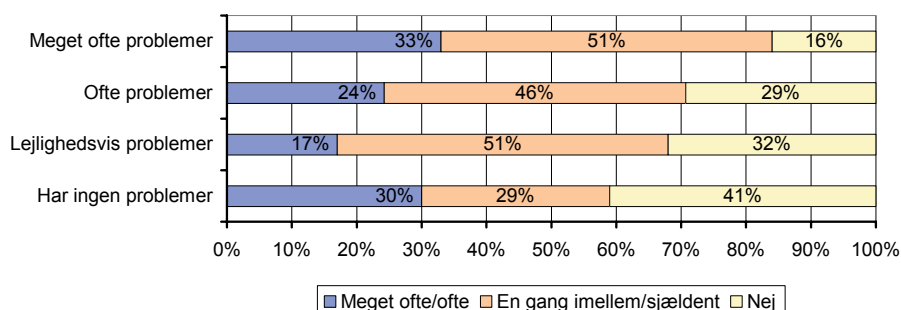
"... det [hørenedsættelsen] bliver gjort til et tabu fra start, derfor gik det så skidt med mig. Jeg har altid været flov over det. Det er træls at skulle sige "hva" flere gange i en samtale og ikke at kunne høre et almindeligt vækkeur om morgenen. Du bliver nemt hidsig, for du vil gerne være midtpunkt til en fest og undgå at sige hva'." (Kvinde, 20 år, med et middelsvært høretab)

Kvinden beskriver et vigtigt punkt – det kan føles flovt at have en hørenedsættelse – og især, hvis der ikke bliver talt om det. Men følelsen af at være flov over sin hørenedsættelse er ganske udbredt. Det er ikke kun kvinden i citatet, der føler det på den måde, 23 % af de unge er ofte

eller meget ofte flove over deres hørenedsættelse og yderligere 46 % føler sig flove en gang imellem eller sjældent over deres høreproblemer. Det efterlader 30 %, som aldrig føler sig flove over deres hørenedsættelse. Der er forskel på kvinder og mænd. Som nedenstående figur viser, er kvinderne mere tilbøjelige til at sig flov over deres høretab end mændene.

Ligeledes har skelneevnen betydning for andelen, der føler sig flove over hørenedsættelsen. Der er særligt dem, der meget ofte har problemer, som også i størst udstrækning føler sig flove. Figur 21 viser denne sammenhæng, men peger også på, at dem, der ikke har nogen problemer med skelneevnen, også skiller sig ud.

Årsagen til, at der er så mange blandt dem, der ikke har skelneproblemer meget ofte eller ofte føler sig flove, kan være, at de i lighed med kvinden i det foregående citat føler, at der ikke bliver talt om deres hørenedsættelse. Følgerne af hørenedsættelsen er måske ikke så store, at de oplever at den betyder specielt meget, men alligevel sker det måske, at de har problemer med at høre noget eller oplever, at folk behandler dem anderledes, fordi de er hørehæmmede, og dermed bliver de flove over deres høretab.

Figur 21. Hvor ofte den hørehæmmede føler sig flov over hørenedsættelsen set i relation til skelneevnen.

Afrunding

Dette kapitel blev indledt med en diskussion af begrebet "livskvalitet". Der blev præsenteret en række forskellige forståelse af det. Det blev markeret, at den psykologiske forståelse af livskvalitet er mest egnet i denne forbindelse, da undersøgelsen f.eks. ikke fokuserer på de unge hørehæmmedes levkår, og dermed kunne den sociologiske forståelse af livskvalitet ikke bringes i spil.

Den psykologiske forståelse af livskvalitet, som den er blevet præsenteret her, er dog stadig lidt problematisk i den forstand, at den langt hen ad vejen bygger begrebet på et fravær af problemer. Livskvalitet bliver det, der opstår, når der ikke er problemer med sygdom, som forhindrer samvær med andre og individets øvrige udfoldelse.

I forlængelse af dette kan det også konstateres, at analyserne i kapitlet giver et indblik i unge hørehæmmedes livskvalitet – eller mangel på samme – men med det forbehold, at analyserne har fokuseret på en række udvalgte områder, og at alle aspekter ikke er blevet belyst.

Til at begynde med kan det konstateres, at de unge hørehæmmedes livskvalitet og trivsel på mange planer fremstår som god. Men billedet varierer – og i særdeleshed i forhold til to ting – nemlig den unges skelneevne og om vedkommende har tinnitus eller ej.

Tinnitus, som er når den unge oplever en konstant eller skiftende lyd, men hvor der ikke er nogen påviselig yder årsager til lyden, har en markant indflydelse på den unges trivsel og dermed også livskvaliteten.

Den anden faktor er skelneevnen, dvs. hvor god eller dårlig den unge hørehæmmede er til at skelne mellem forskellige lyde. Skelneevnen har vist at have indflydelse på de fleste områder. Man kan sige, at hvor størrelsen af hørenedsættelsen – høretabet – definerer funktionshæmningen, så er skelneevnen i væsentlig grad den faktor, der bestemmer omfanget af den hørehæmmedes handicap. At have et høretab, og en dårlig skelneevne kan potentielt påvirke livskvaliteten i et væsentlig negativt omfang. Desværre for en del af de hørehæmmede har de både en dårlig skelneevne og tinnitus.

Et aspekt, som analysen kun har berørt ganske kort, er relationen mellem livskvalitet, de sociale relationer og den unges overskud til at deltage i socialt samvær. Der er blevet antydnet en sammenhæng mellem kommunikationsproblemer, frustration, vrede og manglende overskud på den hørehæmmede. Den forbindelse er i værste fald selvforstærkende, da den kan afholde den hørehæmmede fra at deltage i yderligere sociale relationer, hvis vedkommende føler sig mat og mangler energi, men samværet er netop kilden til energien og overskuddet.

Kapitel 11 – Unge hørehæmmedes livskvalitet

Hvordan har de unge hørehæmmede det? Det er et såkaldt godt spørgsmål, men i dette kapitel vil de forskellige tråde og analyser blive forsøgt sammenknyttet, så svaret på det spørgsmål kan aftegnes.

I indledningen blev det skitseret, hvorledes unge hørehæmmedes handicap er specielt, fordi det rummer nogle frihedsgrader i forhold til andre typer af handicaps. Frihedsgraderne er tilstede i den forstand, at den hørehæmmede kan vælge at skjule sin hørenedsættelse. Vedkommende kan vælge ikke at bruge sit høreapparat, hvilket en del gør, eller skjule høreapparatet mere eller mindre bevidst, hvilket halvdelen af dem, der bruger høreapparater gør. Fritidsgraderne går dog videre end det. De findes også i samværet med andre. Her kan den hørehæmmede f.eks. vælge, at ikke at være åben omkring sin hørenedsættelse – vedkommende kan måske nogle gange forsøge at glide med i samtalen, selvom vedkommende ikke kan høre det hele.

På mange niveauer er det netop disse fritidsgrader, der er det centrale omdrejningspunkt, når man diskuterer unge hørehæmmedes situation og trivsel. Fritidsgraderne giver ikke alene de unge hørehæmmede muligheder og problemer, men er også karakteristiske for andres relation til den unge hørehæmmede. Lige såvel som at hørenedsættelsen er åben og udefineret for den hørehæmmede, er den lige så uklar for omgivel-

serne, hvis de vel og mærke ved, at den unge de står overfor har en nedsat hørelse.

Situationen er på mange områder således meget åben – både for den unge hørehæmmede selv og omgivelserne – og åbenheden giver muligheder, men også problemer. Først og fremmest bliver det den unge hørehæmmede selv, der må påtage sig ansvaret for, hvordan hørenedsættelsen håndteres. En central skillelinie igennem hele denne rapport har været de unges problemer med skelneevnen. Samtidig har der været indikationer på, at det som, omgivelserne kan forholde sig til, er høretabets størrelse. Høretabets størrelse er umiddelbart også en lettere størrelse at forholde sig til end skelneevnen. Et let høretab må være et mindre handicap end et svært høretab - det er et regnestykke, der er til at forholde sig til for normalthørende. Men som vi har set her, er det i mange sammenhænge den unge skelneevne, der er central, når man vurderer trivsel i forskellige sammenhænge. Man kan groft sagt og forenklet sige at høretabets størrelse er definerende i medicinsk forstand, og at det i en social sammenhæng, er skelneevnen, der er definerende for oplevelsen af et hørehandicap. Men det vigtige er, at størrelsen af et høretab for mange virker som lettere at forholde sig til end det "underlige" faktum, at den hørehæmmede nogle gange let følge med, hvor vedkommende under andre vilkår kæmper for blot rudimentært at følge med. Særligt støj i baggrunden påvirker i væsentlig

grad den unge hørehæmmedes muligheder for at følge med i en samtale, men også andre faktorer som f.eks. samtalens karakter (løs snak, vittigheder eller instruktioner) har indflydelse på den unges muligheder for at følge med.

At den unge hørehæmmede skal tage ansvaret for sin hørenedsættelse skal ikke tages som en moralsk vurdering eller en etisk fordring om, at det er det mest rigtige at gøre. Der er snarere tale om en konstatering af, at når omgivelserne nødvendigvis ikke kan se, at den hørehæmmede er hørehæmmede, så efterlader det kun en person tilbage – og det er den hørehæmmede selv.

Udfordringen i den forbindelse kan koges ned til et spørgsmål om den unges forhold til sit handicap – eller rettere sagt funktionshæmningen. Og i den forbindelse giver det god mening at skelne mellem accept af hørenedsættelsen og en såkaldt handicapaccept. En accept af høretabet indebærer kun, at den hørehæmmede har accepteret, at vedkommende har en hørenedsættelse. Det anerkendes ikke, at hørenedsættelsen påvirker den unges liv i nogen synderlig grad, udover at man måske bliver nødt til at bruge forskellige høretekniske hjælpemidler. Det er en sådan accept, man ofte møder, når man taler med de unge. Det er også en accept, der kommer til udtryk, når de unge bemærker, at de kun føler sig handicappede, når de f.eks. får tilsendt spørgeskemaer, som i forbindelse med denne undersøgelse. Det er en accept, som for mange hørehæmmede tilsyneladende er tilstrækkelig, i den forstand, at der skal signifikante begivenheder til i deres liv, før de oplever denne "våbenhvile" bliver udfordret eller ikke slår til længere.

Forskellen på accepten af hørenedsættelsen og en handicapaccept kan her forstås som, at den unge har erkendt, at hørenedsættelsen vil påvirke vedkommende liv, og at den påvirkning nogle gange kan modificeres og andre gange ikke. Handicapaccepten indebærer således en erkendelse af, at ja, jeg er hørehæmmede, og ja, jeg vil nogle gange misforstå noget, og jeg må nogle gange acceptere, at jeg ikke kan følge med, også selvom jeg gerne vil. Det indeholder et forsøg på at forsones sig med tanken og den mulige frustration i forhold til, at andre vil putte en ned i nogle bestemte kategorier, når man fortæller dem om ens funktionshæmning. Som f.eks. i den følgende vittighed, hvor en ældre herre skulle anskaffe sig et høreapparat. Han går ned i en butik for at købe et høreapparat:

- "Ekspedienten: - 'Vi har høreapparater fra 50.000 kr. og ned til 6 kr.'*
- 'Hvad er forskellen så?'
- 'Det til 50.000 kr. kan oversætte 3 forskellige sprog.'
- 'Hvad så med det til 6 kr. Hvad kan det?'
- 'Det kan sådan set ikke noget, men hvis De

putter proppen i øret og snoren i brystlommen, vil De blive forbavset over, hvor stor umage folk gør sig for, at De forstår dem.'

Vittigheden er interessant på en række forskellige planer. For det første, at den hørehæmmede i vittigheden er gammel, hvilket kan være et problem, når man er ung. For det andet peger vittigheden på, at folk begynder at gøre sig umage for, at den hørehæmmede skal kunne forstå dem, når de rent faktisk kan se, at de står overfor en hørehæmmede. Men grundet de førnævnte frihedsgrader, så handler den normalthørende ud fra den samme fordom, som vittigheden bygger på, nemlig at alle hørehæmmede er gamle og skal have forklaret tingene enkelt, klart og tydeligt. Sagt på almindeligt dansk, så skal de have skåret tingene ud i pap. Resultatet er, at den normalthørende vælger at kommunikere på en måde, der indirekte sender en social meddelelse om, at modtageren ikke lige så kommunikativ kapabel. Den normalthørende kommunikerer måske på samme måde, som vedkommende ville gøre til et barn, og det er ikke rart, hvis man f.eks. er ung. Og det er netop her, at en handicapaccept adskiller sig fra den blotte accept af høretabet. Handicapaccepten indebærer i denne forbindelse en forståelse af, at andre vil handle ud fra, hvad de ved og kan se om hørehæmmede, og selvom de gør ting i deres bedste vilje, er det måske ikke rart alligevel. Netop det, at omgivelserne i særlig grad reagerer og forholder sig til høreapparater, og som en følge af det, gør ting i bedste vilje, men som den unge hørehæmmede oplever som nedsættende, kan medvirke til at forklare, hvorfor en andel af de unge vælger ikke at bruge deres høreapparater.

Vittigheden indeholder for det tredje en udbredt tanke om, at brugen af høreapparater med et slag løser alle problemerne forbundet med at høre dårligt. Teknologien på høreapparatområdet er i dag ganske avanceret og tilbyder gode kompensationsmuligheder, men ikke en perfekt hørelse og automatisk oversættelse mellem 3 forskellige sprog. Særligt på de områder, hvor den teknologiske udvikling går hurtigt – i særdeleshed CI-området – er der en tendens til at forlade sig på denne antagelse.

Når det gælder den unge hørehæmmedes livskvalitet og trivsel, er den på mange områder ganske udmærket, men der er også en del faresignaler. Ses der på tiden i folkeskolen, er der tilsyneladende en tendens til, at de forskellige parter omkring den hørehæmmede i folkeskolen forholder sig til høretabets størrelse alene og mindre til skelneevnen. Det indikerer, at ikke alle de unge hørehæmmede i folkeskolen får den hjælp, som de måske har brug for. Der er et modsætningsforhold, der tydeligst kommer til udtryk ved, at de unge hørehæmmede, der føler, at de har eller havde meget brug for hjælp i folkeskolen, også er dem,

der i mindst omfang føler, at de rent faktisk har fået nok hjælp. Der er ikke spurgt til teknisk hjælp. I stedet har opmærksomheden været på, om underviseren tog nok hensyn til den hørehæmmede elevs problemer. Det generelle billede er, at mange undervisere ikke har den nødvendige ballast og viden til at kunne håndtere en målretning af kommunikationen i undervisningssituation, så den hørehæmmede elev får de bedst mulig vilkår. Det er dog noget, som der kan rettes op via bedre uddannelse af og information til lærerne.

Den sociale situation i folkeskolen er blandet. Der har været et særligt fokus på mobning og ubehagelige drillerier i forbindelse med den unges hørenedsættelse. Der er en overvægt af hørehæmmede, der er eller bliver mobbet i folkeskolen. I mange tilfælde har mobningen væsentlige konsekvenser for den hørehæmmedes trivsel, både på mobningstidspunktet og tiden derefter. De negative erfaringer, som mobningen afstedkommer, bliver til en slags tung bagage, der potentielt kan påvirke den unge hørehæmmedes liv selv i lang efter selve mobningen har fundet sted. En mulig årsag til mobningen kan være, at høreapparaterne udskiller den hørehæmmede og gør vedkommende mere sårbar. Samtidig gør de uundgåelige misforståelser den hørehæmmede sårbar og åben for drillerier. Uvidenhed er formentlig også en vigtig faktor heri.

Situationen på arbejdsmarkedet er vanskelig at kommentere ud fra det foreliggende materiale, da en væsentlig del af de unge stadig befinder sig forskellige steder i uddannelsessystemet. Billedet er dog sammenfaldende med andre undersøgelser, hvor hørehæmmede generelt har en større risiko for at blive arbejdsløse eller helt stå udenfor det ordinære arbejdsmarked.

Når man ser på den sociale trivsel, fremstår der to markante faktorer, som har væsentlig indflydelse for den unges trivsel. Den første er den tidligere diskuterede skelneevne, og den anden er, om den hørehæmmede lider af tinnitus. Dem, der har store problemer med at skelne mellem forskellige lyde, er også dem, der oftest har et sværest socialt, og når der spørges til forskellige aspekter af deres trivsel. Samme billede fremkommer, når man ser på tinnitussens betydning. Den har en særdeles stor indflydelse og påvirkning på den unge hørehæmmedes hverdag og liv.

Når man sætter dette i forbindelse med den overordnede diskussion af, hvor vigtig det sociale samvær med jævnaldrene er for unge i puberteten, tegner der sig et relativt dystert billede for de unge hørehæmmede. Mange af dem virker udsatte i den forbindelse, og risikerer på forskellig vis at blive ekskluderet fra dette essentielle samvær. Resultatet er, at de får endnu flere vanskeligheder sammenlignet med normalthørende unge. Dels fordi de måske har en ringere adgang

til de sociale rum, hvor den vigtige socialisering sker i og med at det er her de kan vende centrale problemer med jævnaldrende i forhold til ungdomslivet og i relation til deres egen udvikling og identitet dels skal de samtidig kæmpe med deres egne og andres forestillinger om, hvad hørehæmmede kan og ikke kan.

I forhold til den generelle samfundsudvikling og unges situation i den forbindelse, så stiller udviklingen store krav til den hørehæmmede unge. Det stigende fokus på kommunikation som det medium, der skal lære den unge at håndtere det moderne samfunds kompleksitet og informationsoverflod et gennemgående kendetegn ved den skitserede udvikling. Den kommunikation skal her forstås som den personlige fortælling, som den unges liv og identitet i stigende grad bliver et udtryk for. Der stilles større og større krav til den enkelte unges evne til at kommunikere – formulere – hvorfor er jeg her, hvem er jeg og hvor skal jeg hen – og det giver selvklaart implikationer for den unge hørehæmmede. Implikationerne er ikke så meget forbundet til selve kommunikationsevnen, som er de forbundet til et øget krav om, at den unge hørehæmmede får adgang til de fora, hvor fortællingen om dem selv kan skabes og modnes – og netop det kniber jf. den tidligere diskussion. Omvendt åbner den teknologiske udvikling også muligheder for flere kommunikationsmuligheder for den hørehæmmede unge, men spørgsmålet er, om det nok til at sikre den hørehæmmedes trivsel i den verden, hvor evnen til at kommunikere fejlfrit og klart om en selv, er den centrale adgangsnøgle.

Appendiks 1 - Litteraturliste

- Bechmann, Torben
2006 *Unges ensomhed - i perspektiv.* (i) Ungdomsforskning nr. 1, 2006. København: Center for Ungdomsforskning.
- Bengtsson, Steen
2003 *Handicap som en social konstruktion, hvor mange handicappede er der?* (i) Handicap, kvalitetsudvikling og brugerinddragelse / af Steen Bengtsson, Inge Storgaard Bonfils, Leif Olsen. - Kbh. : AKF, 2003.
- Boolsen, Merete Watt
1992 *Hvor mange og hvem er hørehæmmede?* - nogle hovedtal. Et arbejdspapir. København: SFI
- Clausen, Thomas
2001 *Når hørelsen svigter.* København: Socialforskningsinstituttet
- Filges, Tine
2005 *Kroppen som monitor. At være ung i en kropskultur.* (i) Ungdomsforskning nr. 1, 2005. København: CeFU
- Filges, Tine; Jeppesen, Dorthe Skov og Sørensen, Niels Ulrik
2006 *Når et æble om dagen ikke er nok.* Odense: Fyns Amt
- Graham, Philip
2004 *EOA. The end of Adolescence.* Oxford: Oxford University Press
- Grue, Lars
1999 *Funktionshemmet ungdom og livskvalitet.* Oslo: NOVA
- Hansen, Erik Jørgen
1995 *En generation blev voksen: den første velfærdsgeneration.* København: SFI
- Hansen, Niels-Henrik M.
2003 *Hvad har de gang i?* En undersøgelse af unge i Holbæk kommune. Holbæk: Ungdommens hus
2004 *Hvad har de gang i?* Hvad har de gang i? En undersøgelse af unge i Gentofte kommune. Gentofte: Gentofte Kommune
- Harmsen, Claus
1986 *Hearing Impairment and sexuality.* (i) Nordisk sexology nr. 4, s. 199-122.
- Grønlie, Sissel
1995 *Når noen ikke hører: om ulike grupper av døve og tunghørte og deres betingelser for god identitetsutvikling og samfunnsintegring.* Oslo: Døves forlag
- Horton, Paul
2006 *Skyld og mobning skaber ensomhed.* (i) Ungdomsforskning nr. 1, 2006. København: Center for Ungdomsforskning.
- Katznelson, Noemi
2004 *Udsatte unge, aktivering og uddannelse.* Dømt til individualisering. København: Danmark Pædagogiske Universitets forlag
- Lash, Scott
2002 *Recognition and difference: politics, identity, multicultural.* London: SAGE
- Lieth, Lars von der
1996 *Handicapbegrebet.* Arbejdstekster om: Kommunikation, handicap og kommunikationshandicap. Serie 1. Kapitel 1. København: København Universitet
- Naarden, Kim Van; Decouflé, Pierre og Caldwell, Kimberly
1999 *Prevalence and Characteristics of Children With Serious Hearing Impairment in Metropolitan Atlanta, 1991-1993.* (i) Pediatrics, marts 1999, s. 570-575.
- Nielsen, Henning Birk
1979 *Bogen om hørelsen.* København: Politikens forlag
- Nordén, Kerstin; Tvingstedt, Anna-Lena og Ång, Tore
1990 *Hörselskadade elever i vanliga skolor.* Stockholm: Skolöverstyrelsen
- Olsen, Henning
2000 *Holdninger til handicappede.* En surveyundersøgelse af generelle og specifikke holdninger. København: Socialforskningsinstituttet
- Parving, Agnete
1998 *Kompndium i Medicinsk Audiologi.* København: Bispebjerg Hospital
- Ravn, Susanne Holst og Bjerager, Mia Ortved
2004 *BOEL-testen: en falsk tryghed.* (i) Ugeskrift for læger. - Årg. 166, nr. 36 (2004). - S. 3086-3088
- Riisager, Inger og Eskildsen, Kurt
1992 *Hørehæmmedes problemer på arbejdsmarkedet.* (i) Dansk Audiologopædi, december 1992.
- Sehlin, P.; Holmgren, G. og Zakrisson J.
1990 *Incidence, Prevalence and Etiology of Hearing Impairment in Children in the country of Västerbotten, Sweden.* (i) Scandinavian Audiology nr. 19, s- 193-200
- Selander, Per
1992 *Attityder till hörselskada.* (i) Nordisk Tidsskrift for Døveundervisning nr. 1, 1992.
- Simonsen, Birgitte
2004 *Om ti år, hvad så?* (i) Ungdomsforskning nr. 3 og 4. København: Center for Ungdomsforskning

Appendiks 2 - Undersøgelsesmetoder

Målet med den empiriske del var, at give det bedst mulig indblik i unge hørehæmmedes livsvilkår indenfor projektets tidsmæssige og økonomiske rammer. Der er derfor valgt en tostrengt tilgang til undersøgelsesområdet.

For det første er der gennemført en spørgeskemaundersøgelse indeholdende 107 spørgsmål, som er sendt ud til unge hørehæmmede over hele landet. Her er der modtaget i alt 437 gyldige besvarelser.

For det andet er der foretaget en række interviews med unge hørehæmmede og ressourcepersoner på området. Der er både gennemført traditionelle semi-strukturerede interviews samt forskellige former for strukturerede forløb med mindre grupper af unge hørehæmmede.

Målgruppen var for hele undersøgelsen har været hørehæmmede mellem 15-35 år, der har det talte sprog som deres primære sprog. Aldersgruppen var ganske bred, hvilket der er både en teoretisk og en praktisk årsag til. Teoretisk var argumentet for den brede aldersgruppe, at der var en forventning om, at det primært var ved overgange, at problemerne med hørelsen blev særligt manifesterede. Et eksempel kunne være ved overgangen mellem uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet, hvor der var en forventning om disse ville være særlige problemfyldte for hørehæmmede. Derfor virkede det rimeligt, at lave en højere aldersgrænse end f.eks. 25 år, hvis projektet skulle kunne fange erfaringer fra hørehæmmede med lange

videregående uddannelser, der i en relativ sen alder kommer ud på arbejdsmarkedet.

Den praktiske årsag var ønsket om at have en tilstrækkelig stor population til at kunne gennemføre en spørgeskemaundersøgelse. Som det bliver diskuteret andetsteds i nærværende rapport er det vanskeligt at fastsætte, hvor mange der er hørehæmmede i befolkningen. Der findes ikke noget centralt register over antallet af hørehæmmede, hvilket dels gør det vanskeligt at komme i kontakt med et tilstrækkeligt antal unge hørehæmmede i målgruppen og dels gør det svært at fastsætte, hvor mange unge hørehæmmede der findes i Danmark.

De to tilgange vil blive gennemgået mere detaljeret i de følgende to afsnit.

Spørgeskemaundersøgelsen

Målet med spørgeskemaundersøgelsen var at tilvejebringe et empirisk materiale, der bredt kunne belyse unge hørehæmmedes situation. Undersøgelsen er bredt i den forstand, at den spørger ind til et bredt udvalg af emner i respondentens liv, som f.eks. erfaringer med folkeskolen, livet på arbejdspladsen og brug af høretekniske hjælpemidler og forskellige kommunikationsstrategier. Ud af spørgeskemaets 107 spørgsmål er en væsentlig del dog rettet mod en klarlægning af de problemer og udfordringer som hørelsen har givet respondenterne.

Spørgeskemaet var i udgangspunktet forholdsvis omfattende. Den estimerede besvarelsestid var omkring en time. Normalt kan være et problem, at få folk til at give sig i kast med et så omfattende skema, da besvarelsen finder sted hjemme, formentlig i fritiden og dermed skal spørgeskemaet konkurrere med hverdagens mange andre gøremål. Omvendt gjorde indsamlingsdesignet det rimeligt at forvente, at svarprocenten ville blive relativt lav, da der ikke var mulighed for at rykke respondenterne for deres besvarelse, og dermed var antagelsen, at længden i sig selv ikke ville have en væsentlig effekt på besvarelsesprocenten. Sideløbende med dette var der en forventning om, at en del af respondenterne ville være positive over opmærksomheden på deres handicap, og den medfølgende lejlighed for at kommunikere om de problemstillinger de oplever i den forbindelse, hvilket ville gøre spørgeskemalængden acceptabel.

Respondenterne har alle modtaget et papirbaseret spørgeskema med posten. Derudover har de haft muligheden for at besvare spørgeskemaet i en internetbaseret udgave, hvilket få gjorde. Principielt har respondenterne haft mulighed for at besvare spørgeskemaet flere gange, da det ikke har været muligt at sætte nogle tekniske begrænsninger på besvarelsene på internettet. I praksis vurderes dette til ikke at være noget reelt problem, dels fordi der ikke har været udlovet nogen gevinster ved at deltage og dels har spørgeskemaets længde gjort det til en omstændelig og tidskrævende proces.

Spørgeskemaet

Spørgeskemaet indeholder som nævnt 107 spørgsmål. Hovedparten af spørgsmålene er lukkede spørgsmål, hvor der typisk har været mulighed for at afgive svar på en skala fra et til fem, hvor fem som regel betegner den mest positive kategori og et den mest negative. Et begrænset antal spørgsmål har haft mere end en svarmulighed – typisk ved spørgsmål om forbrug af forskellige hjælpemidler. Endelig har der været fire åbne spørgsmål, hvor respondenterne har haft mulighed for at uddybe deres holdning til eller mening om til en række centrale problemstillinger. De åbne spørgsmål har fungeret godt og har givet mange gode bemærkninger og kommentarer.

Selve spørgeskemaet har skematisk været opdelt i en række kategorier. F.eks. handlede det indledende afsnit om respondentens høremæssige status og brug af høretekniske hjælpemidler. Efter det blev der spurgt ind til oplevelsen af undervisningen i folkeskolen osv.

En række af spørgsmålene er taget fra andre undersøgelser af unge i Center for Ungdoms-

forsknings regi – i særdeleshed undersøgelserne af unge i Holbæk og Gentofte kommuner (Hansen 2003, 2004). Hensigten med at inkludere disse spørgsmål var at have muligheden for at sammenligne de unge hørehæmmedes besvarelser med andre unges besvarelser, hvis det blev nødvendigt.

Indsamlingsstrategi

Den væsentligste udfordring i forbindelse med dette projekt har været, at fastlægge en indsamlingsstrategi, som sikrede et tilstrækkeligt antal besvarelser fra unge hørehæmmede. Som beskrevet tidligere i dette appendiks findes der en samlet opgørelse over antallet af hørehæmmede i målgruppe. Der er således intet sted, hvor man kan få adgang til adresser og cpr.-numre på alle hørehæmmede i Danmark. Det forhindre i første omgang, at man kan lave et design, hvor udgangspunktet er et ønske om statistisk repræsentativitet, da det som minimum kræver en oversigt over mulige respondenter, hvorfra der kan udvælges en tilfældig sample.

Et repræsentativt design var med andre ord ikke muligt indenfor undersøgelsens rammer. I stedet blev der fastlagt et undersøgelsesdesign, hvor der blev genereret en oversigt over institutioner og foreninger, der har kontakt med unge hørehæmmede i målgruppen. De primære aktører i den forbindelse er de audiologiske afdelinger på landets hospitaler, amtslige konsulenter for hørehæmmede, skoler, hvor der går hørehæmmede og endelig Landsforeningen for Bedre Hørelse, herunder diverse netværksgrupper og foreninger. Groft sagt kan man sige, at der blev skudt med spredehagl i alle de retninger, hvor der var en rimelig forventning om der var unge hørehæmmede.

Konkret blev alle disse steder kontakttet telefonisk, og der blev etableret en kontakt til en person, som i det resterende forløb fungerede som kontaktperson. Kontaktpersonen var central i det videre forløb, idet navnene og adresserne på de unge hørehæmmede som hovedregel ikke var offentlig tilgængelig (og som oftest beskyttet af tavshedspligt). Derfor fungerede kontaktpersonen som mellemmand mellem Center for Ungdomsforskning og respondenterne. Rent praktisk skete det ved, at der blev sendt et antal spørgeskemaer til kontaktpersonen, som så forsynede de vedlagte konvolutter med navn og adresse, og sendte dem ud til de unge hørehæmmede. I konvolutten var der vedlagt en svarkuvert, således at det udfyldte spørgeskema blev returneret direkte til Center for Ungdomsforskning. Geografisk dækkede de forskellige kontaktpersoner

Sideløbende med dette blev udsendt plakater, som reklamerede for undersøgelsen. Hensigten

var at disse kunne opsættes i venteværelser og andre steder, hvor der kom mulige respondenter. På plakaten var der en kort beskrivelse af projektet samt en henvisning til den hjemmeside, hvor det net-baserede skema kunne udfyldes. Der var også mulighed for at få et papir-baseret skema, hvilket også fremhæves på plakaten. En kopi af plakaten kan ses herunder.

Figur 1. Reklame for undersøgelsen.

Kontaktpersonerne gjorde et kæmpe arbejde. Uden deres hjælp havde det ikke været muligt, at komme i kontakt med de unge hørehæmmede. Men omvendt umuliggjorde denne strategi også muligheden for at rykke dem, der ikke havde udfyldt spørgeskemaet, hvilket erfaringsmæssigt kunne have øget antallet af besvarelser i nogen grad.

Svarprocent

Det er vanskeligt at beregne en svarprocent. For det første eksisterer der ikke nogen samlet opgørelser over antallet af personer i undersøgelsespopulationen, så muligheden for at sammenligne antallet af besvarelser med det samlede mulige antal findes simpelthen ikke. De opgørelser og undersøgelser af antallet af unge hørehæmmede i Danmark som findes har hvert

deres estimat af antallet. Disse estimater varierer endvidere i sådan en grad, at det næsten bliver et crossspørgsmål, hvilket et man vælger at anvende.

Jeg har andetsteds i denne rapport argumenteret for at et estimat kunne være, at der findes omkring 2000-2500 unge hørehæmmede i målgruppen i Danmark. Det er det tal jeg vil bruge i det efterfølgende.

I alt blev der fra Center for Ungdomsforskning udsendt 1200 spørgeskemaer til forskellige kontaktpersoner og institutioner. 350 af disse kom efterfølgende retur, da nogle få kontaktpersoner havde bestilt for mange spørgeskemaer. Det betyder, at der reelt blev udsendt 950 spørgeskemaer.

I alt blev der modtaget 446 gyldige besvarelser af spørgeskemaet, heraf indkom de 55 via internet og de resterende 389 på papir. Derudover er der kasseret 23 besvarelser, som enten var udfyldt af personer, der faldt udenfor undersøgelsespopulationen eller besvarelser, som enten var åbenlyse fejlagtige eller mangelfuldt udfyldte i sådan en grad at besvarelsen var ubrugelig. Det giver en svarprocent på 47 %, hvis man ser på det samlede antal udsendte spørgeskemaer. Sættes antallet af svar i stedet i relation til estimatet på den samlede population på 2000 hørehæmmede giver det en svarprocent på 22 %.

Indenfor projektets tidsmæssige og økonomiske rammer må den opnåede svarprocent betegnes som tilfredsstillende. Det havde været endnu bedre, hvis den havde været højere, men set i lyset af de tilgængelige muligheder og ressourcer, vurderes det at antallet er godt. I næste afsnit vil jeg diskutere dette mere specifikt.

Fejlkilder og problemer

Der er forholdsvis mange potentielle fejlkilder i datasættet. Dette skyldes det valgte metodede-sign. Blandt de mest åbenbare problemer med datasættet er det grundlæggende problem med at vurdere, hvor dækkende det er for undersøgelsespopulationen, og i særlig grad, hvem er det som ikke har svaret – er der nogle grupper, der qua designet ikke er repræsenteret i datasættet? Det skal dog understreges, at vurderingen er, at det valgte design repræsenterer den bedst mulige tilgang til området, og at mange af de potentielle fejlkilder ikke er specifikke til denne undersøgelse, men som sådan kan tilskrives langt de fleste undersøgelser, der vælger at anvende et survey til at beskrive deres undersøgelsesfelt. Andre metoder ville tilsvarende have deres fejlkilder og potentielle problemer. Sagt med en anden formulering, så indebærer ethvert valgt af et undersøgelsesværktøj en afvejning af fordele og ulemper. Vurderingen i denne forbindelse er, at de valgte metoder er den mest frugtbare tilgang, når alle faktorer tages i betragtning.

En gruppe, vi ved ikke er repræsenteret i materialet, er de unge, der har et høretab, men som ikke har fået diagnosticeret det eller har modtaget noget behandling i den forbindelse. En anden gruppe, som formentlig er dårligt repræsenteret er de svageste unge hørehæmmede. Det er dem, hvor høretabet f.eks. har medført ringe boglige evner og som har svært ved at læse og formulere sig skriftligt. Det er f.eks. dem, der er marginaliseret i voldsom grad forhold til uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet.

Omvendt må det samtidigt formodes, at spørgeskemaet rent faktisk er kommet ud til et bredt spektrum af unge hørehæmmede i kraft af den brede kontaktflade de forskellige udsendelsesveje har repræsenteret. En del af kontaktpersonerne har repræsenteret institutioner, der netop kommer i kontakt med unge hørehæmmede, når de oplever problemer forskellige steder og i forskellige situationer.

Endelig giver den begrænsende undersøgelsespopulation en udfordring i forbindelse med det brede aldersinterval undersøgelsen arbejder med. Det er indlysende at en 15-årig hørehæmmede, som går i folkeskolen befinder sig i en anden situation end en 33-årig hørehæmmede, der er gift og har to børn, og som befinder i en margi-

naliseret position på arbejdsmarkedet. Men på den anden side deler de det samme handicap, og dermed giver materialet mulighed for at se på ligheder og forskelle på tværs af aldersintervallet.

Nogle af disse fejlkilder er gængse i de fleste spørgeskemaundersøgelser. Det sker ofte, at de svageste unge ikke deltager i denne type undersøgelser. Vurderingen er, at materialet i allerhøjeste grad er anvendeligt, men at de forskellige analyser og tolkninger nødvendigvis må være sensitive overfor de skitserede problemer.

Interviewdelen

Udover spørgeskemaet er der også foretaget en række interviews med unge hørehæmmede og resourcepersoner på området. Interviewene er foretaget såvel før som efter spørgeskemaundersøgelsen.

Der var været flere formål med denne del af undersøgelsen. Indledningsvis var målet at få et indblik i de unge hørehæmmedes hverdag – hvordan deres handicap påvirkede dem i hverdagen og hvorledes de forsøgte på at håndtere denne påvirkning. Man kan kalde disse interviews for en art sondering af området. En sondering, der var vigtig i formuleringen af spørgsmålene i spørgeskemaet, idet den gav viden om problemstillingerne heri.

Efterfølgende har interviewene haft til formål at give et indblik i unges hørehæmmedes liv. Et indblik, der skal supplerer og uddybe analyserne af spørgeskemaet.

Der er gennemført flere forskellige typer interviews. Dels en række semi-strukturerede interviews og dels forskellige former for strukturerede forløb med mindre grupper af unge hørehæmmede.

De semi-strukturerede interviews er gennemført med hørehæmmede elever på to efterskoler, unge hørehæmmede i arbejde og resourcepersoner, der arbejder med unge hørehæmmede igennem deres arbejde. Ved disse interviews var der på forhånd udarbejdet en spørgeguide, der aftegner de forskellige områder, der er relevante for projektet. I de fleste tilfælde har interviewet formet sig som en samtale, hvor interviewpersonen har fortalt sin livshistorie mere eller mindre kronologisk. Det har været en fortælling, hvor det centrale aspekt har været hørenedsættelsen og dens indflydelse på deres opvækst og liv. Målet med interviewene har endvidere været at skabe et rum, hvor interviewpersonen kan reflektere over høretabets indflydelse, og vedkommendes egne reaktioner.

Etisk har det givet nogle overvejelser, at for nogle

af interviewpersonernes vedkommende har hørenedsættelsen afstedkommet ubehagelige – traumatiske – oplevelser, som så kommer frem i interviewsituationen. Det er særligt prægnant i de situationer, hvor interviewerens risikerer at få en terapeutisk rolle. I de interview, hvor der har været risiko for det er interviewet søgt drejer i en anden retning.

Alle interviews er blevet transskriberet i deres fulde længde.

De strukturerede forløb med unge hørehæmmede har typisk været forløb organiseret over en hel dag. Et forløb strakte sig over halvanden dag. Et af disse forløb blev gennemført i samarbejde med Frijsenborg Ungdomsskole, som har tyve hørehæmmede elever. Her blev forløbet indledt med fremvisningen af filmen "Fucking Åmål" aftenen før. Dagen efter blev det med afsæt i filmen diskuteret om man hørehæmmede er anderledes og man i så fald skal være åben omkring det. Dette ledte op til et forløb, hvor de hørehæmmede elever blev opdelt i to grupper, der hver især skulle opstille den ultimative spørgeguide til at interview unge hørehæmmede med. Efterfølgende blev de unge sat til at interviewe hinanden på tværs af grupperne ved hjælp af den opstillede spørgeguide.

Målet med at gøre det på denne facon var, at give rum til at unge selv skulle formulere temaer og diskutere følgerne af deres hørenedsættelse i et fælles forum, der skulle skabe dynamik og bevægelse, og åbne for perspektiver, som vi, forskerne, måske ikke selv ville få øje på eller affærdige som uvigtige.

Et sekundært mål var, at åbne diskussionen om handicapaccept eller manglen på det. De hidtidige empiriske erfaringer havde vist, at det specielt for de helt unge hørehæmmede var vanskeligt og svært at tale om deres handicap. I nogle situationer fremstod det som et ekstremt privat område, hvor det at interviewer repræsenterede en fokusering på noget af det, der gjorde den unge anderledes i nogen situationer, blokerede for en diskussion om dette. Her kan ung-til-ung interviews være en måde, at nedbryde den blokering, idet det er de unge selv, der med deres viden, går ind og interviewer hinanden. Forholdet mellem interviewer og den interviewede bliver med andre ord meget mere symmetrisk og ligeligt.

Metoden er dog ikke uden problemer. Den kræver de unges fulde deltagelse, hvis det skal fungere. I materialet er der eksempler på interviews, der fungerer godt og interviews, hvor tingene er endt i fis og ballade.

En anden erfaring fra forløbet på Frijsenborg Ungdomsskole er, at det er en stor fordel at opdele de unge på køn. Drengene kom i en gruppe og

pigerne i en anden, hvilket fungerede godt. Opdelingen gav ro og plads til de enkelte.

Kønsskellen er desuden markant i det empiriske materiale. Markant i den forstand, at pigerne er overrepræsenteret i både spørgeskemaet og i interviewenes. Det har været svært at finde drenge, der havde lyst til at blive interviewet, og det samme gør sig tilsyneladende i noget omfang også gældende i forbindelse med besvarelsen af spørgeskemaet.

Tolkning og analyse

Alle spørgeskemaerne er indtastet i analyseprogrammet SPSS, hvor de statistiske analyser er gennemført. De åbne besvarelser er blevet lagt i en almindelig tekstbehandlingsfil, hvori de forskellige kategoriseringer af materialet er gennemført.

De forskellige interviews er udskrevet i fuldtekst og kategoriseret manuelt.

Tolkningen er sket i en løbende proces, hvor de forskellige former for materiale har givet forskellige tolkningsrum og perspektiver, der igen har givet anledning til nye analyser og perspektiver.

Ung og hørehæmmet

Høretab, kommunikation og trivsel

Center for Ungdomsforskning har i et samarbejde med Helsefonden gennemført den hidtil største kortlægning af unge hørehæmmedes vilkår i Danmark. Resultaterne af denne kortlægning præsenteres i denne rapport, som bl.a. ser på unge hørehæmmedes situation i folkeskolen, på arbejdspladsen og i forhold til deres nærmeste omgivelser.

